RAIDOS SUTRIKIMŲ TURINČIŲ VAIKŲ UGDYMAS BENDROJO UGDYMO GRUPĖJE

Metodinės rekomendacijos mokytojams, švietimo pagalbos specialistams

Leidinys parengtas ir išleistas įgyvendinant projektą

„Koordinuotai teikiamų švietimo pagalbos, socialinių ir sveikatos priežiūros paslaugų plėtra Elektrėnų savivaldybėje“

Projektas finansuojamas Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšomis pagal 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 9 prioriteto „Visuomenės švietimas ir žmogiškųjų išteklių potencialo didinimas“ priemonę „Mokyklų pažangos skatinimas“.

Projekto uždavinys – didinti mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ir / ar socialinę atskirtį patiriančių vaikų įtraukti į švietimo sistemą ir plėsti koordinuotai teikiamų paslaugų įvairovę Elektrėnų savivaldybėje.

Projektą vykdo Elektrėnų švietimo paslaugų centras

Leidinio rengėja Jurgita Grisiūnienė, 2021

Metodinė konsultantė Laima Komparskienė, 2021

Apsvarstyta:

Turinys

Įvadas ... 4

Iššūkiai, su kuriais susiduriama bendrojo ugdymo grupėje ... 6

Požymiai, rodantys raidos sutrikimus ikimokykliniame amžiuje ... 8

Kaip padėti vaikui įveikti kylančius sunkumus ... 11

Struktūruotas ugdymas ir jo galimybės bendrojo ugdymo grupėje ... 17

Bendravimas paveikslėliais ... 19

Dienotvarkės sudarymas ... 20

Individualios darbo vietos įrengimas ir tvarkaraščio sudarymas ... 22

100 socialinių integracijų per dieną ... 24

Individualaus ugdymo plano sudarymas ... 25

Veiklų planavimas, organizavimas, atsižvelgiant į bendrojo ugdymo grupės savitumą ... 26

Bendradarbiavimas su kitais įstaigoje dirbančiais specialistais ... 30

Metodinės priemonės ir jų naudojimo galimybės ugdant specialiųjų poreikių vaikus ... 32

Kasdieniai gyvenimo įgūdžiai ... 32

Fizinis aktyvumas ... 33

Emocijų suvokimas ir raiška ... 34

Savireguliacija ir savikontrolė ... 35

Savivoka ir savigarba ... 35

Santykiai su suaugusiaisiais ... 38

Santykiai su bendraamžiais ... 38

Sakytinė kalba ... 38

Rašytinė kalba ... 42

Aplinkos pažinimas ... 43

Skaičiavimas ir matavimas ... 47

Meninė raiška ... 51

Estetinis suvokimas ... 52

Iniciatyvumas ir atkaklumas ... 53

Tyrinėjimas ... 53

Problemų sprendimas ... 56

Kūrybiškumas ... 56

Mokėjimas mokytis ... 60

Probleminių situacijų, kylančių bendrojo ugdymo grupėse, analizė ir praktinės rekomendacijos ... 62

Sensorinės erdvės ir jų panaudojimo galimybės ... 85

Šeimos, auginančios specialiųjų poreikių vaiką, integracija į mokyklos / grupės bendruomenę ... 92

1 priedas 94
2 priedas 95
3 priedas 96
4 priedas 97
5 priedas 98
6 priedas 101
7 priedas 103
8 priedas 104
PADĖKOS ŽODIS 108
Literatūra 109

Įvadas

Lietuvos Respublikos Seimas 2020 m. birželio 30 d. priėmė Švietimo įstatymo pakeitimą, kuriame nustatyta, kad mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymą įgyvendina visos privalomąjį ir visuotinį švietimą teikiančios mokyklos, kiti švietimo teikėjai. Naujos Švietimo įstatymo nuostatos būtų įgyvendinamos palaipsniui ir galutinai įsigaliotų nuo 2024 m. rugsėjo 1 d. Specialiųjų ugdymosi poreikių vaikui švietimo įstaiga turi sudaryti sąlygas gauti kokybišką, poreikius atitinkantį ugdymą ir būtiną švietimo pagalbą.

Pagal statistinius duomenis, 2020 metais ikimokyklinio ugdymo įstaigose specialios paskirties ugdymo grupėse ugdoma 1180 vaikų, ikimokyklinio ugdymo įstaigų, turinčių specialios paskirties ugdymo grupes, skaičius – 56. Į ikimokyklinio ugdymo įstaigų bendrosios paskirties grupes integruoti 23 123 specialiųjų ugdymosi poreikių vaikai. 2012 metais integruotų specialiųjų poreikių vaikų ženkliai padaugėjo. Remiantis statistikos duomenimis, 2012 metais buvo integruoti 13 362 specialiųjų poreikių vaikai.[1] Šiuo metu integruotų į ikimokyklinio bendrojo ugdymo grupes vaikų yra daugiau, nes ikimokyklinio ugdymo įstaigose ugdoma gana daug nediagnozuotų specialiųjų poreikių vaikų, kurių tėvai dėl tam tikrų asmeninių priežasčių nesutinka, kad jų vaikui būtų nustatyti specialieji poreikiai.

Šiame metodiniame leidinyje aptariamos metodinės priemonės ir ugdymo(si) būdai, padedantys įveikti sunkumus, atvykus raidos sutrikimų turinčiam vaikui į švietimo įstaigą. Tam tikro pobūdžio sutrikimų turinčių vaikų integravimas į bendrojo ugdymo grupes švietimo pagalbos specialistams ir mokytojams sudaro sunkumų, neretai susiduriama ir su reikiamų specialistų stygiumi.

Šiose metodinėse rekomendacijose dėmesio centre yra metodinės priemonės ir pagrindiniai ugdymo(si) būdai, padedantys ugdytojui kiek įmanoma valdyti situaciją savo grupėje. Efektyviam darbui su raidos sutrikimų turinčiais vaikais reikia daugybės žinių. Svarbu suprasti, kad vaiko problemos priklauso ne tik nuo paties vaiko, bet ir jį supančios aplinkos. Tik tinkamai teikiant pagalbą galima užtikrinti ugdytinio sėkmę. Prieš pradedant teikti pagalbą būtina išsiaiškinti visus galimus dirgiklius, kurie daro įtaką sėkmingam integravimuisi į ugdomąjį procesą. Pašalinus visus / daugumą / pagrindinius galimus dirgiklius, parenkamos metodinės priemonės ar ugdymosi būdai, padėsiantys vaikui ugdytis pagal jo prigimtines galias.

Ikimokyklinio ugdymo tikslas – atsižvelgiant į vaiko prigimtines galias, jo individualią patirtį, vadovaujantis raidos dėsningumais, padėti vaikui išsiugdyti savarankiškumo, sveikos gyvensenos, pozityvaus bendravimo su suaugusiaisiais ir vaikais, kūrybiškumo, aplinkos ir savo šalies pažinimo, mokėjimo mokytis pradmenis. [2] Vien tai, kad vaikui buvo nustatytas raidos sutrikimas, autizmo spektro sutrikimas, nereiškia, kad jis negali augti ir tobulėti. Kiekvienas vaikas turi potencialą mokytis, tik sutrikimų turinčių vaikų jis yra skirtingas nei neurotipinių bendraamžių. Suaugusieji turi sukurti palankią aplinką prigimtinėms galioms atsiskleisti ir duoti užtektinai laiko tam tikriems įgūdžiams išsiugdyti, nenustatydami jokio laiko limito, nes nežinoma, kiek laiko prireiks tikslui

[1] Oficialiosios statistikos portalas
[2] Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas, 2014

pasiekti. Derėtų atsisakyti neigimų: „jis negali“, „jis nesugebės“, „jis nepadarys“ ir pan., palikti vaikui atviras duris į pažinimo pasaulį, pritaikyti aplinką jo poreikiams ir tikėti sėkme.

Autizmo spektro sutrikimų turintys vaikai taip pat auga ir vystosi kiekvieną dieną kaip neurotipiniai vaikai. Dažnai sakoma, kad jų raida vėluoja dviem, o gal ir daugiau metų, ypač stebint jų elgesį, bet nederėtų su penkiamečiu elgtis kaip su dvimečiu ar trimečiu, jis yra penkiametis ir su juo dera elgtis kaip su penkiamečiu. Reiktų nepamiršti, kad jų pirmoji kalba yra vaizdinė, o antroji – verbalinė. Šiems vaikams svarbu aiškiai žinoti veiksmų seką, tada veikla jiems įgauna tam tikrą prasmę. Norint didinti kalbos suvokimą ir / ar ekspresyvią kalbą, verta užsiėmimų metu veiklas stimuliuoti vaizdais, garsais, žaisti žaidimus, kurie padeda suprasti prasmę.

Iššūkiai, su kuriais susiduriama bendrojo ugdymo grupėje

Daugumą pedagogų apima panika, nežinomybės jausmas, kada į grupę atvyksta specialiųjų poreikių vaikas(ai). Grupės gyvenimas apsiverčia aukštyn kojomis, kas buvo sukurta, viskas išyra, prarandama grupėje vyravusi kontrolė, vykdomos veiklos praranda prasmę, padėtis tampa sunkiai valdoma, o kartais ir nekontroliuojama: nuolatinis triukšmas, aplinkos niokojimas, agresijos priepuoliai, stebėjimas, kad specialiųjų poreikių vaikas nepasišalintų iš akiračio, žaislų kramtymas, knygelių plėšymas į skutelius, savęs ar kitų vaikų žalojimas, žaidimas su ekskrementais, laipiojimas ant palangių, masturbacija, nuolatinis rėkimas poilsio metu ir ne tik.

Visų kasdienių kylančių situacijų bendrojo ugdymo grupėje, kur yra integruoti specialiųjų poreikių vaikai, aptarti neįmanoma. Dviejų vienodų raidos sutrikimų turinčių vaikų nėra, todėl ir situacijų yra įvairių, kurias reikėtų stebėti, analizuoti ir surasti priežastį, dėl kurios kyla tam tikras negatyvus elgesys. Kiekviena elgesio apraiška turi priežastį, vaikas savo elgesiu parodo, kad reikėtų kažką keisti, nes kitokio būdo, kaip perduoti informaciją, jis nežino, nemoka pasakyti, įvardyti, kitaip išreikšti savo būseną.

Šiame leidinyje atsakysime į dažniausiai kylančius klausimus:

Kaip pritaikyti bendrojo ugdymo programą, kad ji tiktų daugumai grupėje besiugdančių vaikų?

Ar pedagogui dirbti tik su neurotipiniais vaikais?

Ar pedagogui dirbti tik su specialiųjų poreikių vaikais?

Kaip suvaldyti agresyvų elgesį?

Ką daryti, kad neurotipiniai vaikai priimtų kitokį vaiką?

Kaip pritaikyti aplinką, kad ji palengvintų specialiųjų poreikių vaiko integraciją?

Kaip nuraminti grupės tėvus?

Dažniausiai pasitaikantis grupėje reiškinys yra įniršio priepuoliai. Kodėl vaikas taip elgiasi? Kas daro įtaką jų negatyviam, kartais agresyviam, nevaldomam elgesiui? Kaip padėti sau ir vaikui, kurį ištiko įniršio priepuolis? Atsakymas paprastas: vaikas nemoka reikšti savo jausmų, nepasitenkinimo, norų socialiai priimtinu būdu. Jei vaikas taip elgdamasis jau yra gavęs norimą atsakymą, tikėtina, kad jis taip ir reikalaus norimo veiksmo, daikto ar kito jam tuo metu reikalingo dalyko, nes jis priėmė šį reikalavimo būdą kaip jam tinkamą priemonę gauti tai, ko jis nori. Žodinis reikalavimas jam atrodo neturintis prasmės, bet rėkimas, daiktų metymas, mušimas duoda greitesnių apčiuopiamų rezultatų. Kodėl? Dažnai suaugęs žmogus vaikui duoda tai, ko jis nori, tik tam, kad vaikas baigtų negatyviai elgtis, nustotų rėkti, kelti chaosą grupėje, lauke, išvykoje. Vaikas tai pradeda naudoti kaip pagrindinę priemonę savo esamam poreikiui patenkinti. Kaip spręsti šią problemą? Pakeiskime savo reakciją į rodomus negatyvius veiksmus, tuomet vaikai ims rečiau negatyviu būdu reikalauti norimų dalykų. Svarbiausias dalykas yra parodyti, kad daugiau tokie veiksmai nebeveikia. Jei užsibrėžėme viską keisti, keiskime radikaliai, septyni nereagavimai iš dešimties – tai dar nepasiektas tikslas, turime keisti savo reakciją visus dešimt kartų iš dešimties. Keiskime savo

mąstymą, kai vaikas niršta, elgiasi neadekvačiai. Suprantama, kad kai situacija grupėje tampa nevaldoma, mus aplanko mintys: „Ir vėl tas pats! Ką pagalvos kiti? Ar visa tai kada nors pasibaigs? Aš nebegaliu, nenoriu taip dirbti! Kodėl jis būtent mano grupėje? Daugiau nebegaliu kentėti, išprotėsiu“ ir pan. Mūsų kūno kalba taip pat parodo reakciją į vaiko įniršį. Siekdami, kad vaiko įniršio banga slūgtų, pirmiausia turime pasikeisti patys.

Požymiai, rodantys raidos sutrikimus ikimokykliniame amžiuje

Atvykus autizmo spektro sutrikimų turinčiam vaikui į bendrojo ugdymo grupę, pedagogas gali greitai pastebėti tam tikrus bendrus bruožus: sustingusi veido išraiška, žvilgsnis, nukreiptas į tuštumą, akių kontakto stoka (kartais galima pastebėti trumpalaikę žvilgsnio fiksaciją), vaikščiojimas ant pirštų galų. Autizmo spektro sutrikimų turintiems vaikams sunku išmokti savitvarkos įgūdžių. Šių vaikų smulkiosios ar stambiosios motorikos įgūdžiai nėra tinkamai išsivystę. Jie gali ilgai daryti tą patį veiksmą (dėlioti daiktus į eilę, statyti bokštus, monotoniškai vartyti daiktus, tyrinėti etiketes ar audinio raštą ir pan.). Kalbos raidos lygis gali būti labai skirtingas, o komunikavimas dialogu labai sunkus ar neįmanomas. Yra vaikų, kuriems būdinga echolalija (tam tikrų frazių kartojimas). Kalbėjimas gali pasižymėti garsiu tonu arba šnabždesiu, o garsų tarimas ypač taisyklingas arba nerišlus. Šie vaikai dažnai kalba trečiuoju asmeniu. Kai kurie vaikai gali dengtis ausis nuo įvairių garsų.

Ankstyvieji autizmo spektro sutrikimų turinčių vaikų požymiai paprastai yra socialinio bendravimo įgūdžių trūkumas. Sunerimti reikėtų, kada vaikas:[3]

- iki trejų metų žaisdamas netyrinėja daiktų, tik jais manipuliuoja, deda juos į burną, kramto, nekopijuoja šalia sėdinčių vaikų žaidimo, nemėgdžioja suaugusio žmogaus veiksmų; judesiai nerangūs arba sunkiai savarankiškai vaikšto; nesileidžia apkabinamas, paimamas ant rankų, vengia bet kokio prisilietimo, nekalba, nereaguoja į savo vardą, paprašius atlikti tam tikrą veiksmą, jo neatlieka, paprašius parodyti tam tikrą daiktą, jo neparodo, nesidomi jį supančia aplinka;
- trejų metų, bet vis dar nerangus, dažnai griūva, savarankiškai nelipa laiptais, ryškiai matomas smulkiosios motorikos sutrikimas, negeba savarankiškai nusivilkti bent dalies rūbų, nors ir buvo mokomas naudotis tualetu, bet šis įgūdis nesusiformavo; nevykdo elementarių prašymų, nevartoja verbalinės kalbos arba vartoja tik pavienius žodžius. Socialinė sąveika socialinėje erdvėje išlieka ribota, jis nesiekia užmegzti santykių su kitais vaikais, nesidomi žaidimu su bendraamžiais, garsiai leidžia garsažodžius ar kitus garsus arba atvirkščiai – tai daro labai tyliai;
- ketverių metų, o vis dar nerangus, visur kliūva, negeba naudotis stalo įrankiais; verbalinė kalba vis dar neatsiranda arba ji yra labai nerišli; nevykdo prašymų, pastebimas agresyvus elgesys, sunkiai atsiskiria nuo tėvų, vis dar nesidomi vaikais ir žaidimu su jais, žaidžia dažniausiai vienas, nesupranta taisyklių ir jų nesilaiko, sutrikęs erdvinis suvokimas, pagal pavyzdį neatlieka pateiktos užduoties, negeba įvykdyti dviejų veiksmų nurodymo;
- penkerių metų, o vis dar nerangus, visur kliūva, griūva, sunkiai valdo rašymo / piešimo priemonę ar kitus daiktus; pastebimas dažnas agresyvumas, emocinio stabilumo trūkumas, prašymų nevykdymas; ryškėja dėmesio sutrikimas; socialinė sąveika su šalia esančiais vaikais ribota; negeba numatyti veiksmo

[3] Ikimokyklinio ugdymo pasiekimų aprašas, 2014

pasekmes (gali išbėgti į gatvę nesuvokdamas, kad gali būti partrenktas mašinos ir pan.); nevartoja verbalinės kalbos arba vartoja, bet sunkiai suprantama, negeba kalbėti sakiniais, įvardyti daiktų pavadinimų, apibendrinamųjų žodžių, erdvinis suvokimas ribotas (nesudeda paveikslėlio iš 3–4 dalių);

- šešerių metų, bet vis dar nerangus, negeba įvardyti savo jausmų, nemėgdžioja aplinkinių, nenumato veiksmo pasekmių, socialinė sąveika su aplinkiniais išlieka ribota, negeba savarankiškai užsiimti, žaisti, neatkuria veiksmų sekos, nerūšiuoja daiktų pagal požymius; negeba pasakoti.

Pagrindiniai autizmo požymiai pagal amžių (pagal Brian A., 2010)[4]:

Socialinis atsakas

6–12 mėn.	9–14 mėn.	20–24 mėn.
• retas kitų žmonių veido stebėjimas, žvilgsnio vengimas, trumpalaikis akių kontaktas.	• neatsiliepia šaukiamas vardu, retas akių kontaktas, sutrikęs atsakomasis jungtinis dėmesys.	• mažai domisi kitais vaikais, trumpalaikis akių kontaktas, pamėgdžiojimo stoka, menkai reaguoja į kito žmogaus emocines reakcijas.

Socialinė iniciacija

6–12 mėn.	9–14 mėn.	20–24 mėn.
• skurdi socialinė iniciacija.	• sutrikęs inicijuojantis jungtinis dėmesys, nežaidžia su kitais asmenimis.	• patys nesidalija emocijomis.

Socialinė emocinė interakcija

6–12 mėn.	9–14 mėn.	20–24 mėn.
• mažai veido mimikų / išraiškų, retai šypsosi, sutrikusi emocijų raiška.	• nesidalija teigiamomis emocijomis su kitais asmenimis.	• veido išraiškų, mimikų stoka, sutrikusi empatija.

[4] Vaikų raidos sutrikimų ankstyvosios reabilitacijos mokymo programa, 2019

Komunikacija ir žaidimas

6–12 mėn.	9–14 mėn.	20–24 mėn.
• vėluojantys prieškalbiniai įgūdžiai (gugavimas, čiauškėjimas).	• maža gestų įvairovė, kalbos sutrikimai, stereotipinis žaidimas.	• kalbos raiškos sutrikimai, intonacijų stoka, nesugeba integruoti žvilgsnio, esant kitiems bendravimo objektams.

Jutimai, motorika, dėmesys

6–12 mėn.	9–14 mėn.	20–24 mėn.
• raumenų hipotonija, koordinacijos sutrikimai, atipiniai judesiai, menka judesių įvairovė, sutrikusi dėmesio koncentracija, pasyvus daiktų tyrinėjimas.	• stereotipinis elgesys, atipiniai jutiminiai atsakai.	• ribotas interesų ratas, stereotipiniai judesiai.

Kaip padėti vaikui įveikti kylančius sunkumus

Vienas iš būdų valdyti grupėje esamą situaciją yra suteikti vaikui galimybę pačiam valdyti padėtį, kai jis to nori. Juk mes, pedagogai, nenorime jų priversti kažką atlikti, mes turime juos įkvėpti, kad jie patys norėtų atlikti tam tikrą veiksmą. Lengviausia to pasiekti pradedant nuo savęs – mes turime būti nuspėjami. Sutrikimų turintys vaikai jaučiasi saugiau ir būna ramesni, kada žino, kas vyks veiksmo metu ar po jo. Remdamiesi trimis pagrindiniais žingsniais, palengvinsime arba išvengsime negatyvaus elgesio išraiškų: būkime priešais vaiką (kad jam būtų aišku, ką ketinate daryti), paaiškinkime (įvardykime, ką ketiname daryti), laukime leidimo (leidimas gali būti verbalinis („taip“ arba „ne“) arba neverbalinis (atsitraukimas, artėjimas, galvos pakraipymas ir pan.).

Būtina nustatyti taisykles ir ribas, kurios taip pat įgalina vaikus kontroliuoti susidarančias situacijas, nes tai sukuria aiškią, jiems saugią aplinką. Jie žino, kad po tam tikro veiksmo seks atitinkamas veiksmas, tačiau derėtų nepamiršti, kad mes esame tie žmonės, kurie valdo esamą situaciją ir nustato ribas, kurios turi būti pastovios ir nekintančios. Kodėl svarbios taisyklės ir ribos? Atsakymas paprastas: kaip mes jaustumės, jei karantino taisyklės būtų keičiamos kiekvieną dieną, o apie jų pakeitimus mes nežinotume ir kas kartą būtume baudžiami nusižengę, nes, pvz., eidami gatve ar į parduotuvę nežinome, ar reikia dėvėti kaukę ar kokią kitą apsaugos priemonę. Šiems vaikams būtina žinoti, kas jiems yra leidžiama, o kas ne, jie turi žinoti apribojimus ir išmokti jų laikytis.

Nepamirškime, kad nustatytų ribų turi būti kuo mažiau: iš dešimties atsakymų vaikui turi būti devyni „taip“, o tiktai vienas „ne“. Kaip tai padaryti? Aplinką pritaikyti pagal vaiko poreikius. Taip sumažinsime pasakymų „ne“. Pavyzdžiui, vaikas turi polinkį plėšyti knygas, vadinasi, vaikas knygas gali turėti savo rankose tik prižiūrint suaugusiajam, jos turi būti laikomos tokioje vietoje, iš kurios vaikas savarankiškai pasiimti negalėtų.

Įvesdami kiekvieną ribą turime pagalvoti apie vaiko saugumą, pavyzdžiui:

1. vaikas mėgsta žiūrėti pro langą, jam patinka laipioti ant baldų ar kitų paaukštinimų, tuomet iš karto turime numatyti galimą grėsmę iškristi pro langą, todėl turime pasirūpinti lango apsaugomis, baldus reiketų ženklinti ženklu, atitinkančiu jų paskirtį, arba ženklu „Lipti draudžiama“ ir pan.;
2. vaikui patinka kišti rankas į klozetą, tuomet apribokime jo patekimą į tualetą be suaugusiojo priežiūros, pakabinkime šalia jo skambutį, varpelį, kad norintys galėtų paskambinti, o mes galėtume įleisti.

Prieš ką nors drausdami turime vaikui pasiūlyti alternatyvą, pavyzdžiui, vaikui patinka plėšyti knygas. Mes turime paaiškinti, kad taip elgtis nedera, ir knygas laikyti jam nepasiekiamoje vietoje, tačiau plėšymo procesas jam teikia malonumą, kurio jis ieškos, todėl mes galime jam parodyti vietą, kurioje laikomas popierius, kurį jis gali plėšyti – taip bus patenkintas vaiko poreikis plėšyti.

Kitas svarbus dalykas yra vaiko motyvacija. Tai bene svarbiausias stimulas pasiekti tikslą. Atradę mėgstamą veiklą ar užsiėmimą, atrasime raktą į daugelį dalykų. Motyvuodami vaiką daugiau dirbsime, greičiau pasieksime tikslą, susikoncentruosime į atliekamą veiksmą, pavyzdžiui, vaikui labai patinka kompiuteris, jį ir naudokime tikslui pasiekti, susiekime užduotį su tuo, kas vaikui

kelia džiaugsmą. Skaičiuokime kompiuterius, įvardykime paveikslėlius, kuriuose yra kompiuteris (žmogus neša kompiuterį, mašina veža kompiuterį ir pan.), dirbkime kompiuteriu, juk internetinėje erdvėje yra labai daug lavinančių užduočių, lavinkime smulkiąją motoriką (labirintas, kuriame turi nueiti iki kompiuterio, nupiešti trūkstamas kompiuterio dalis ir pan.). Tai nėra tas pats, kas apdovanoti už gerai atliktą darbą, veiklos metu mes susikoncentruojame į mėgstamus dalykus.

Tikėkime, kad visi vaikai yra protingi. Tikėjimas labai svarbus dalykas pedagoginiame darbe, tikėdami vaiku paveikiame kasdienį bendravimą ir elgesį su juo. Protiniai gabumai neapsiriboja sklandžia komunikacija ar akademiniais pasiekimais, lenkiančiais kitus grupėje esančius vaikus. Protinius gebėjimus gali parodyti ir 1000 detalių dėlionės sudėjimas, sudėtingesnės konstrukcijos statinio iš LEGO ar kitų detalių pastatymas ar kitas veiksmas. Tada pagalvojame: „Nesitikėjau, nemaniau, kad jis taip gali!“.

Kodėl šie vaikai dažnai veda aplinkinius iš kantrybės? Atsakymas paprastas: jie siekia šalia esančio žmogaus reakcijos. Kaip tai galima atpažinti?

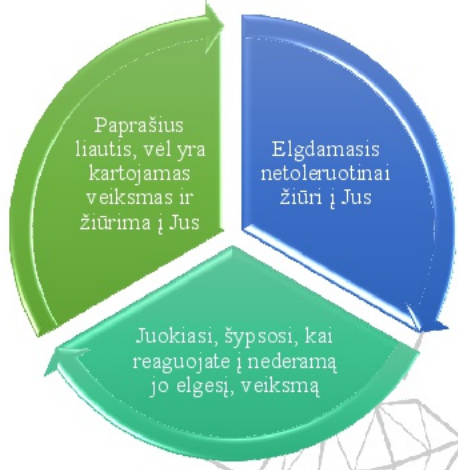

Taip besielgdami vaikai pajunta kontrolę, jiems patinka žiūrėti į žmonių reakcijas, kurias jie gali sukelti. Jie pasijaučia situacijos šeimininkais, nes jie išprovokuoja tam tikras audringas mūsų reakcijas. Neurotipiniai vaikai elgiasi taip pat – norėdami pasilinksminti erzina šalia esantį, liečia žaidžiantį draugą, kai jis to nenori, taip sukeldamas dažnai audringą reakciją, trukdo mums vesti veiklą norėdamas atkreipti dėmesį į save ir stebi mūsų reakciją ir pan. Lygiai taip pat elgiasi ir autizmo spektro sutrikimų turintys vaikai. Mes turime patys išmokti kontroliuoti savo veiksmus, reakcijas į tam tikras situacijas, taip pat pagalvoti apie tai, kad gal vaikas pradėjo nuobodžiauti ir jam reikalinga sudėtingesnė veikla, taip jis bando atkreipti dėmesį į save. Mes turime suprasti, kad toks elgesys gali būti netyčinis, tiesiog vaikas bando surasti trumpiausią kelią, kaip gauti tai, ko jis nori. Tuo pačiu galima pasidžiaugti, kad vaikai pradeda socialiai kontaktuoti, bendrauti su aplinka.

Kaip suvaldyti šią situaciją?

- Vertėtų įvertinti užsiėmimų sudėtingumą

- Pagalvoti apie savo reakcijas: tiek vidines, tiek išorines.
- Akcentuoti vaiko tinkamą elgesį.

Kaip pakeisti vaiko elgesį ir savo reakcijas į jas?

Jei vaikas laukia mūsų reakcijos į savo blogą elgesį:

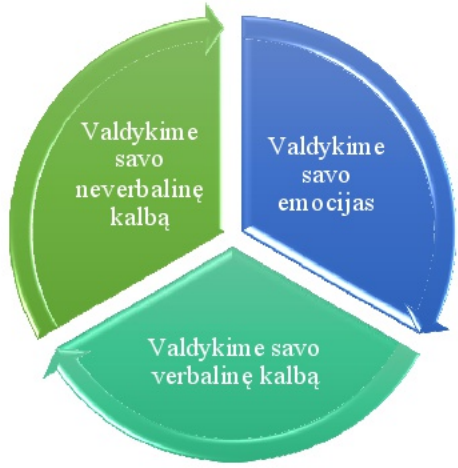

Reaguokite į tinkamą elgesį:

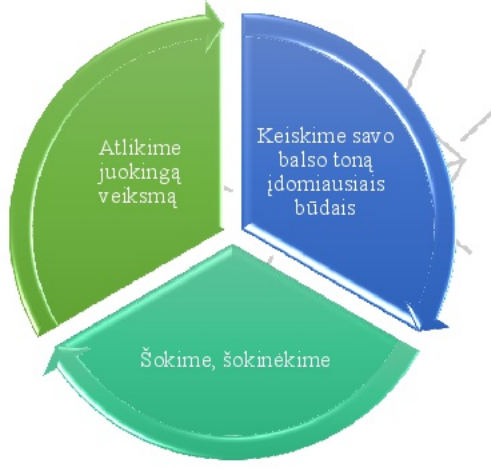

Tokiu būdu mes paveiksime vaiko elgesį: jis pajus, kad į jo gerą elgesį reaguojame neįprastai, todėl vaikas elgsis gerai, kad vėl sukeltų tokią mūsų reakciją. Kreipdami mažiau dėmesio į vaikų negatyvų elgesį (verkimą, rėkimą), padėsime jiems išmokti kitokių bendravimo būdų. Gimęs kūdikis verkia norėdamas mums pranešti apie savo poreikį (valgyti, pakeisti sauskelnes, skausmą ir pan.), nes

kito komunikavimo būdo jis dar nemoka. Lygiai taip pat ir autizmo spektro sutrikimų turintys vaikai, kad galėtų iškomunikuoti savo poreikį, jie turi išmokti tam tikro komunikacijos būdo. Nemokėdami jie naudojasi tuo būdu, kuriuo greičiau pasiekia jiems reikiamo rezultato.

Kaip reaguoti kritinio elgesio metu?

Dažnai susiduriame su vaikais, kurie nerodo jokios reakcijos į mūsų žodžius ar mus pačius. Kartais mums atrodo, kad jie mūsų nesupranta, tačiau tai gali būti tik sensorinių dirgiklių perteklius. Jei vaikas nereaguoja į tai, ką mes jam sakome, tai dar nereiškia, kad jis mūsų nesupranta.

Elgesio ypatumai dažnai priklauso nuo pomėgių, ribotumų, sensorinių sutrikimų.

Ribotas interesų ratas: dažnai šie vaikai domisi tik viena sritimi, pavyzdžiui, dievina dinozaurus. Žaidžiančio su kitais žaislais jo nepamatysime, dėlioja daiktus į vieną eilę. Būdinga:

- laikytis rutinos;
- domėjimasis keistais dalykais, veiklomis ir pan.;
- stereotipijos.

Sensoriniai sutrikimai. Autizmo spektro sutrikimų turintys vaikai susiduria su įvairiais sensoriniais dirgikliais, sutrikimais, kurie vienaip ar kitaip veikia jų gyvenimą. Dažniausiai pasitaikančios reakcijos į dirgiklius pasireiškia plojimu, plasnojimu, sukimusi, siūbavimu ir pan. Pasitaiko, kad vaikas nenori būti liečiamas, atsisako valgyti maistą, nes tam tikra maisto konsistencija ar išvaizda jam kelia šleikštulį, negali dėvėti tam tikros faktūros drabužių, erzina ant drabužių esančios etiketės, nesileidžia šukuojamas, prausiamas, neleidžia išvalyti dantų ir pan. Tai vyksta, kai vaiko reakcija į dirgiklius per stipri. Vaikai, turintys taktilinės disfunkcijos sutrikimą, įvairiai reaguoja į skausmą, kartais jiems savęs žalojimas sukelia malonius pojūčius, jie gali būti išsiblaškę, vengti prisilietimų. Labai svarbu nustatyti tikslią diagnozę, t. y. išsiaiškinti, koks sensorinės integracijos sutrikimas dominuoja. Kiekvienas ypatingas vaikas pasaulį priima ir

suvokia individualiai, nors paprastai kalbama apie bendrus vienam ar kitam raidos sutrikimui būdingus požymius, todėl labai svarbu suprasti konkretaus vaiko problemą, jį tinkamai ištiriant. Sensorinės integracijos sutrikimų gydymui tinka „sensorinė dieta“, aplinkos pritaikymas ir elgesio terapija. Vienas svarbiausių veiksnių – aplinkos pritaikymas. Reikia vengti vaiką erzinančių dirgiklių. Pravartu atsiminti, kad didelė erdvė paprastai skatina jį judėti, o maža suteikia saugumo jausmą ir sumažina impulsų skaičių. Jei vaiko oralinė sistema yra labai jautri, jis gali atsisakyti valgyti kietą maistą. Jei mes jį versime valgyti tai, kas jam sukelia negatyvius jausmus, pojūčius, sukelsime negatyvų elgesį. Priešingai būtų, jei vaiko oralinė sritis nejautri, tuomet jis kramto viską: tušinuką, kaladėles, savo rūbus, save, viską, kas jam pasitaiko po ranka. Jeigu vaikas dengiasi ausis nuo bet kokio garso (pvz.: draugas numetė kaladėles, surėkė, verkia, gręžia kitoje patalpoje), tai rodo, kad klausos sistema yra labai jautri. Kai klausos zona būna nejautri, vaikui sunku sukaupti dėmesį ir klausytis, tokiam vaikui reikia garsaus, aiškaus tono, kad vaikas sukauptų dėmesį. Šiuos sutrikimus galima išskirti į tris grupes:

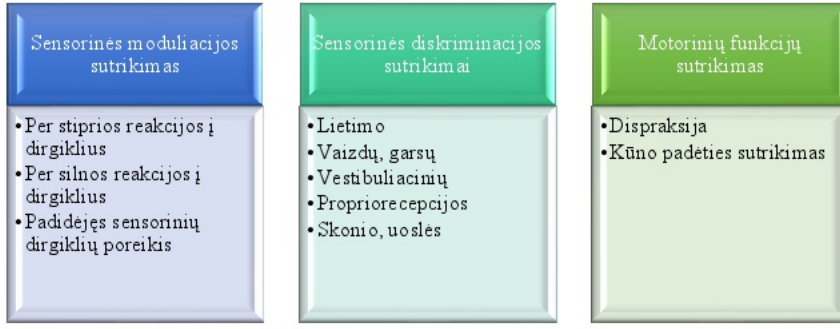

Sensorinė moduliacija atsako už pašalinių stimulų stabdymą. Pasireiškus *sensorinės moduliacijos sutrikimui,* vaikams tampa sunku prisitaikyti prie naujų sensorinių dirgiklių, elgesys tampa neadekvatus, pasireiškia dėmesio sutrikimas, nerimas.

Sensorinės diskriminacijos sutrikimas pasireiškia probleminiu dirgiklių skirtumo ir panašumo suvokimu.

Motorinių funkcijų sutrikimas pasireiškia prasta kūno padėties kontrole, negebėjimu atlikti tam tikrų valingų judesių.

Sensorinė integracija – nevalingas procesas, vykstantis centrinėje nervų sistemoje, reguliuojantis ir organizuojantis reikšmingos informacijos apdorojimą, gaunamą iš skirtingų pojūčių: regėjimo, klausos, uosles, skonio, lytėjimo.

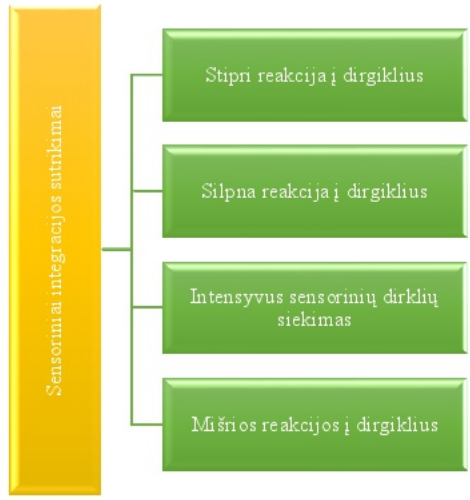

Daugelio vaikų rega būna perdirginta (daug žmonių, ryški šviesa ir kt.). Tai sukelia vaikui sumaištį, agresiją. Jeigu silpna regos juslė, vaikas linguoja, supasi ir taip bando pakeisti regėjimo kampą.

Dėl klausos juslės sutrikimo vaikas gali girdėti tai, ko sveikų žmonių ausis negirdi, todėl nesugeba perfiltruoti garso ar jį susilpninti.

Nemažos dalies autistų jautri lytėjimo juslė, todėl jie vengia prisilietimų, apsikabinimų. Natūralu, jei vaikas nesisveikina arba labai šaltai glėbesčiuojasi su artimaisiais ar draugais grupėje. Dėl silpnos lytėjimo juslės toks vaikas nerimą malšina stimuliuodamas save, t. y. kandžiodamasis, šlapindamasis ir kt.

Kai kurių vaikų jautri uoslė, todėl dėl neįprastų ir stiprių kvapų jie čiaudi, sloguoja, kosėja ar net subloguoja.

Uoslė glaudžiai susijusi su skoniu. Jei uoslė aštri, tuomet vaikas jautriai reaguoja į aštrius skonius (pavyzdžiui, paprikos) ir nepriima tokio maisto. Jeigu uoslė per silpna, menkai jaučia skonį, maistui neišrankus, valgo viską ir persivalgo arba valgo mažai, nes maistas neteikia malonumo. Toks vaikas gali valgyti neįprastus produktus, pavyzdžiui: kavos tirščius, kreidą.

Norint pakeisti padėtį, atsakomybė turi tekti su problema susiduriančiam asmeniui. Būdami tėvai ar pedagoginiai darbuotojai, turime suvokti, kad su problema susiduriame mes, o ne problemiškai besielgiantis asmuo, todėl turime rasti būdų, suteikiančių galimybę ištverti netoleruotiną elgesį, kuriam nepritariame, ir nereaguoti audringai. Stipri mūsų reakcija daro poveikį elgesiui, tik, deja, retai teigiamą.

Struktūruotas ugdymas ir jo galimybės bendrojo ugdymo grupėje

Struktūruotas ugdymas padeda autizmo spektro sutrikimų turintiems vaikams lengviau suvokti jį supantį pasaulį. Pagrindiniai struktūruoto ugdymo principai yra: suprantamai, vaizdžiai ir aiškiai pateikta supančios aplinkos bei numatomos veiklos struktūra ir įvairūs dienotvarkės ar užduočių lapai. Tinkamos aplinkos sukūrimas – vaikų ugdymo(si) pagrindas. Fizinė aplinkos struktūra – tai kiekvienos vaiką supančios zonos ribos, kurioms būdinga aiški apibrėžtis. Kiek įmanoma turime atskirti valgymo, darbo, miegojimo, žaidimų, poilsio zonas aiškiomis ir matomomis ribomis, pažymėdami jas paveikslėliais, ženklais ar kitomis vizualinėmis priemonėmis (lipnios juostos, nuotraukos, baldai, lentynos ir pan.). Individuali darbo vieta turi būti parinkta ten, kur bus kuo mažiau blaškomas vaiko dėmesys. Visos darbui reikalingos priemonės turi būti sudėtos į atskiras dėžutes tam, kad vaikas pagal dienotvarkę galėtų lengvai surasti tai, ko jam reikia, ir po veiklos gebėtų susitvarkyti darbo vietą, priemones padėdamas į reikiamas vietas. Dėžutes reikėtų sužymėti skaičiais, geometrinėmis figūromis ar paveikslėliais. Šis pasirinkimas priklauso nuo vaikui tinkamos vizualizacijos. Tokiu principu dirbdami sumažinsime autizmo spektro sutrikimų turinčių vaikų nerimą, baimę, padidinsime dėmesingumą. Mokslininkai yra nustatę, kad daugeliui autizmo spektro sutrikimų turinčių vaikų sunku planuoti veiklą.

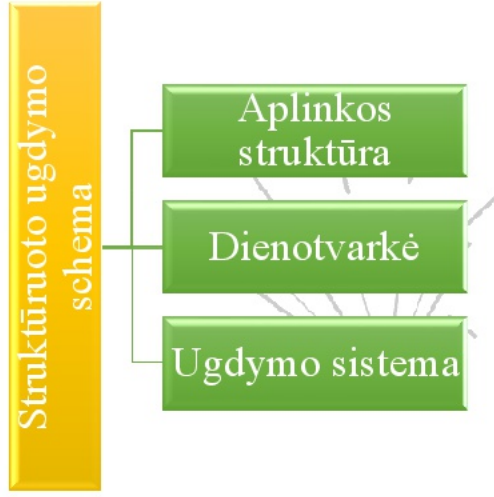

Aplinkos struktūra. Mokytojas turi aiškiai numatyti, apibrėžti kiekvienos veiklos vietą, ją suskirstyti zonomis, kartais zonas reikia atskirti vizualiai (lipnia juosta ir pan.). Įkurti pagrindinę(s) ugdymo(si) vietą(as):

1. kur vyks pagrindinis ugdomasis darbas padedant mokytojo padėjėjui (individualios veiklos ir savarankiško darbo);

2. bendros veiklos su visa grupe (ryto ratas, meninės veiklos ir pan.);

3. laisvalaikio ir žaidimų zona;

4. asmeninės dienotvarkės vieta (rekomenduojama, kad tai būtų asmeninė vieta, kuria vaikas naudotųsi vienas (pvz., jo asmeninė spintelė rūbinėje).

Dienotvarkė. Tai numatymas, ką vaikas turės padaryti / veikti visos dienos ugdymo įstaigoje buvimo laiku:

1. veiksmų seka: vaizduojama nuotraukomis ar paveikslėliais, situacijos, veiksmo, daikto įvardijimas rašytiniais žodžiais, jei vaikas geba skaityti, arba situacijos, veiksmo, daikto įvardijimas atitinkamais simboliais.

Ugdymo sistema. Mokytojas turi numatyti vaiko dienotvarkėje:

1. individualų darbą su vaiku;
2. savarankišką vaiko darbą;
3. komunikacinių / bendravimo įgūdžių lavinimą;
4. vizualizuotą užduočių struktūrą: vizuali instrukcija, kaip atlikti užduotį.

Bendravimas paveikslėliais

Vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimų, nemoka užmegzti socialinių santykių su kitais žmonėmis, dažnai nejaučia ribos, kada sustoti, laikytis saugaus atstumo, todėl kontakto metu dažnai užgaunamas kitas vaikas. Jie mėgsta žaisti vieni, mažai domisi šalia žaidžiančiais vaikais, nesugeba užmegzti socialinio kontakto nei verbaliniu, nei neverbaliniu būdu su greta esančiais. Didesnį dėmesį skiria detalėms, aplink esantiems daiktams, mieliau renkasi žaidimą su objektu, kuris nejuda, nerodo emocijos ir neieško socialinio kontakto su juo. Šis požymis gali būti būdingas net ir su žmonėmis, gyvenančiais jo artimoje aplinkoje (brolis, sesuo, tėvai, seneliai), net jei šeimoje glaudus ir artimas ryšys.

Dažnas autizmo spektro sutrikimų turintis vaikas negeba komunikuoti verbaliniu būdu (kalba), todėl iškyla didelis socialinio kontakto su aplinka barjeras. Net jei vaikas ir kalba, tai dar nerodo, kad jis suvokia kalbą kaip bendravimo įrankį. Šiems vaikams būdinga tai, kad jie negeba numatyti, kas bus vėliau, todėl jiems visiems būtina dienotvarkė, kad jaustųsi saugiau ir emociškai ramiau. Autizmo spektro sutrikimų turinčių vaikų gimtoji kalba yra bendravimas paveikslėliais. Norint, kad vaikas produktyviai bendrautų paveikslėliais, jį reikia išmokyti šio kalbėjimo meno.

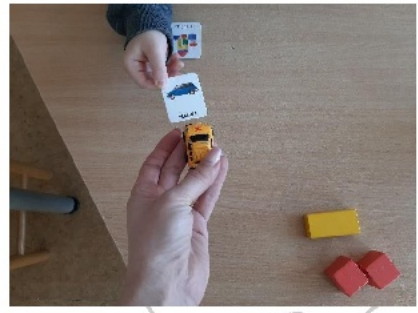

Mokymas bendrauti paveikslėliais prasideda nuo dviejų / trijų paveikslėlių, susietų su aplinkoje esančiais daiktais. Sėdėdami priešais vaiką rodykime daiktą ir paprašykime, kad jis mums duotų tinkamą kortelę, arba atvirkščiai – rodykime kortelę ir prašykime tinkamo daikto, kuris pavaizduotas kortelėje. Išmokimą galime fiksuoti tik tada, kai vaikas reikiamą instrukciją pakartoja kelis kartus ir su skirtingais žmonėmis.

Dienotvarkės sudarymas

Mažus vaikus (kuriems nustatytas autizmo spektro sutrikimas) galime pradėti mokyti nuo daiktinės dienotvarkės. Mokytis pažinti dienotvarkę pradedama nuo 1–2 daiktų. Parinkime pradžioje daiktus, kurie vaikui yra malonūs ir suprantami, pvz.: mašinėlė reiškia žaisti, šaukštas – valgyti, batukai – eiti į lauką ir t. t. Mokytojo padėjėjas laikydamas vaiko ranką pasiima iš daiktinės dienotvarkės daiktą ir eina atlikti konkrečios užduoties. Vaikas turi suprasti daiktą kaip veiklos simbolį ir to daikto reikšmę dienotvarkėje. Būtina griežtai laikytis dienotvarkės ir tuo metu nurodytą veiklą atlikti nedelsiant, kad tai užsifiksuotų vaiko atmintyje. Dienotvarkės taikymas turi didelę reikšmę jo gyvenime ir gebėjimą jame orientuotis. Kuomet vaikas įgyja įgūdį naudotis poros daiktų dienotvarke, būtina praplėsti dienotvarkę naujais daiktais, kurie jau gali būti susiję ne tik su malonumais. Nereikėtų pamiršti naudoti ir paskatinimo sistemos.

Būtina prisiminti, kad dienotvarkės sudaromos laikantis principo iš kairės pusės į dešinę.

Šioje dienotvarkėje matome penkių simbolių sistemą, kurioje šaukštas simbolizuoja valgymą, flomasteris – piešimą, knygutė – pasakų skaitymą, mašinėlė – žaidimą, batas – lauką.

Tačiau daiktinė dienotvarkė yra pedagogui sunkumų sukeliantis metodas, nes tokio tipo dienotvarkė turi turėti specialią vietą, o ji užima gana daug erdvės ir nėra patogiai mobili. Ją galima perkelti, bet taip yra sueikvojama daug laiko. Dažniausiai daiktinė dienotvarkė naudojama mažiems ir sunkios kompleksinės negalės vaikams.

Išmokus naudotis daiktine dienotvarke, galima pereiti prie vizualinės dienotvarkės (nuotraukų, paveikslėlių, simbolių, užrašų ir pan.). Esmė, kad kiekvienas autizmo spektro sutrikimų turintis vaikas privalo ją turėti, nes jie neturi gebėjimo planuoti savo laiko, veiklos, tačiau pereiti prie vizualinės dienotvarkės turėtų palaipsniui. Prie esamos daiktų dienotvarkės pridėkime daiktą atspindinčius paveikslėlius, nuotraukas ar užrašus, kad vaikas galėtų susieti realų daiktą su vaizdiniu mūsų pasirinktoje dienotvarkėje. Mokymas naudotis vaizdine dienotvarke yra panašus kaip daiktinės dienotvarkės. Paėmus paveikslėlį, simbolį, nuotrauką ar užrašą, mokytojo padėjėjas su vaiku eina atlikti užduoties, nurodytos kortelėje. Susiformavus reikiamam įgūdžiui, daiktų galime atsisakyti ir naudoti tik vaizdinę (nuotraukų, paveikslėlių, užrašų ir pan.) dienotvarkę.

Dažnai pedagogai ar jų padėjėjai nenori naudotis vaizdinėmis dienotvarkėmis, manydami, kad vaikai yra kalbantys ir kad jiems jų nereikia, kad paveikslėlių vaikai nesupranta, kad kortelių perkėlimą atlieka automatiškai, nesuvokdami, ką reikia daryti, kokią reikšmę turi tam tikras paveikslėlis. Tai yra klaidinga nuomonė, nes dienotvarkės mokymas padeda autizmo spektro sutrikimų turintiems vaikams orientuotis aplinkoje, matyti, kas bus daroma visos dienos metu. Taip sumažinamos negatyvaus elgesio apraiškos ar išvengiama streso ar nerimą sukeliančių situacijų, todėl

deretų pasitikrinti, ar vaikas geba naudotis dienotvarke, galbūt mes neįtvirtinome reikiamo įgūdžio, kuris yra būtinas norint sėkmingai naudoti dienotvarkę. Gal vaikas dar negeba susieti paveikslėlio su reikiamu veiksmu, tada reikėtų sugrįžti prie įgūdžio formavimo stadijos.

Individualios darbo vietos įrengimas ir tvarkaraščio sudarymas

Individualios darbo vietos įrengimas autizmo spektro sutrikimų turintiems vaikams yra būtinas norint pasiekti kuo aukštesnių akademinių pasiekimų. Individualios darbo vietos gali būti atskirtos širmomis arba ne, priklauso nuo to, kaip vaikas reaguoja į aplinką, aplink esančius vaizdinius. Jei vaikui trukdo susikaupti grupėje esantys vaizdiniai, būtinos širmos arba sienelės. Individualioje darbo vietoje vaikas geriau susikaupia, atlieka užduotis pagal numatytą tvarkaraštį, geriau suvokia naują mokomąją medžiagą. Vaikas, sėdėdamas prie stalo ir matydamas priešais save veiklų tvarkaraštį, mato, kiek ir kokių užduočių jis turės atlikti, kokia veikla jo laukia vėliau. Tvarkaraštyje išdėliota veikla pagal numeraciją ar kitus skiriamuosius bruožus turi sietis su vaikui paruoštomis užduotimis, sudėtomis į joms skirtus stalčiukus ar dėžutes, kurios taip pat sunumeruojamos ar kitaip sužymimos. Žymėjimas turi būti vienodas tiek tvarkaraštyje, tiek ant dėžučių ar stalčiukų. Atlikęs užduotį, vaikas prisiklijuoja žvaigždutę ar šypsenėlę, kad užduotis įvykdyta, ir imasi kitos užduoties.

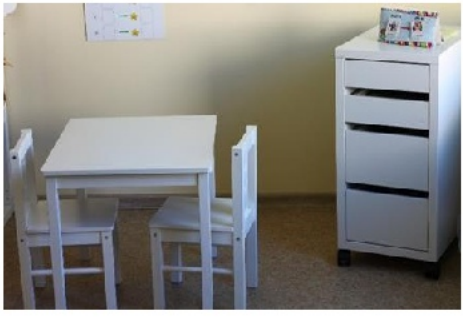

Maloni veikla po individualaus darbo skiriama kaip skatinimo priemonė.

Dažnai gali prireikti ir tam tikros veiklos struktūravimo, kad vaikas ją atliktų savarankiškai. Paveikslėlyje pateikiamas pavyzdys, kaip tai galėtų atrodyti.

Tvarkaraštis sudaromas pagal vaiko galias ir atsižvelgiant į reikiamų kompetencijų ir įgūdžių ugdymą. Pavyzdyje pateiktame tvarkaraštyje yra numatytos keturios pagrindinės veiklos: dvi akademiniams pasiekimams ugdyti ir dvi komunikaciniams įgūdžiams ugdyti, penkta ir šešta užduotys skirtos darbo vietai ir atliktiems darbams susitvarkyti. Pirmoji užduotis vaikui buvo parinkta pati nemėgstamiausia, nes skaičiavimo užduotis atlikti sekasi sunkiausiai. Antroji užduotis yra numatyta bendrame grupės ugdymo plane – pratybose esančių užduočių atlikimas. Trečioji užduotis parenkama komunikaciniams gebėjimams ugdyti (užduoties pavyzdys pateiktas prie sakytinės kalbos pasiekimų).

Ketvirtoji užduotis parinkta mokyti vaiką įvardyti, ko jis nori. Vaikas mokomas kreiptis į kitą žmogų, sudaryti sakinį iš paveikslėlių, bandyti juos įvardyti.

100 socialinių integracijų per dieną

Socialinė integracija suprantama kaip prigimtinė teisė dalyvauti socialiniame gyvenime, siekiant tvarių socialinių santykių ir visuomenės vientisumo. Kyla klausimas, kaip efektyviai padėti autizmo spektro sutrikimų turintiems vaikams integruotis į visuomenę, jei jiems būdinga sutrikusi socialinė raida. Šiems vaikams nepatinka, kai jų gyvenime atsiranda naujų žmonių, daiktų ir jie pakeičia nusistovėjusią rutiną. Taip atsitinka dėl suvokimo ir supratimo sutrikimo, todėl jie negeba plėtoti socialinių santykių, bendrauti, nes trūksta socialinių įgūdžių, turinčių įtakos bendram suvokimui apie bendravimą su kitais žmonėmis. Šios savybės labiau pastebimos vaikų grupėje. Žodis „autizmas“ kilęs iš žodžio „eautos“ (graikų kalba), reiškiantis asmens izoliaciją savyje. Svarbu pažymėti, kad įtraukusis ugdymas specialiųjų poreikių vaikams yra veiksmingas siekiant juos kuo sėkmingiau socializuoti visuomenėje, tačiau sėkmė galima tik naudojant tinkamus ir pritaikytus vaiko poreikiams metodus. Tokiu būdu šie vaikai mokosi ne tik pasikliauti savo sugebėjimais, bet ir bendrauti ir bendradarbiauti. Bendrojo ugdymo grupėje besiugdantys neurotipiniai vaikai atlieka svarbią funkciją – veikia kaip pavyzdžiai socialiniame kontekste.

Šis metodas padeda vaikams sėkmingai integruotis į supančią socialinę erdvę. Iš pirmo žvilgsnio atrodo neįmanomas dalykas šimtą kartų per dieną vaiką integruoti į socialinę aplinką, tačiau aplinka padiktuoja būdus, kaip tai padaryti. Pavyzdžiui, paprašyti, kad vaikas visiems išdalytų sąsiuvinius ir kiekvienam pasakytų „prašau“, kiti vaikai jam turi pasakyti „ačiū“. Jei grupėje yra 20 vaikų, kuriems buvo dalijami sąsiuviniai, tai bus jau 20 socialinių integracijų. Panašių situacijų galima susikurti labai daug, jose vyks abipusis socialinis kontaktas (vaikų sodinimas prie pusryčių, pietų ar vakarienės stalo, vaikų pakvietimas nusiplauti rankas, sukvietimas į ryto ratą, grupinio darbo metu ir pan.). Naudojant tokį metodą, vaikas pasijaučia mikrosocialinės aplinkos nariu, jį tai motyvuoja užmegzti socialinį kontaktą, skatina tarti pavienius žodžius arba bendrauti neverbaliniu būdu.

Individualaus ugdymo plano sudarymas

Individualus planas vaikui, turinčiam tam tikrų sutrikimų, reikalingas tam, kad kuo greičiau ir tikslingiau būtų pasiektas užsibrėžtas ugdymo tikslas. Kaip jį rengti, kyla daug klausimų tiek pedagogui, tiek įstaigos vaiko gerovės komisijai. Pateiktame pavyzdyje [5] pateikiamas individualus pagalbos planas vaikui (žr. 5 priedą).

Orientuodamiesi į autizmo spektro sutrikimą turinčio vaiko inkliuzinį ugdymą, turime surinkti kuo daugiau duomenų apie vaiką, jo elgesį ir kitus ypatumus, gebėti dirbti komandoje, planuoti, parinkti efektyvius mokymo būdus ir turėti sisteminį palaikymą. Siekdami geriausio ugdymo rezultato, privalome suformuoti autizmo spektro sutrikimą turinčiam vaikui pagrindinius įgūdžius:

- ✓ bendradarbiavimą,
- ✓ perėjimą nuo vienos veiklos prie kitos,
- ✓ gebėjimą ramiai sėdėti tam tikrą laiką,
- ✓ gebėjimą nutraukti motyvacinę veiklą,
- ✓ gebėjimą palaikyti akių kontaktą.

Labai svarbu sudarant individualų planą atsižvelgti į vaiko gebėjimus ir galias. Jei atlikus vaiko vertinimą nepastebimas progresas, vadinasi, individualus planas sudarytas netinkamai, todėl vaiko integravimas į grupę nėra efektyvus.

Rengiant individualų planą dalyvauja mokytojas, įstaigoje dirbantys specialistai ir teisėti vaiko atstovai (tėvai, globėjai), planas sudaromas aiškiam periodui, numatoma, kiek kartų per mokslo metus planas bus peržiūrimas. Prieš plano peržiūrą atliekamas vaiko vertinimas.

Tikslai, uždaviniai, planuojami, rezultatai formuluojami konkrečiai, paskiriami atsakingi asmenys. Atsižvelgiama į tėvų lūkesčius. Jei lūkesčiai yra per dideli, tai aptariama su tėvais. Parengtas planas yra derinamas su tėvais ir įstaigos vaiko gerovės komisija.

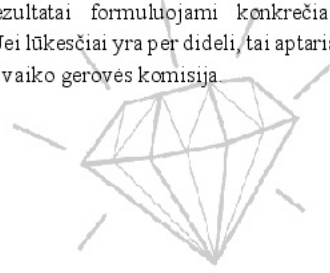

[5] Metodinės rekomendacijos pedagogams ir švietimo pagalbos specialistams (srvks.lt)

Veiklų planavimas, organizavimas, atsižvelgiant į bendrojo ugdymo grupės savitumą

Planuojant ir organizuojant veiklas bendrojo ugdymo grupėje, į kurią integruojami specialiųjų poreikių, autizmo spektro sutrikimų turintys vaikai, būtina orientuotis į veiklų vizualizavimą, kad būtų užtikrintas kiekvieno vaiko dalyvavimas ugdomajame procese. Autizmo spektro sutrikimų turintiems vaikams pirmoji kalba yra vaizdinė, jis geriau supranta vaizdais pateiktą informaciją. Kalbant su vaikais numatyta tema, būtina pagalvoti apie vaizdinės medžiagos įvairovę ir technines galimybes transliuoti vaizdinę medžiagą. Taip bus patenkinti visų grupėje besiugdančių vaikų poreikiai. Kaip vizualizuoti veiklas, yra įvairių būdų:

1. Parinkti temą atitinkančių nuotraukų, paveikslėlių[6], pvz., tema „Metų laikai“.

Naudojant pagrindinį metų laiko atvaizdą ir parenkant paveikslėlius, vaizduojančius tam tikro metų laiko bruožus, mokoma vaikus susieti juos su tinkamu metų laiku.

2. Parinkti temą atitinkančią vaizdo medžiagą, trumpametražius filmus [7], pvz., tema „Metų laikai“ https://www.youtube.com/watch?v=z1HbUi5MqCg.

[6] Paveikslėlis „Metų laikai“ iš Metų laikai – VšĮ Edukacijos centras SAULĖTEKIS (wordpress.com)
[7] Nuoroda iš „Youtube“ kanalo

3. Kurti videofilmukus pasirinkta tema (programa „Movie Maker“, yra nemokama programos versija, ją naudojant galima sukurti videofilmukus su muzikiniais takeliais, įrašyti komentarus ir pan.).

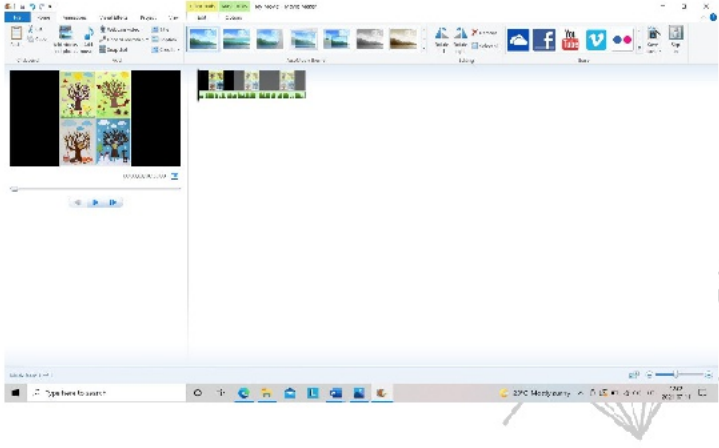

4. Naudojant nuotraukų koregavimo programą, taip pat galima sukurti videofilmuką. Atsidarius nuotrauką, renkamasi „Create a video with music“.

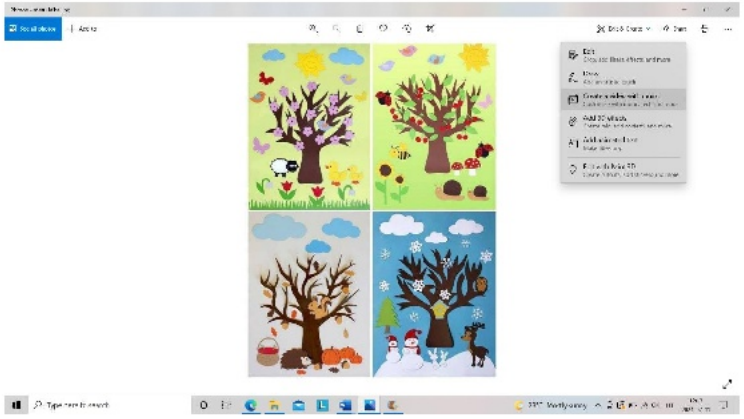

Atidaromas vaizdo kūrimo langas:

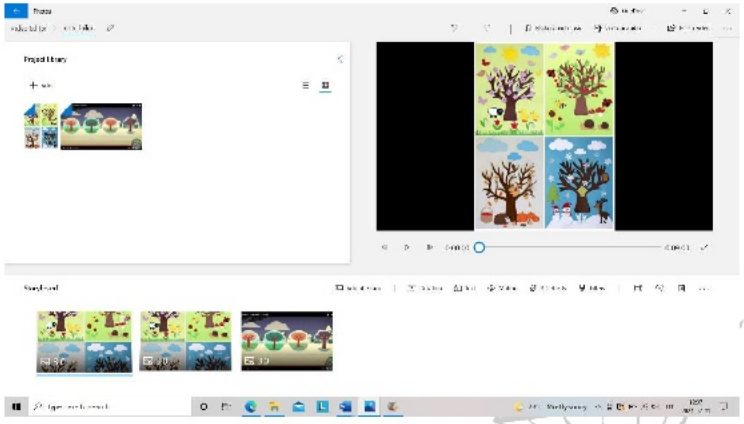

5. „Wordwall“ programa suteikia galimybę norimą veiklą vizualizuoti ir paversti ją linksmu, įdomiu žaidimu pagal pasirinktą temą. Šioje programoje galima saugoti tai, kas sukurta.

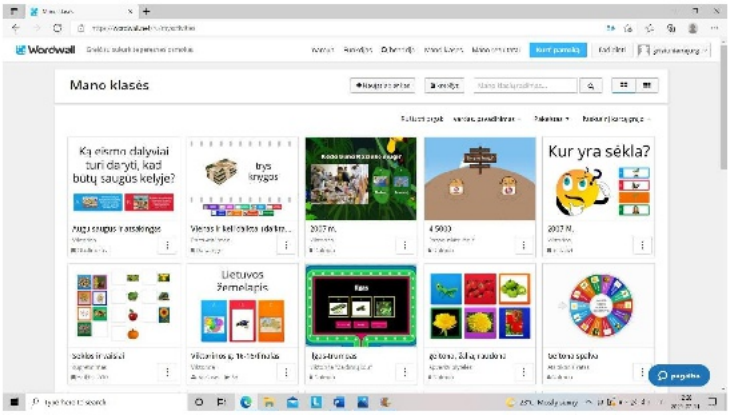

Vaizdinė medžiaga gali būti įvairaus stiliaus ir pateikimo tipo:

Bendradarbiavimas su kitais įstaigoje dirbančiais specialistais

Daugelyje įstaigų dirba pagalbos vaikui specialistų komanda, kuri atlieka paskirtas funkcijas, konsultuoja mokytojus, tėvus, kaip tam tikrose situacijose spręsti kylančius iššūkius, bendradarbiaudama siekia užsibrėžtų tikslų.

Autizmo spektro sutrikimų turintys vaikai dažnai išmoksta tam tikro įgūdžio vienoje konkrečioje situacijoje, tačiau jo perkelti į kitą situaciją negeba (į kitą vietą, su kitu žmogumi ir pan.). Pavyzdžiui, vaiką galima išmokyti naudotis tualetu namie ant raudonos spalvos naktipuodžio, tačiau tai nereiškia, kad jis atėjęs į ugdymo įstaigą naudosis visiems įprastu tualetu, vaikas gali nesuprasti, kad tas pats procesas gali vykti naudojant kitaip atrodantį daiktą. Šiems vaikams įgūdžiai turi būti nuolat ir sistemingai stiprinami, o tai galima atlikti bendradarbiaujant specialistams, mokytojams ir tėvams. Prie įtraukiojo ugdymo turi prisidėti visi įstaigoje dirbantys specialistai: logopedai, ergoterapeutai, socialiniai pedagogai, psichologai, specialieji pedagogai. Specialistai, keisdamiesi informacija, idėjomis ir siekdami bendro numatyto užsibrėžto tikslo, dirbdami komandoje gali pasiekti vaiko socialinės integracijos ir ugdymo sėkmės.

Daugeliu atvejų autizmo spektro sutrikimų turinčių vaikų socialines problemas galima nustatyti ankstyvoje vaikystėje. Ankstyvieji požymiai paprastai yra socialinio bendravimo įgūdžių trūkumas, negebėjimas užmegzti akių kontakto, atsakyti ar reaguoti į savo vardą, socialinio kontakto su šalia esančiu nebuvimas arba nederamo socialinio kontakto buvimas. Šie požymiai gali būti gana stipriai išreikšti, jei vaikas turi didelių specialiųjų ugdymosi poreikių. Tokie vaikai dažniausiai yra socialiai abejingi arba uždari.

Aspergerio sindromui būdingos įvairios socialinio kontakto problemos, kurias lengva supainioti su neurotipinių vaikų nepageidaujamu elgesiu (trejų metų krize). Aspergerio sindromą turintys vaikai išsiskiria ypatingu socialiniu nelankstumu, nuolatiniu troškimu daryti tai, ko jie tuo metu nori, pykčio protrūkiais, susijusiais su rutinos pasikeitimu ar perėjimu iš vienos veiklos į kitą. Dažniausiai tai atsitinka tada, kai vaikas negali kontroliuoti to, kas vyksta, arba gauti tai, ko nori. Pasireiškia stiprus poreikis valdyti žaidimą ar kitą veiklą, nenoras vykdyti kitų nurodymus. Toks elgesys dar labiau izoliuoja vaiką nuo bendraamžių. Tai būdinga daugeliui autizmo spektro sutrikimų turintiems vaikams.

Mokymo metodai. Dirbant su specialiųjų poreikių vaikais ir juos mokant socialinių įgūdžių, daugeliu atvejų orientuojamasi į taisyklių ir sąvokų mokymą (padėkoti, paprašyti, pasisveikinti, atsisveikinti ir pan.), kitų įgūdžių mokymą, kuris būtinas prigimtiniams poreikiams patenkinti. Pagrindiniai mokymo metodai orientuoti į priemonių vizualizavimą (nematomą atvaizdą, daiktą, reiškinį daryti matomą), mokymąsi natūralioje aplinkoje, grupinį mokymą su bendraamžiais, tėvų ir mokytojų konsultavimą siekiant bendro užsibrėžto tikslo – išugdyti numatytą įgūdį. Įgūdis išugdomas tada, kai vaikas atlieka tam tikrą veiksmą su skirtingais 3–4 žmonėmis.

Švietimo pagalba – mokiniams, jų tėvams (globėjams, rūpintojams), mokytojams ir švietimo teikėjams specialistų teikiama pagalba, kurios tikslas – didinti švietimo veiksmingumą.[8] Švietimo pagalba: psichologinė, socialinė pedagoginė ir specialioji pedagoginė pagalba.

Psichologinės pagalbos paskirtis – stiprinti mokinių psichologinį atsparumą ir psichikos sveikatą. Sprendžia vaiko asmenybines, bendravimo problemas, įvertina ugdymosi poreikius. Konsultuodamas individualiai ar grupėje stiprina vaikų psichologinį atsparumą, moko sėkmingai įveikti sunkumus, tinkamai prisitaikyti visuomenėje. Taip pat konsultuoja mokytojus ir tėvus.[9]

Socialinės pedagoginės pagalbos paskirtis – padėti tėvams (globėjams, rūpintojams), kad būtų įgyvendinta vaiko teisė į mokslą, užtikrinti jo saugumą mokykloje. Atstovauja vaikui ir jo šeimai, padedamas tėvams įsitraukti į vaiko ugdymo procesą, aktyviai domisi mokinio gyvenimu švietimo įstaigoje. Tai vaiko problemų situacijos tyrėjas, analizuojantis mokinio socialinę aplinką, besidomintis jo šeima, draugais, laisvalaikiu, mėgstama veikla ir pan. Socialinis pedagogas išsiaiškina socialinio pobūdžio veiksnius, turinčius įtakos ugdymo procesui.[10]

Specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos paskirtis – didinti asmens, turinčio specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymosi veiksmingumą. Dirba mokinių specialiųjų ugdymosi poreikių identifikavimo ir tenkinimo srityse: atlieka pirminį vaiko specialiųjų ugdymosi poreikių vertinimą, nustato mokomųjų dalykų spragas ir, atsižvelgdamas į realųjį gebėjimų lygį, neišlavėjusias vaikų funkcijas, ugdo specialisto kabinete ar pagalbą teikia grupėje / klasėje, padeda mokytojui pritaikyti ugdymo programą, parinkti metodus, ugdymo būdus ir priemones.[11]

[8] Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 1991
[9] Darbas su vaikais, turinčiais elgesio ir emocinių sunkumų bei sutrikimų, 2019
[10] Darbas su vaikais, turinčiais elgesio ir emocinių sunkumų bei sutrikimų, 2019
[11] Darbas su vaikais, turinčiais elgesio ir emocinių sunkumų bei sutrikimų, 2019

Metodinės priemonės ir jų naudojimo galimybės ugdant specialiųjų poreikių vaikus

Kasdieniai gyvenimo įgūdžiai

Kasdienio gyvenimo įgūdžiai – tai vaiko sveikatai saugoti ir stiprinti būtini įpročiai ir elgesys. Kūno švaros ir aplinkos tvarkos įpročius vaikas ugdosi mokydamasis savarankiškai apsirengti ir nusirengti, susitvarkyti savo žaislus, žaidimo ar veiklos vietą, pratindamasis laikytis asmens higienos.[12]

Bene aktualiausia sritis yra vaiką išmokyti savarankiškai naudotis tualetu, nusiplauti rankas, apsirengti, nusirengti. Šiam įgūdžiui išugdyti būtinos instrukcijos, kurias vaikas matytų kiekvieną kartą atėjęs atlikti tam tikrą veiksmą.

Mokydami vaiką kasdienių gyvenimo įgūdžių, priemones turime parinkti pagal jo gebėjimus ir galias, orientuodami jas į tikslingą įgūdžio ugdymą. Pateiktuose paveikslėliuose matome tualeto naudojimosi, dantų valymosi instrukcijas, apsirengimo sekos priemonę, kurios padeda vaikams įsiminti, kokiu eiliškumu reikėtų atlikti tam tikrą veiksmą tualete, valantis dantis, apsirengiant tam tikrus rūbus. Jei vaikui yra sudėtinga iš eilės taisyklingai savarankiškai apsirengti atliekant kelis veiksmus, tada reikėtų naudoti vaizdinę schemą jo apsirengimo / nusirengimo / persirengimo vietoje.

12 Ikimokyklinio ugdymo pasiekimų aprašas, 2014

Fizinis aktyvumas

Fizinis aktyvumas, judėjimas yra vienas iš svarbiausių prigimtinių vaiko poreikių, todėl būtina skatinti tiek spontanišką, tiek pedagogo tikslingai inicijuojamą vaiko fizinį aktyvumą.[13]

Stambiosios ir smulkiosios motorikos sutrikimai būdingi daugumai autizmo spektro sutrikimų turintiems vaikams. Šie sutrikimai pasireiškia negebėjimu tiksliai atlikti valingą judesį. Vaikai, turintys šių sutrikimų, kasdien susiduria su įvairiais iššūkiais, vienas iš jų – jie negali prisijungti prie vaikų žaidimo, nes dėl sutrikusios koordinacijos negali numatyti vaikų vykdomo veiksmo sekos. Tokiems vaikams sunku sugauti kamuolį, jį mesti, spirti. Jiems būdingas lėtesnis rankų judesių tempas, todėl dažnai pastebimas smulkiosios motorikos sutrikimas. Tai galima pastebėti užsiėmimų metu: jiems sunku laikyti rašymo priemonę, piešiant ar rašant trūksta jėgos, labai netikslus užduoties atlikimas ir pan.

Ugdant stambiosios motorikos įgūdžius, derėtų vaiką skatinti ir inicijuoti:

- pasivaikščioti,
- bėgioti, šokinėti,
- laipioti aukštyn, žemyn,
- važinėtis dviratuku, paspirtuku ir pan.

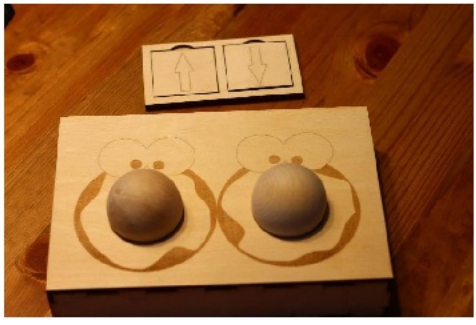

Ši priemonė skirta smulkiosios motorikos įgūdžiams – pirštų, delno, riešo, akių irrankų koordinuotiems judesiams lavinti. Vaikas rodyklių nurodyta kryptimi turi sukti kamuoliukus.

13 Ikimokyklinio ugdymo pasiekimų aprašas, 2014

Emocijų suvokimas ir raiška

Autizmo spektro sutrikimų turintys vaikai neskiria emocijų, todėl dažnai kyla konfliktų, kai neurotipiniai vaikai savo emocijas išreiškia mimika ar veiksmais, o ASS vaikai nesupranta rodomų ženklų, nes jie stokoja gebėjimų emocijų suvokimo ir raiškos srityje, nesupranta bendravimo taisyklių, intuityviai nejaučia bendravimo ypatumų, neatliepia kitų žmonių emocijų, būdingos empatijos problemos, pažintinės empatijos sutrikimai, tačiau yra geras vaizdinės informacijos priėmimas.

Remiantis ikimokyklinio ugdymo pasiekimų aprašu, vaikai įvairias emocijas – džiaugsmą, pyktį, liūdesį, pavydą, gėdą, kaltę, meilę – jaučia nuo kūdikystės. Emocinėms būsenoms būdingas sužadinimas, kurį vaikai jaučia fiziškai – kaip energijos antplūdį arba energiją slopinantį sunkumą, dažną ar ramų širdies plakimą ir kt. Šioms būsenoms būdinga išorinė raiška, t. y. išoriniai emocijų ženklai (šypsena, suraukti antakiai, sugniaužti kumščiai ir kt.) ir veiksmai, poelgiai, t. y. kitam pasakyti žodžiai, santūrūs ar agresyvūs veiksmai ir kt.[14]

Todėl būtina autizmo spektro sutrikimų turinčius vaikus mokyti atskirti emocijas, kada šalia esantis žmogus yra linksmas, liūdnas, piktas ir pan., sugalvojant įvairias žaidimo variacijas, naudojant emocijų kamuolius.

Atkreipkime dėmesį ir tyrinėkime pateiktos vaizdinės priemonės skirtumus. Naudodami trafaretą vaikai mokysis apvedžioti figūras, nupiešti trūkstamas veido dalis ir rūbus atkreipdami dėmesį į sezoniškumą, individualiai plės žinias emocijų pažinimo, kūno dalių, spalvų, metų sezoniškumo srityse.

Individualios veiklos: žmogeliukų apvedžiojimas, emocijų, trūkstamų veido dalių nupiešimas, emocijų įvardijimas (rankos pakeltos – linksmas, rankos nuleistos – liūdnas). Vaikams, kurie negeba laikyti pieštuko, duodama nusegti arba užsegti segtukus ant kūno dalių, įvardijant kūno dalis ar pakartoti jau įvardytas.

[14] Ikimokyklinio ugdymo pasiekimų aprašas, 2014

Savireguliacija ir savikontrolė

Vaikystėje savikontrolei aktualūs du procesai: asmeninė vidinė kontrolė ir išorinė kontrolė. Asmeninės vidinės kontrolės jausmas – tai jausmas, kad mes patys kontroliuojame savo gyvenimo aplinkybes. Išorinės kontrolės jausmas – manymas, kad mūsų gyvenimą valdo sėkmingai ar nesėkmingai susiklosčiusių aplinkybių visuma ar kitų veiksmai.[15]

Mūsų bene didžiausias tikslas yra padėti autizmo spektro sutikimų turintiems vaikams išmokti valdyti savo jausmų antplūdį ir jį reikšti socialiai priimtinais būdais.

Vienas iš ugdymo būdų yra tikslingos pasakos pasakojimas naudojant vizualizacijas ar ekranizuotas pasakas. Atsižvelgiant į vaiko gebėjimus ir poreikius, jos gali varijuoti nuo nuotraukų iki IT kurtų vizualizacijų. Tokiu būdu vaikas įsisavina, supranta, susidomi sekama pasaka – ugdomas pageidaujamas įgūdis. Vizualizuotos pasakos sudomina ne tik autizmo spektro sutrikimų turinčius vaikus, bet ir neurotipinius vaikus.

Savivoka ir savigarba

Savigarba – tai santykis su savimi, pasitikėjimas savimi ir savo gebėjimais, didžiavimasis savimi ir tikėjimas, kad kiti tave vertina palankiai.[16]

[15] Ikimokyklinio ugdymo pasiekimų aprašas, 2014
[16] Ikimokyklinio ugdymo pasiekimų aprašas, 2014

Mes, pedagogai, turime tikėti vaiku ir jo galimybėmis augti kaip asmenybei, ieškoti būdų, galinčių turėti įtakos prigimtinėms galioms atsiskleisti.

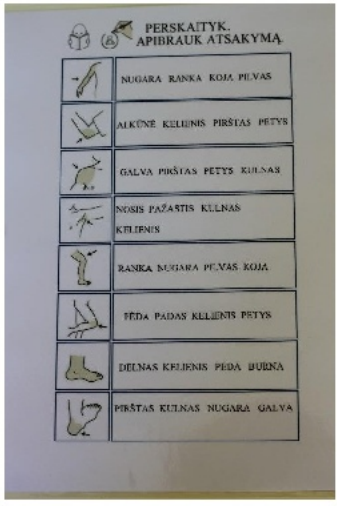

Ši priemonė skiriama vaikams, kurie skaito, mokant kūno dalių pavadinimus. Vaikas turi perskaityti ir apibraukti kūno dalies pavadinimą, kurią mato nurodytame paveikslėlyje.

Naudojamos įvairios vaizdinės priemonės visai vaikų grupei.

Naudodami įprastas korteles ir vaiko nuotrauką mokome vaiką kalbėti pirmuoju asmeniu: „aš noriu“, „mano“ ir pan.

Naudojant korteles galima vaiką mokyti „aš“ sieti su veikla, veiksmo atlikimu ir daiktų turėjimu – pasako, ką daro, ką turi.
Pvz.:
„aš noriu į tualetą“;
„aš žiūriu televizorių“;
„aš dalijuosi žaislais“;
„aš skaitau“;
„aš ieškau žaislo“;
„aš turiu žaislą“.
Daug kitų situacijų galima sukurti iš paveikslėlių, kurie naudojami kiekvieną dieną.

Santykiai su suaugusiaisiais

Vaikas prisiriša prie jam artimų suaugusiųjų, su jais jaučiasi saugus, juos gerbia, myli, tikisi pagalbos sudėtingose situacijose. Vėliau vaikas kuria partnerystės santykius su suaugusiuoju. Vaikas mokosi suprasti suaugusįjį, tuo pačiu mokosi ir atsiskirti nuo jo, turėti savą pasaulį.[17]

Ugdymo įstaigoje mes esame tie žmonės, kurie gali patenkinti autizmo spektro sutrikimų turinčių vaikų poreikius, todėl yra būtinas glaudaus kontakto užmezgimas ir tarpusavio supratimas. Turime atrasti tai, kas leistų mus priimti autizmo spektro sutrikimų turinčius vaikus tokius, kokie jie yra, ir padėti atsiskleisti jo prigimtinėms galioms, stipriosioms pusėms.

Santykiai su bendraamžiais

Vaikai simpatizuoja vieni kitiems. Simpatizavimas yra vienpusis ryšys, kai vienas vaikas domisi kitu, yra jam palankus. Vaikai mokosi užmegzti ir palaikyti draugystę su vienu ar keliais vaikais. Jie mokosi suprasti draugą ir jam atsiskleisti, atrasti bendrų interesų, žaisti bendrus žaidimus bei sėkmingai spręsti kilusius nesutarimus. Vaikai mokosi palaikyti geranoriškus santykius su visais grupės vaikais.[18]

Į pagalbą turime pasitelkti socialines istorijas (žr. 1–4 priedus), kurios naudingos kiekvienoje situacijoje. Jų galima susikurti įvairių, atsižvelgiant į esamą situaciją ir poreikį esamai situacijai spręsti, pateikiant veiklos instrukcijas, kaip vaikui reikėtų elgtis. Pateiktyje galima naudoti paveikslėlius, simbolius, užrašus ir pan. Socialines istorijas galima sudėlioti ir iš turimų simbolių kortelių.

Sakytinė kalba

Sakytinė kalba – tai pagrindinė žmonių bendravimo priemonė. Ja išsakomi norai, reikalavimai, prašymai, emocijos, jausmai ir kt. Kalbėdamiesi gauname ir perduodame informaciją, samprotaujame, darome išvadas, žodžiai padeda įsiminti ir saugoti žinias apie pasaulį. Vaiko sakytinė kalba – tai vaiko klausymas ir kalbėjimas. Klausydamas ir kalbėdamas vaikas pratinasi išgirsti ir suprasti, ką sako kitas, mokosi kalbėti pats.[19]

[17] Ikimokyklinio ugdymo pasiekimų aprašas, 2014
[18] Ikimokyklinio ugdymo pasiekimų aprašas, 2014
[19] Ikimokyklinio ugdymo pasiekimų aprašas, 2014

Naudojant šią metodinę priemonę, vaikas mokosi įvardyti artimiausios aplinkos daiktų pavadinimus, ugdo gebėjimą įvardyti veiksmų pavadinimus, veiksmais atsakyti į klausimus. Mokosi kelis trumpus žodelius objektams, veiksmams įvardyti, norams išsakyti, išlaukti savo eilės. Žodelių pakartojimais, veiksmais, mimika ir pantomimika dalyvauja paprastame žodiniame žaidime. Veliau dviejų trijų žodžių sakiniais kalba apie tai, ką mato, ko reikia. Pavyzdžiui, individualios veiklos metu vaikui duodamas geltonas namelis, priešais sėdintis pedagogas klausia vaiko: „Ar tau reikia žalios kortelės?“. Vaikas mokomas sakyti: „Ne, man nereikia žalios kortelės“. Pedagogas klausia: „Ar tau reikia geltonos kortelės?“. Vaikas mokomas sakyti: „Taip, man reikia geltonos kortelės“.

Taip žaidžiama, kol užpildomas visas namelis. Tada pedagogas klausia: „Kas tavo namelyje yra?“. Vaikas bando arba mokomas įvardyti, kad namelyje yra batas, skėtis, stalas, liūtas ir pan.

Veiklos grupelėse metu dirbama tuo pačiu principu kaip ir individualios veiklos metu, tik vaikai turi skirtingų spalvų namelius. Pedagogas klausia: „Kam reikia žalios spalvos kortelės?“ Vaikas, turintis žalią namelį, mokomas sakyti: „Man reikia žalios spalvos kortelės“. Vaikai, turintys kitų spalvų namelius, mokomi sulaukti savo eilės.

Kalbos raidos problemos yra vienas iš autizmo spektro sutrikimų turinčių vaikų požymių. Efektyviausia sutrikimus koreguoti pasitelkiant vizualizaciją. Žodinės kalbos ugdymas remiasi simboliais ir paveikslėliais. Vaikas mokosi įvardyti paveikslėlius, veliau skaito sakinius iš paveikslėlių-simbolių, pats dėlioja sakinius ir tik tada seka skaitymas. Toks metodas (vaizdinės, žodinės kalbos) padeda vaikams vaizdais prisiminti žodžius, frazes. Šis darbo metodas išugdo net ir nekalbančio ar neskaitančio vaiko bendravimo ir bendradarbiavimo neverbalinę kalbą įgūdžius, kurie ateityje gali padėti susikalbėti su žmonėmis naudojant paveikslėlius.

Negalima vaiko mokyti visko iš karto, viskas turi vykti palaipsniui. Sunkinti užduotis ir pereiti prie kitų žodžių ar veiksmų įvardijimo galima tik tada, kai vaikas išmoksta pateiktą pirminę užduotį (atlieka 20–30 žodžių įvardijimų).

Ant stalo išdėliojamos kortelės ir vaiko klausiama: „Kas skrenda lėktuvu?“
Vaikas ima korteles ir bando įvardyti kortelių pavadinimus.

Ant stalo išdėliojamos kortelės ir vaiko klausiama: „Kas važiuoja autobusu?“
Vaikas ima korteles ir bando įvardyti kortelėse vaizduojamų simbolių pavadinimus.

Ant stalo išdėliojamos kortelės ir vaiko klausiama: „Ką neša / renka ežys?“
Vaikas ima korteles ir bando įvardyti kortelių pavadinimus.

Priemonė skirta pažengusiems vaikams – tinkamo prielinksnio parinkimas.

Priemonė skirta sakinio sudarymo įgūdžiams ugdyti.
Pavyzdyje matome sakinį:
„Mergaitė skalbia žalią megztinį.“

Priemonė skirta pažengusiems vaikams kalbos suvokimo ir sakinio sudarymo įgūdžiams ugdyti.
Perskaitomas sakinys, vaikas turi parinkti tinkamą paveikslėlį, vėliau deliojamas sakinys atsakant į klausimus.

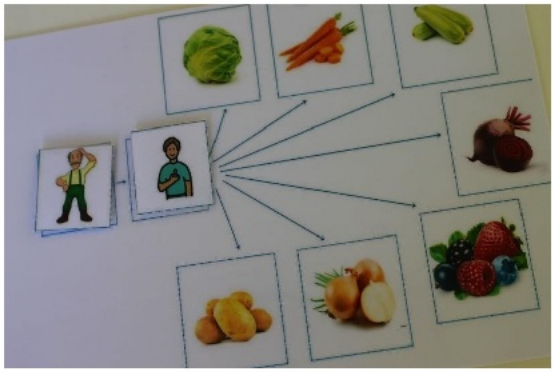

Šią priemonę galima naudoti paveikslėliams įvardyti ir sakiniams sudaryti.
Pvz., „Senelis nori bulvių“ ir pan.

Naudojant šią priemonę vaikai mokomi vartoti apibendrinamuosius žodžius ir parinkti papildomai tinkamą paveikslėlį („žaislai“, „medžiai“, „indai“ ir pan.).

Rašytinė kalba

Rašytinė kalba – tai vaiko rašymas ir skaitymas. Ji perprantama natūralioje aplinkoje, savarankiškoje paties vaiko veikloje, atsiradus ar sužadinus poreikį kažką parašyti ir perskaityti, sudėlioti. Skaitymas ikimokyklinio amžiaus vaikui – tai simbolių, brėžinių prasmės suvokimas, pirmųjų trumpų žodžių ir raidžių atpažinimas ir siejimas su garsais. Spausdintomis raidėmis rašo savo vardą, kopijuoja aplinkoje matomus žodžius.[20]

[20] Ikimokyklinio ugdymo pasiekimų aprašas, 2014

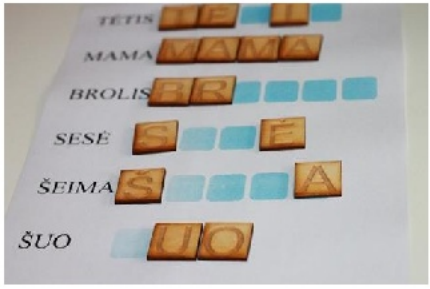

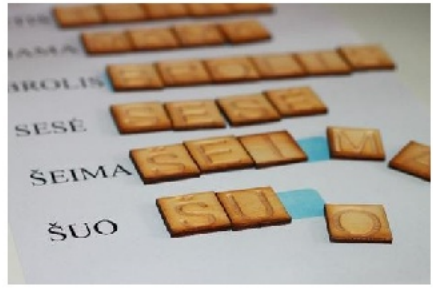

Ši metodinė priemonė – medinės ar paprastos įlaminuotos raidelės padeda vaikams atrasti tas raides, kurių reikia, ir sudėlioti užrašytą žodį, taip įtvirtinant raidės vaizdinį ir jį išmokstant atpažinti. Individualios veiklos metu vaikai įvardija, kopijuoja, dėlioja tam tikrus žodžius. Veiklų grupelėse metu jie mokosi bendradarbiaudami surinkti skiemenis, žodžius, žodžių junginius.

Kitos priemonės skirtos realiam daiktui ir užrašui, paveikslėliams ir užrašams susieti, raidėms jungti ir pan.

Aplinkos pažinimas

Aplinkos pažinimas glaudžiai siejasi su tyrinėjimo ir mokėjimo mokytis gebėjimais. Noras sužinoti, išmokti, suprasti, kas vyksta aplinkui, yra aplinkos pažinimo pamatas. Nereikėtų

galvoti, kad aplinkos pažinimas – tai pavadinimų, faktų ir kitos informacijos įsiminimas. Tokios žinios bus bevertės, jeigu vaikas neišmoks mąstyti, pritaikyti to, ką sužinojo apie aplinką, pasirinkti.[21]

Naudojamos įvairios priemonės, skirtos vaiko buitiniams įgūdžiams ugdyti, artimos aplinkos daiktams pažinti ir įvardyti, jiems rūšiuoti.

[21] Ikimokyklinio ugdymo pasiekimų aprašas, 2014

Naudojant pasirinktą priemonę individualiam darbui, vaikas pasiima kortelę, vaizduojančią daikto šešėlį, ir tarp kitų kortelių ieško reikalingos kortelės su spalvotu atvaizdu, radęs įvardija ir deda kortelę į pasirinktą vietą. Naudojant priemones darbui grupelėje, kiekvienas vaikas turi šešėlines korteles ir paeiliui išsitraukia užverstą spalvotą kortelę. Jeigu ištraukia kito vaiko kortelę, perduoda jam. Tokiu būdu vaikai mokosi laukti savo eilės, dalytis, paprašyti ir padėkoti.

Autizmo spektro sutrikimų turintiems vaikams būdingi komunikacinių, socialinių įgūdžių bei elgsenos ypatumai, todėl šios priemonės skirtos aplinkos pažinimui, komunikaciniams įgūdžiams ugdyti ir padedančios jiems įvardyti (jei nekalba, ugdosi gebėjimą pažinti, o vėliau ir įvardyti) paveikslėlius, reiškiančius tą veiksmą, kuris parodytas simbolyje.

Naudojant šią priemonę ugdomas vaiko supratimas, kad šeima gali būti ne tik žmonės, bet ir gyvūnai.

Ugdomas supratimas ir suvokimas, kad šeimą sudaro mama, tėtis ir vaikas arba vaikai (brolis, sesė).

Pradžioje pradedama nuo šeimos institutą vaizduojančių žmonių (geriau būtų vaiko šeimos nuotraukos), vėliau pereinama prie svetimų žmonių atvaizdų ir gyvūnų šeimų.

Taip pat ši priemonė gali būti naudojama ir paveikslėliams įvardyti (gyvūnų pavadinimų, žmonių vardų ir pan.), skaitvardžiams ir daiktavardžiams derinti. Pvz.: viena mama, vienas tėtis, vienas vaikas, du vaikai.

Skaitvardžių ir daiktavardžių derinimas vienas iš didžiausių iššūkių ikimokykliniame amžiuje, ypač vaikams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių. Tokio tipo priemonė skirta komunikaciniams įgūdžiams ugdyti ir padeda jiems įvardyti daiktavardį ir jį derinti su skaitvardžiu ar kiekiu (vienas ir daug).

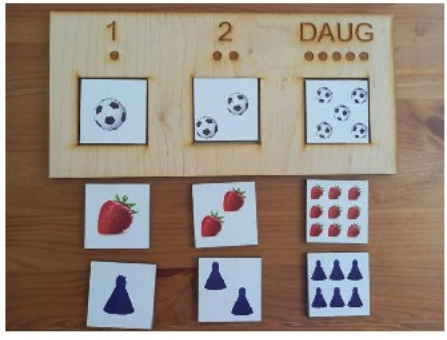

Skaičiavimas ir matavimas

Pažinimo procesas neatsiejamas nuo sąvokų, jų ryšių, sąvokų struktūrų suvokimo, mat mūsų smegenys nuolat ieško, kaip palyginti, susisteminti, apibendrinti mus pasiekiančią informaciją. Skaičiavimas – tai komponentas, kuriame kalbama apie pirmąją vaiko pažintį su skaičiaus sąvoka.[22]

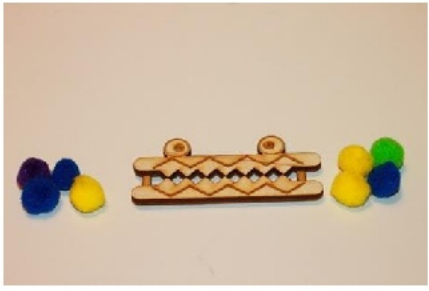

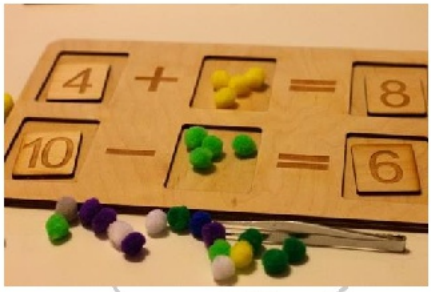

Kai vaikai pradeda skaičiuoti daiktus, pradedame mokyti lyginti dvi daiktų grupes pagal daiktų kiekį grupėje. Padalydami daiktus į grupes po lygiai (po du, po tris), ugdome supratimą, kad prie daiktų pridėjus po vieną skaičių, grupė didėja, o paimant po vieną – mažėja. Mokome susieti daiktų kiekį su atitinkamu daiktų skaičių žyminčiu simboliu. Mokome palyginti mažai daiktų turinčias grupes pagal kiekį ir vartoti žodžius: daugiau (mažiau) vienu, dviem, po lygiai. Pagelbėti gali krokodiliukai ar kiti linksmi personažai, kurių vaizdinys labai svarbus formuojant vaiko supratimą, suvokimą matematiniuose ženklinimuose, kurie vaikams dažniausiai yra sunkiai suprantami, kur ir kada naudojami, todėl naudodami krokodiliukus ar kitą personažą ikimokykliniame amžiuje išugdysime vaikams gebėjimą naudotis įprastais matematiniais ženklais, tuomet vaikai lengviau supras, kad krokodiliukas ar kitas personažas visada bandys suvalgyti didesnį kiekį kamuoliukų arba didesnį skaičių.

Vaiko pažintinė raida neatsiejama nuo vis besiplečiančio jo suvokimo apie daiktų panašumus ir skirtumus. Komponente „matavimas“ išskiriami tokie aspektai: vaiko pažintis su

22 Ikimokyklinio ugdymo pasiekimų aprašas, 2014

paprasčiausiomis geometrinėmis figūromis; daikto dydžio, dydžių santykio suvokimas; vis gerėjantis vaiko orientavimasis laike ir erdvėje.[23]

Autizmo spektro sutrikimų turintys vaikai mokosi vaizdiniais, susiedami tam tikrus daiktus su mokomuoju komponentu. Tokio tipo priemonė tinka komunikaciniams įgūdžiams ugdyti ir padeda jiems įvardyti geometrinės figūros ir asociacijos pavadinimą.

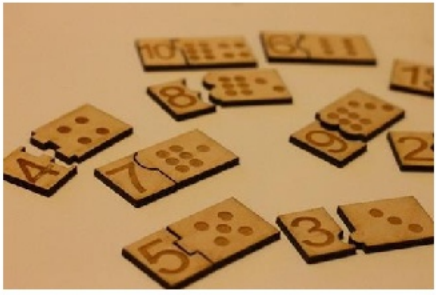

Ikimokyklinio amžiaus vaikams pažintis su skaičiais, daiktų kiekiu dažnai būna labai sunkiai įveikiama užduotis. Tam, kad vaikai lengviau įveiktų šią užduotį, galima pasinaudoti pateiktomis priemonių idėjomis, kurios vaizduoja skaičiaus simbolį, galimybę sutapatinti su tam tikrais vaizdiniais ar galimybe suskaičiuoti, pvz.: taškelius, rankų pirštus ar kvadratėlius. Naudojant tokias priemones, vaikas atpažins skaičių simbolius nuo 1 iki 10, gebės suskaičiuoti iki 10 daiktų.

[23] Ikimokyklinio ugdymo pasiekimų aprašas, 2014

Autizmo spektro sutrikimų turintys vaikai mokosi vaizdiniais, todėl vaizdinės priemonės yra ypač svarbios jų matematinių gebėjimų ugdymo srityje. Jiems patinka dėlioti, todėl dėliodami jie ieško tinkamiausių variantų, taip išmokdami skaičiuoti.

Skaičiavimo įgūdžių ugdymas susiejant skaičiaus simbolį su įvairiais daiktais. Paveikslėlyje pateiktas pavyzdys skaičiuoti iki 3 (trijų). Vaikas turi surasti reikiamą skaičių ir priklijuoti reikiamą kiekį balionų.

Ši priemonė skirta skaičiavimo įgūdžiams ugdyti ir lavinti akių bei rankų koordinaciją. Akių bei rankų koordinacijai lavinti siūloma naudoti kuo artimesnius buičiai įrankius bei daiktus, kuriais vaikas gali atlikti paprastus veiksmus (išimti, įdėti, atidaryti, uždaryti ir t. t.).

Pradėdami nuo tam tikrų ženklų / elementų atkartojimo, sekdami pavyzdinę eilutę, vaikai įpras ir gebės atkartoti elementus bei ženklų seką, formuosis rašymo krypties suvokimas, lavės rankų ir pirštų judesiai, akių ir rankų koordinacija, stiprės dėmesio koncentracija. Naudojant tokias priemones matavimo srityje, tobulės daikto vietos ir padėties erdvėje suvokimas. Vaikas ugdysis supratimą ir mokysis vartoti daiktams lyginti skirtus žodžius: didelis ir mažas, ilgas ir trumpas ir pan.

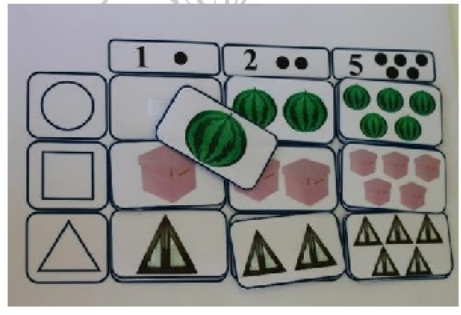

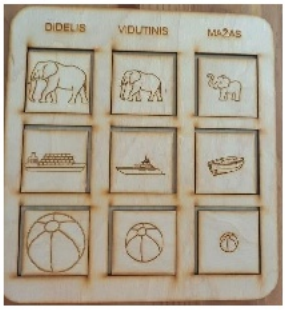

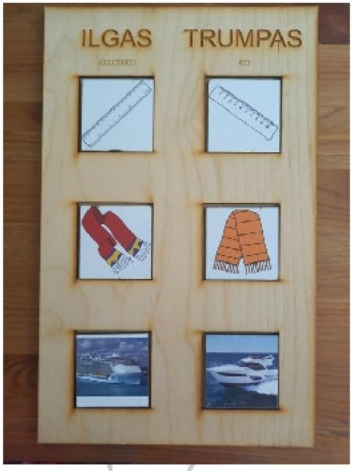

Dėliodamas seką vaikas atpažįsta, atkuria, pratęsia seką su pasikartojančiais elementais. Ugdomas pastabumas, kaip sudaryta daiktų (elementų) seka. Pratęsdamas pasikartojančių daiktų ar elementų seką vaikas nebūtinai turi laikytis tos pačios jos sudarymo logikos (pvz., iš pradžių gali imti daiktus ar elementus pagal vieną požymį, vėliau – pagal kitą).

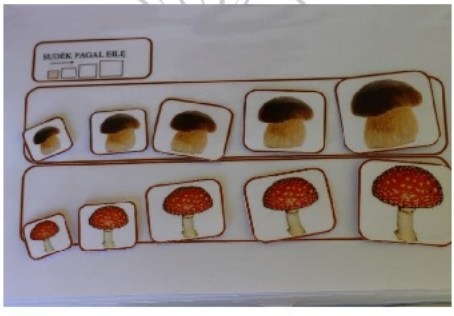

Norint vaiką išmokyti atskirti gamtoje esančius įvairios trukmės pasikartojančius ciklus, tokius kaip savaitės dienos, metų laikai ir pan., būtinos vaizdinės ugdymo priemonės. Kuo įvairesni būdingi bruožai susiejami su tam tikru ciklu, tuo autizmo spektro sutrikimų turintiems vaikams yra lengviau atskirti, koks, pvz., šiuo metu yra metų laikas.

Meninė raiška

Vizualinė raiška – tai vaiko raiška vaizdų kalba tapant, liejant akvarele, piešiant tradicinėmis ir skaitmeninėmis priemonėmis, lipdant, konstruojant, aplikuojant, spauduojant, lankstant, karpant ir kt.[24]

Dažnas autizmo spektro sutrikimą turintis vaikas nesidomi įprastu ugdymo(si) būdu, tačiau, pasiūlę neįprastus meninės raiškos būdus, atkreipsime jų dėmesį. Naudokime kuo įvairesnius veikimo būdus ir suteikime galimybę mėgautis kūrybiniu procesu.

Leiskime vaikams patirti džiaugsmą mėgautis rezultatu. Tegul vaikai išsirenka norimą paveikslėlį iš seno žurnalo, jį iškerpa ir priklijuoja ant lapo, nudažo lapo foninę dalį taip, kaip jiems pavyksta esamu laiku. Rezultatu mėgausis ne tik vaikas, bet ir jo tėvai.

Popieriaus gamyba. Gaminkime popieriaus masę kartu su vaiku, leiskime dalyvauti visame procese (sausinant, puošiant), gautas rezultatas suteiks džiaugsmo ir vaikui, ir jo artimiesiems.

[24] Ikimokyklinio ugdymo pasiekimų aprašas, 2014

Leiskime vaikui nudažyti lapą norimomis priemonėmis (teptuku, kempine, kortele ir pan.), leiskime dažams išdžiūti. Per tą laiką padarykime trafaretą ir duokime vaikui jį apvedžioti ant laikraščio ar seno žurnalo lapo, duokime žirkles piešiniui iškirpti. Priklijuokime gautą figūrą, reikiamas detales ant nudažyto lapo ir gausime nuostabų rezultatą.

Piešime ant įvairių paviršių (veidrodžių, organinio stiklo, folijos ir pan., supurškime vandeniu, uždenkime darbą baltu popieriaus lapu ir perkelkime piešinį ant jo.

Piešime, liekime pasinaudodami garsių menininkų paveikslų pavyzdžiais, rezultatas nustebins, nes šie vaikai turi didelį gebėjimą kopijuoti. Atminkime, kad nėra negražių darbų, tai yra menas, kuriame galime įžvelgti daug įdomių dalykų, o svarbiausia – tai vaikui turi teikti malonumą.

Estetinis suvokimas

Vaiko estetinis suvokimas – tai gebėjimas suvokti, pajausti ir reflektuoti estetinius potyrius, kurie kyla matant ir jaučiant aplinkos (gamtos ir aplinkinio pasaulio, žmonių santykių, veiklos), meno kūrinių, savo ir kitų kūrybos grožį.[25]

Estetinio suvokimo ugdymas dažniausiai kelia nerimą, nes autizmo spektro sutrikimų turintys vaikai ypatingai jaučia įvairius aplinkos dirgiklius, kurie suteikia galimybę teigiamai išjausti tam tikrus potyrius. Siekdami maksimalaus įsitraukimo į meninę veiklą, turime gerai pažinti vaiką ir jį kamuojančius dirgiklius.

1. Klausykime įvairaus žanro muzikos ir stebėkime vaiko reakciją.

[25] Ikimokyklinio ugdymo pasiekimų aprašas, 2014

2. Jei vaikas savarankiškai nesusitvarko su garsų gausa, naudokime ausines, slopinančias garsą.
3. Vaidindami, šokdami išbandykime kitus būdus, tokius kaip širmos, šešėlių teatras. Vaikas jausis saugiau, o atliekamas veiksmas teiks malonumą.

Šis veikimo būdas prikausto vaikų dėmesį ir skatina dalyvauti veikloje, nes yra sumažinamas tiesioginis kontaktas su žmogumi.

Iniciatyvumas ir atkaklumas

Iniciatyvumas apibūdinamas kaip smalsumas, domėjimasis nauja informacija bei veikla, entuziastingas naujos informacijos, naujų veiklos ar raiškos būdų ieškojimas, noras išmokti. Atkaklumas yra gebėjimas gana ilgą laiką amžiaus galimybių ribose nepalikti atliekamos veiklos. Tai yra ilgalaikio dėmesingumo išlaikymas, gebėjimas išsaugoti svarbią informaciją bei idėjas atmintyje, kurias ateityje vaikas gali panaudoti įvairiose veiklose ir situacijose, nepasimesti nesėkmės situacijoje, didelėmis pastangomis pasiekti sėkmės. Atkaklumo pagrindas yra vaiko noras daryti įtaką aplinkiniam pasauliui, noras pasiekti tikslų.[26]

Vizualizuojant veiklas yra įtraukiami į ugdomąjį procesą autizmo spektro sutrikimų turintys vaikai. Tokio pobūdžio veiklos skatina kuo ilgiau išlaikyti dėmesingumą ir pagal savo gebėjimus ir galias dalyvauti ugdomajame procese. Informacijos pateikimas tokiu būdu yra lengviau priimamas ir suprantamas. Veiklų vizualizavimo būdai pateikti skyriuje „Veiklų planavimas, organizavimas, atsižvelgiant į bendrojo ugdymo grupės savitumą“.

Tyrinėjimas

Tyrinėjimas – tai procesas, kai atidžiai žiūrint, klausant, uodžiant, liečiant, klausinėjant, ieškant informacijos įvairiuose šaltiniuose sužinoma apie gyvosios ir negyvosios gamtos objektus bei reiškinius, žmogaus sukurtus daiktus, žmonių gyvenimą.[27]

Šioje srityje pasitelkime įvairius bandymus (eksperimentus). Autizmo spektro sutrikimų turintys vaikai dažniausiai domisi neįprasta veikla, todėl jų dėmesį galite patraukti įvairiomis veiklomis, kuriose nėra pieštuko ar lapo.

[26] Ikimokyklinio ugdymo pasiekimų aprašas, 2014
[27] Ikimokyklinio ugdymo pasiekimų aprašas, 2014

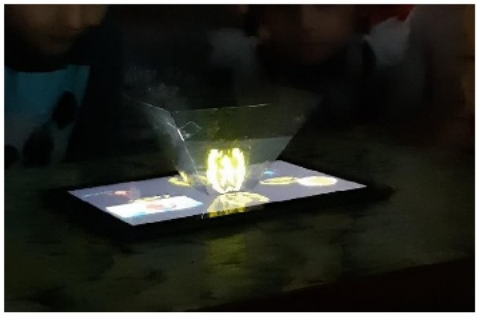

Hologramos – kiekvienas vaikas mato paveikslą šiek tiek skirtingu kampu, todėl jis atrodo trimatis. Vaikas gali keisti savo padėtį ir stebėti besisukantį (tolstantį, artėjantį ir pan.) objektą hologramoje taip pat kaip ir tikrovėje.

Tyrinėjimas – grupėje įrengtas gyvosios gamtos kampelis sužadina smalsumą visiems grupėje besiugdantiems vaikams. Ugdomas pasirūpinimo kitu įgūdis, atmintis.

Aplinkos pažinimo įgūdžių ugdymas įrengiant grupėje žaliąją palangę. Tai skatina vaikus domėtis ir stebėti, kaip keičiasi pasodintas augalas, ko reikia, kad augalas augtų, kaip jį prižiūrėti.

STEAM ugdymas dideliu greičiu įsiliejo į ugdomąjį procesą, apimantis mokslą, technologijas, inžineriją, meną ir matematiką. Pedagogas yra tas asmuo, kuris inicijuoja veiklą ir sužadina domėjimąsi pateikdamas netikėčiausias priemones ir metodus, drauge su vaikais kuria hipotezes, eksperimentuoja.

Naudojant mokslinį metodą daromi eksperimentai:

1. Stebima, klausomasi ir sugalvojamas klausimas;
2. Išsikeliama hipotezė;
3. Atliekamas eksperimentas;
4. Patvirtinama hipotezė arba paneigiama.

Tikėtina, kad dauguma autizmo spektro sutrikimų turinčių vaikų nesugalvos klausimo, neišsikels hipotezės, tačiau su dideliu susidomėjimu stebės eksperimentus ir dalyvaus veiklose, nes jos yra vizualizuotos.

Stebėjimas leidžia vaikams pastebėti įvairius sistemingumus, priežasties ir pasekmės ryšį, skatina domėtis juos supančia aplinka ir joje vykstančiais procesais. Tai padeda suvokti, kad sumaišius tam tikros rūšies produktus gali įvykti reakcija, pvz.:

1. Ar pripylus į balioną sodos ir jį užmovus ant buteliuko su actu, balionas prisipūs?
2. Ar užšaldyti vandenyje įvairūs skysčiai, daiktai ar maisto produktai pakeis savo padėtį ledo luitė?
3. Kaip iškelti ledo gabaliuką su siūlu jo neužrišant, naudojant cukrų ar druską?
4. Kaip pasiskirstys talpoje sumaišyti skirtingos konsistencijos skysčiai (vanduo, aliejus, dažai)?

Stebėjimą skatinantys palyginimo klausimai yra patys pirmieji, nuo kurių prasideda STEAM ugdymas.

Atlikdami tokias veiklas vaikai lavina savo pojūčius: regėjimą, lytėjimą, klausą, akių ir rankų koordinaciją, išmoksta ilgiau

išlaikyti dėmesį, ima geriau suvokti juos supantį pasaulį. Specialiųjų poreikių vaikai ugdosi dėmesingumą, kantrybę, susikaupimą.

Problemų sprendimas

Problemų sprendimas – tai gebėjimas suprasti, įvertinti, interpretuoti ir pritaikytižinias iššūkių, sudėtingų užduočių ar sunkumų sprendimui.[28]

Ši sritis yra bene sudėtingiausia daugumos autizmo spektro sutrikimų turintiems vaikams ugdyti, bet tikrai įmanoma. Būtina pasidaryti vaizdinę priemonę, ką reikėtų daryti susidūrus su sunkumais (socialinės istorijos, žr. 1–4 priedus).

Kūrybiškumas

Kūrybiškumas suprantamas kaip asmenybės savybė, susijusi su gebėjimu atrasti tai, kas nauja, originalu, netikėta. Kūrybiškumui ugdyti būtina saugi, vaiko saviraišką skatinanti aplinka.[29]

Ugdydami vaiko kūrybiškumą turime ieškoti neįprastų būdų jį sudominti ir paskatinti jį veikti.

[28] Ikimokyklinio ugdymo pasiekimų aprašas, 2014
[29] Ikimokyklinio ugdymo pasiekimų aprašas, 2014

Leiskime vaikams puoselėti savo kūrybiškumą patiems, sudominkime juos kūryba, skatinkime įvairius veikimo būdus.
Spalvų liejimas ant drobės.

Ebru meno technika – tapymas ant vandens. Terapinė veikla veikia raminamai, atpalaiduojamai ir skatina kūrybiškumą. Tapymas ant vandens yra lengvai įgyvendinama užduotis visiems vaikams, o gautas rezultatas nustebina ne tik vaikus, bet ir suaugusiuosius.

Paprastai, bet tikrai neprastai. Tapykime neįprastais būdais, nenaudodami įprastų įrankių. Vaikams visada įdomu išbandyti naujus veikimo būdus, dažnai ir specialiųjų poreikių vaikai išreiškia norą daryti darbus neįprastu metodu.

Tapyba su balionu – tai dar vienas būdas tapyti nenaudojant įprastų įrankių irišgaunant netikėtą rezultatą.

Kūrybiškumas nėra įgimta savybė, jį reikia ugdyti suteikiant kuo įvairesnį ir platesnį pasirinkimo spektrą.
Piešimas ant putų suteikia vaikams naujų potyrių, plečia jų akiratį meninėje veikloje.

Idėja į matematinį ugdymą pažiūrėti kūrybiškiau. Ant didelės popieriaus juostos nupieškime reikiamą kiekį geometrinių figūrų, jų viduryje parašykime skaičius ir padėkime pasirinktų gyvūnų atvaizdus. Naudokime didelį žaidimų kauliuką. Išmetęs kauliuką, vaikas turi paeiti per tiek geometrinių figūrų, koks iškrito skaičius, įvardyti figūrą ir skaičių, ant kurio stovi, pasakyti, kokio gyvūno atvaizdą mato, imituoti jo skleidžiamą garsą. Ši užduotis skirta kelių veiksmų sekos atkartojimui ir atminties lavinimui.

Monotipija – grafikos rūšis, leidžianti vaikui sukurti ir tapybą, ir piešinį primenantį atspaudą, kuris dažnai būna vienetinis ir nenuspėjamas.

Kūrybiškumą derėtų paversti kuo įvairesniu, įdomesniu ir nesibaigiančiu procesu.
Tapyba ant stiklo.

Piešinio perkėlimas ant popieriaus. Lavinama akių ir rankų koordinacija. Laminuotas paveikslėlis yra apvedžiojamas, vėliau nupurškiamas vandeniu ir ant jo dedamas baltas popieriaus lapas.

Popieriaus gamyba.
Popieriui gaminti reikės:

1. nereikalingų popieriaus skiaučių (užpilame šiltu vandeniu ir palaikome parą laiko);
2. gautą masę sutriname su trintuve;
3. į gautą masę galima įpilti šiek tiek klijų (lipalo), bet nėra būtina;
4. ant nenaudojamų nuotraukų rėmelių pritvirtiname tinklelį;
5. jei norime dekoruoti džiovintomis gėlėmis ar įvairiais lapeliais, dedame juos ant paruošto rėmelio ir uždedame pasigamintą popieriaus masę, sausiname su kempine;
6. gerai nusausinę gautą popierių nuimame nuo rėmelio ir tęsiame sausinimą tarp laikraščių;
7. džiovinimo etapas: galime popierių palikti džiūti parai laiko arba jį džiovinti lygintuvu įdėdami jį tarp laikraščių;
8. jei norime gauti lygų popieriaus lakštą, jį derėtų prispausti knygomis ir palaikyti parą laiko.

Meno kūrimas iš to, ką turiu. Skatinkime vaikus kurti meno kūrinius iš įvairių medžiagų. Norėdami, kad kūrinys įgautų kitokį atvaizdą ir išliktų ilgiau, nupurškime darbą dažais ar tušu. Nuėmę panaudotas primones, gausime kitokį meno kūrinį.

Mokėjimas mokytis

Mokėjimas mokytis ikimokykliniame amžiuje suprantamas kaip noras ko nors išmokti ir atkaklus to tikslo siekimas. Tai gebėjimas išsikelti mokymosi ar kitos veiklos tikslus, planuoti, kaip jų bus siekiama, pasirinkti tinkamus veikimo būdus, apmąstyti, kaip sekėsi ir kokie veiklos ar mokymosi rezultatai, kokie tolesni tikslai.[30]

[30] Ikimokyklinio ugdymo pasiekimų aprašas, 2014

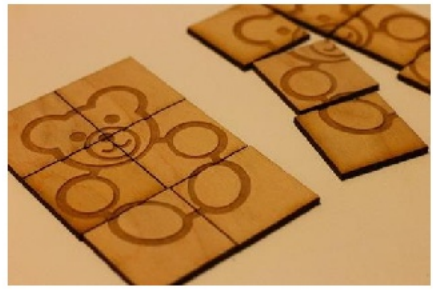

Loginio mąstymo ugdymas dėliojant dėliones, kai iš detalių reikia sudėlioti tarpusavyje susijusią visumą. Dėlionių dėliojimas moko koncentracijos ir atkaklumo, baigti tai, kas pradėta. Be to, dėlionė – rami veikla, tačiau smegenis priverčianti intensyviai dirbti, dėl to susidaro daugiau neuronų jungčių. Tai aktualu ne tik specialiųjų poreikių, bet ir įprastos raidos vaikams. Taip pat pastebėta, kad vaikai, kurie reguliariai dėlioja dėliones, yra imlesni pateikiamai informacijai, jie labiau geba įvertinti situaciją ir greičiau randa sprendimus problemoms spręsti.

Šio tipo dėlionės yra kitokios, jos neturi įprastų dėlionių formų. Šios dėlionės tiesiog jungiamos pagal matomas linijas, todėl stiprėja vaikų įsitraukimas ir susidomėjimas, ypač specialiųjų poreikių vaikų. Autizmo spektro sutrikimų turintys vaikai yra nuolat stimuliuojami, todėl tokia rami veikla labai naudinga ne tik nusiraminimui, bet ir smegenų veiklos stimuliavimui. Rekomenduojama pradėti nuo dviejų dalių dėlionių ir palaipsniui didinti detalių skaičių.

Probleminių situacijų, kylančių bendrojo ugdymo grupėse, analizė ir praktinės rekomendacijos

Šiame skyriuje pateikiamos situacijos, su kuriomis susiduria Lietuvos pedagogai ugdydami autizmo spektro sutrikimų turinčius vaikus bendrojo ugdymo grupėse, ir sprendimo būdai, padėsiantys išspręsti kylančias problemas, įtraukiančias šiuos vaikus į ugdomąjį procesą, siekiant kuo sėkmingesnio visų vaikų ugdymo. Pedagogų pateiktos situacijos nėra išsamiai aprašytos, todėl ir sprendimo būdai yra rekomendacinio pobūdžio.

Mano grupę lankančiam berniukui yra 3 m. 6 mėn.

1. Einant į lauką ar į užsiėmimą, paprašau vaikų duoti vienas kitam ranką. Berniukas įsikimba į vaiką, kuris būna arčiausiai, ir jo nepaleidžia, nors vaikas ir sako, kad nenori su juo eiti, jis eina su kitu vaiku. Nekreipdamas jokio dėmesio į savo draugo pasakymą, jis įnirtingai siekia draugo rankos ir nepaleidžia.
2. Esant laisvam laikui, berniukas pats nieko nesugalvoja, pastebi vaikus, tuomet prieina prie pasirinkto vaiko, kuris žaidžia, ir atima jo žaislą, sakydamas: „aš noriu“, pats negeba susirasti veiklos, pasirinkti žaislo. Pakviestas žaisti kartu, vaikas įsikimba draugo ir jo nepaleidžia, persekioja pakvietusį žaisti vaiką.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. pasirinkti metodą, kuriuo bus parenkamos vaikams poros (pvz., traukti pagaliukus su vardais ir pan.);
2. taikyti struktūruotą ugdymą, būtina dienotvarkė ir nuorodos, kuo vaikas turėtų užsiimti žaidimų metu.

Dirbu darželio logopede, grupėje yra du berniukai, vienam iš jų yra diagnozuotas autizmo spektro sutrikimas, kitam vaikui ne (nesutinka mama). Vaikas, kurio tėvai nesutinka išsitirti, kontaktuoja trumpai, bet tik atsiradus bet kokiam minimaliam dirgikliui, pradeda klykti, neatlieka pateikiamų užduočių. Vaikas pats nesiekia bendravimo, jo girdimoji sritis yra geriau išlavinta už kalbinę, nors yra tam tikrų gyvūnų pavadinimų, abėcėlės raidžių, kurias vaikas geba ištarti, būdinga echolalija, pastebima impulsyvumo / agresyvumo simptomų, menkas akių kontaktas, jam patinka žaisti tik tuos pačius žaidimus, atlikti tas pačias užduotis, pateikiamomis naujomis užduotimis susidomi, bet ribotai. Vaikui sunku mėgdžioti kalbą, gestus, išraiškas. Didžiausia problema yra tai, kad mama nesutinka ištirti vaiko Vaiko raidos centre, kur būtų pateiktos ugdymo rekomendacijos dirbant konkrečiai šiuo atveju, kai vaikas dažnai impulsyviai reaguoja į aplinką, kaip valdyti jo agresyvumo protrūkius, kaip padėti vaikui nurimti ir pašalinti dirgiklius.

Aprašyta situacija yra dažna mūsų kasdienybėje ir daugelyje įstaigų. Kai pedagogui nepavyksta įtikinti tėvų kreiptis į Vaiko raidos centrą ar savivaldybės pedagoginę psichologinę tarnybą, o sutrikimas yra ryškiai matomas ar progresuojantis, derėtų kreiptis į įstaigos vaiko gerovės komisiją, pateikiant vaiko aprašą, atliktus darbelius (jei tokių neatlieka, atsisako atlikti ir pan., vaiko

apraše yra aprašomos priežastys, elgesys, kodėl nėra vaiko darbelių), vaiko vertinimas (jei yra galimybė, ir vertinimų grafikas, kuriame būtų matoma, ar vaiko raida atipinė, o gal ir regresuojanti). Vaiko gerovės komisijos posėdyje yra susipažįstama su pateiktais dokumentais ir į kitą posėdį nusprendžiama kviestis teisėtus vaiko atstovus. Posėdyje, vykstančiame kartu su tėvais, aptariama esama situacija, numatomos priemonės situacijai spręsti, paimami tėvų sutikimai, kad vaiką galėtų stebėti įstaigoje dirbantys specialistai. Įstaigos specialistams atlikus vaiko stebėjimą, vėl kviečiami teisėti vaiko atstovai, kurie yra supažindinami su stebėjimo protokolais. Priimamas sprendimas (kreiptis į kitas institucijas ar ne). Jei sprendimas yra kreiptis į kitas institucijas galimai diagnozei nustatyti, užfiksuojama data, iki kada teisėti vaiko atstovai tai turi padaryti. Jei tėvai sutinka pirmiausia kreiptis į savivaldybės pedagoginę psichologinę tarnybą, dokumentus parengia įstaiga. Jei tėvai išreiškia norą kreiptis į Vaiko raidos centrą, tėvai registruojasi savarankiškai. Jei tėvai vilkina procesą ir iki nustatytos datos neužsiregistruoja į Vaiko raidos centrą ar neatvyksta į pedagoginę psichologinę tarnybą, įstaigos vaiko gerovės komisija turi kreiptis į tarpinstitucinį koordinatorių, kad būtų užtikrintos visos vaiko teisės į jam reikalingą ugdymą, nes tėvų atsisakymas padėti vaikui laikomas vaiko teisių pažeidimu, neužtikrinant vaiko poreikių, atitinkančių jo amžių, vystymąsi, gebėjimus bei kitus specialiuosius vaiko poreikius. Vaikui turi būti teikiama tokia apsauga, kokios reikia jo gerovei, taikant visą įmanomą koordinuotą kompleksinę pagalbą.

Kadangi įstaigoje dirbantis pedagogas nėra kompetentingas nustatyti galimas raidos sutrikimo diagnozes, jis negalės parinkti tinkamos ugdymo strategijos, todėl šioje situacijoje taikyti tam tikras metodikas, skirtas specialiųjų poreikių vaiko ugdymui, negalima, kol nėra patvirtinta tiksli diagnozė.

Berniukas prisijungė prie mūsų grupės būdamas 5 metų. Kadangi jis jau lankė įstaigą (tik kitoje grupėje), girdėjome, kad berniuko elgesys yra kitoks. Berniukas N labai gabus, žingeidus, tačiau yra problemų dėl bendravimo (tiek su bendraamžiais, tiek su suaugusiais). Visas kylančias problemas jis bando spręsti jėga arba šaukdamas, keldamas isterijas. Nesukaupia dėmesio veiklose, trukdo draugams, juos išblaško, nuolat reikalauja dėmesio. Pastebėjome, kad save ramindamas kramto / čiulpia drabužius, supykęs meto daiktus, susuka lūpas dūdele, grasina nužudyti, sunkiai krenta ant grindų, slepiasi po lova ir pan. Berniukui reikalinga logopedo pagalba: neištaria daug garsų, sakiniai nerišlūs, dažnai reikia priminti ir pakartoti tos dienos žinias (tam, kad jam tai išliktų ilgesniam laikui).

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. įrengti individualią darbo vietą, kad vaikas geriau susikauptų ir niekas neblaškytų jo dėmesio, tuo pačiu bus išvengta ir trukdymo kitiems vaikams;
2. taikyti struktūruotą ugdymą, kad vaikas žinotų, koks veiksmas ar veikla seks toliau ir kiek tai užtruks;
3. bendradarbiauti su įstaigos specialistais ir numatyti, kuris elgesys bus keičiamas bendru sutarimu;
4. sudaryti sąlygas vaikui valdyti auditoriją tam tikrose situacijose (apie tai yra rašoma kitame skyriuje: 100 socialinių integracijų per dieną);

5. vengti sensorinių dirgiklių pertekliaus, taikyti sensorinę dietą, sudaryti sąlygas vaikui nusiraminti (vietos, kuriose galėtų nusiraminti ir jaustųsi saugus: tentai, palapinės, atskira erdvė ir pan.).

Mergaitė, 6 m.

Mokinio galios:

Tinkamai elgiasi įvairiose viešosiose vietose (kartais). Savarankiškai tvarkosi žaislus ir veiklos vietą. Taisyklingai naudojasi šaukštu, šakute, pradeda naudotis peiliu. Pavalgiusi nusivalo servetėle. Tvarkingai susideda drabužius ant kėdutės. Moka pati nusirengti ir apsirengti. Be priminimo plaunasi rankas prieš valgį. Užsiėmimuose dalyvauja pagal emocinę būseną. Juda įvairiais būdais: vaikšto, bėgioja, ropoja, šokinėja, laipioja, žaidžia judriuosius žaidimus, tačiau į taisykles nelabai kreipia dėmesio. Juda natūralioje gamtinėje aplinkoje. Žaidžia stalo žaidimus: loto, dėliones. Patinka žaisti su smulkiais konstruktoriais, magnetiniais žaidimais. Apvedžioja simbolius punktyrine linija, trafaretą, užpildo jį įvairiais simboliais. Dažnai mėgdžioja angliškų filmukų žodelius, niūniuoja melodijas.

Ugdymosi sunkumai:

Sunkiai įsitraukia į veiklą su bendraamžiais, dažnai juos stebi, užsiima savo norima veikla. Kalba pavieniais žodžiais. Dažnai nesupranta klausimų. Netikslūs smulkiosios motorikos įgūdžiai. Sunkiai sukaupia dėmesį ir jį išlaiko tikslingoje veikloje, greitai pavargsta. Daugelį užduočių atlieka su mokytojo pagalba (atlieka tik tas užduotis, kurias ji nori). Keičiantis veiklai, dažnai išprovokuojamos pykčio reakcijos, kurios gali trukti apie 2 val. nuolatiniu šaukimu, daiktų svaidymu. Su vaikais bendrauja siekdama fizinio kontakto, stipraus apkabinimo, spaudimo prie savęs.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą, būtina dienotvarkė ir veiklų tvarkaraštis. Mergaitė pyksta, nes nežino, kodėl yra keičiamas užsiėmimas, kiek laiko tai truks, nes šie vaikai neturi įgimtos savybės numatyti, kas po ko vyks, kiek tai laiko truks. Veiklų metu reikia naudoti laikmatį, kad mergaitė žinotų, kiek veikla tęsis;
2. naudoti motyvacinę sistemą, rinkti lipdukus, korteles ar kitą sugalvotą būdą už kiekvieną atliktą darbą ir apdovanoti vaiką;
3. sudarant dienotvarkę, atkreipti dėmesį į veiklų seką, stengtis po nemėgstamos veiklos organizuoti mėgstamą, kad būtų didesnė motyvacija atlikti nemėgstamą veiklą;
4. įrengti individualią darbo vietą, kad mergaitė geriau susikauptų ir niekas neblaškytų jos dėmesio;
5. vizualizuoti visas veiklas, kad mergaitė suprastų ir susidomėtų vykdoma veikla;
6. taikyti socialinių istorijų metodiką, kad vaikas suprastų, kaip dera elgtis socialinėje erdvėje;
7. inicijuoti bendrus žaidimus su vaikas, kad mergaitė dažniau kontaktuotų socialiai priimtinu būdu.

Berniukui nustatyti specialieji ugdymosi poreikiai nuo dvejų metų. Jam penkeri metai. Dirbti pradėjau su berniuku nuo rudens. Tiek jam, tiek man prireikė laiko vienam su kitu susipažinti. Jo elgesyje pastebėjau, kad jam reikia privačios erdvės, jis sunkiai dalijasi žaislais, o jei kitas vaikas paima jo daiktą, jis pribėga ir mušasi. Kalba nerišli, sunkiai suprantama, todėl jis negali vaikams pasakyti tai, ko nori. Vieną dieną pykčio metu jis labai skaudžiai užgavo mergaitę. Turėjau kažką daryti. Saugumas grupėje yra svarbiausias.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą;
2. įrengti individualią darbo vietą, atskirtą nuo grupės (žiūrėti skyriuje Individualios darbo vietos įrengimas);
3. sudaryti galimybę prireikus išlieti pyktį nežalojant aplinkinių (pagalvėlės, kilimėliai, sienelės, pykčio baubas ir pan., kur vaikas galėtų išlieti savo įniršį), nukreipti agresyvumą į daiktus, kuriuos gali kumščiuoti;
4. akcentuoti, reaguoti emocionaliai į gerą elgesį, skirti didesnį dėmesį, kai vaiko elgesys yra tinkamas. Į blogą elgesį stengtis reaguoti ramiai, valdyti savo emocinę būseną, kūno judėjimo greitį, nes vaikas nederamu elgesiu galbūt siekia mokytojo emocinės reakcijos ir dėmesio. Konfliktai vyksta praradus savitvardą. Tai dažnai nutinka, kai šalia esantis asmuo neslepia smarkios emocinės reakcijos, o šie vaikai dažniausiai reaguoja į kitų rodomas emocijas kaip į savo pačių;
5. inicijuoti žaidimus, veiklas, kurių tikslas yra dalytis turimais daiktais, žaislais. Atlikus veiksmą tinkamai, būtinas paskatinimas.

Vyresnio amžiaus grupėje turime berniuką, kuris turi įvairiapusį raidos sutrikimą, specifinę kalbos raidą. Berniukas stokoja socialinių įgūdžių. Ryškiai pastebimas nuoseklus tam tikrų socialinių interesų trūkumas, komunikacijos stoka ir pasikartojančios griežtos tvarkos veiksmų sekos būtinumas. Kai jis jaučiasi blogai, gali būti agresyvus, yra labai stiprus, todėl būna sunku nuraminti. Stiprus apkabinimas dažnai padeda. Pastebėjome keistą dėsningumą: vaiko gebėjimai per tam tikrą laiką gali žymiai pagerėti, o po to vėl lyg būtų žingsnis atgal. Ir vėl darbas kartojamas iš naujo.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės, nes vaikas savo elgesiu parodo nepasitenkinimą, kai yra koreguojama jo dienotvarkė dienos metu;
2. būtina išsiaiškinti, koks sensorinis sutrikimas dominuoja, ir taikyti „sensorinę dietą“, nes yra paminėta, kad emocinio proveržio situacijoje stiprus apkabinimas padeda. Tai rodo, kad vaikas taip susireguliuoja savo sensorinių pojūčių perteklių;
3. vaikas regresuoja, kada nėra laikomasi tikslios dienotvarkės ir tikslaus ugdymo plano, šiems vaikams ugdymas turi vykti tiksliai pagal numatytą planą tiek ugdymo įstaigoje, tiek namie. Daromos pertraukos šiems vaikams yra žalingos.

Berniukui 3 metai. Ugdosi bendrojo ugdymo grupėje. Atvykęs pasisveikina, išvykdamas atsisveikina. Emocingai reaguoja į pažįstamą, mėgstamą pedagogą. Valgio metu sėdasi su kitais vaikais prie stalo, bet tik į savo vietą. Valgo nedaug, kartais daugiau patikusį maistą. Pavalgęs eina laukti savo mamos į jam patinkančią uždaresnę vietą. Pagal savo amžių gana geri savitvarkos įgūdžiai, pagalbos reikia minimaliai. Geba išsiimti iš spintelės lauko rūbus, dažniausiai daug kartų kartodamas veiksmų eiliškumą. Retai kada domisi žaislais, bendrais žaidimais, taip pat retai kada stebi kitų vaikų žaidimus. Labiausiai patinka judantys žaislai. Menine veikla kartais susidomi iki 5 min. Kieme mėgsta ilgą laiką stebėti už darželio tvoros vykstančias statybas. Ypač žavisi transporto priemonėmis. Patinka eiti pasivaikščioti, tyrinėti. Dažnai viską spardo, meta, išverčia žaislus, nuplėšia plakatus, priemones nuo sienų, nors jos gana tvirtai pritvirtintos prie sienos. Emocingai reaguoja į dienotvarkę, kai nežino, kas po ko vyks. Nepatinka triukšmas, stipresni garsai. Dažnėja agresyvus elgesys su bendraamžiais, kartais ir aukletojomis.
Šis berniukas yra ypatingas ir nuostabus. Jis pamato kiekvieną praskrendantį paukštį ir kt. daugybę dalykų, kurie vyksta šalia mūsų.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės, nes vaikas savo elgesiu parodo nepasitenkinimą, kai koreguojama jo dienotvarkė dienos metu;
2. naudoti garsą slopinančias priemones, nes vaikas nesusitvarko su garsų pertekliumi;
3. pasireiškiantis agresyvumas gali rodyti, kad vaikas:
   3.1. mušimu bando ką nors pasakyti;
   3.2. nori pamatyti pedagogo reakciją;
   3.3. nesusitvarko su savo sensorinių pojūčių pertekliumi. Būtina išsiaiškinti priežastis, po kurių vyksta tokios reakcijos, ir vengti tokių sensorinių dirgiklių;
   3.4. bando priversti aplinkinius sustoti ir taip atkreipti į save dėmesį;
4. vaiko rega gali būti perdirginta (daug žmonių, ryški šviesa, daug grupėje įvairių dekoracijų ir kt.) ir tai sukelia sumaištį, agresiją.

Yra grupėje berniukas, kuriam veiklos pakeitimas sukelia neigiamas emocijas arba netinkamą, agresyvų elgesį.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės, nes vaikas savo elgesiu parodo nepasitenkinimą, kai koreguojama jo dienotvarkė dienos metu, o tai ir sukelia audringas reakcijas, nes šie vaikai neturi įgimtos savybės numatyti veiksmų sekos. Matydami dienotvarkę jie jausis saugiau ir ramiau žinodami, kas po ko vyks.

5 metų berniukas tylus, nekalbantis. Mėgsta mojuoti rankomis, plasnoja. Visada būna vienas. Nereaguoja į tai, kas jam sakoma, nenori duoti rankos draugui.
Jam nenustatytas sutrikimas.

Kadangi įstaigoje dirbantis pedagogas nėra kompetentingas nustatyti galimų raidos sutrikimo diagnozių, jis negalės parinkti tinkamos ugdymo strategijos, todėl šioje situacijoje taikyti tam tikrų metodikų, skirtų specialiųjų poreikių vaiko ugdymui, negalima, kol nėra patvirtinta tiksli diagnozė.

Rekomenduojama kalbėtis su teisėtais vaiko atstovais ir kreiptis į įstaigos vaiko gerovės komisiją dėl vaiko ugdymo(si) sunkumų priežasčių nustatymo.

5 metų berniukas rudenį pradėjo lankyti mūsų darželį. Ugdosi ikimokyklinėje 5–6 metų vaikų grupėje. Grupėje 19 vaikų. Adaptacija buvo sunki. Berniukas kas dieną kalbėdavo reklamų tekstais, bėgiodavo po grupę. Apsiramindavo nuėjęs į miegamąjį. Jei kas būdavo ne pagal jo norus, puldavo daužyti galvą ir šaukti. Lauke bandydavo pabėgti iš teritorijos. Atėjus ramybės laikui, pats nusirengdavo, lipdavo į lovą, tačiau iš visų jėgų stengdavosi neužmigti, kalbėdavo reklamų tekstais, šūkaudavo. Kartais užmigdavo. Po truputį vaikas grupėje apsiprato. Kai kurios mergaitės pradėjo pačios duoti berniukui žaisliukų, tačiau kartu nežaisdavo. Miego problema išliko. Atsirado papildomų elgesio problemų. Pradėjo bėgti iš grupės, lįsti į aukletojų spinteles ieškoti saldumynų, imti maistą iš šalia sėdinčių vaikų lėkščių. Nepaisant probleminio elgesio, kai vaikas ramus, yra labai mielas.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės;
2. reklamų citavimas, šūkavimas, galvos daužymas rodo sensorinių pojūčių perteklių, būtina išsiaiškinti sensorinius dirgiklius ir taikyti „sensorinę dietą“;
3. bėgimo problemas iš grupės bandyti spręsti STOP juostos klijavimu ant grindų arba STOP ženklo kortelės klijavimu ant durų;
4. lindimą į aukletojų spinteles bandyti stabdyti STOP ženklo kortelės klijavimu ant spintelės durelių;
5. siekiant apsaugoti kitų vaikų maitinimosi zoną, galima atskirti lipnia juosta ant stalo, širma arba įrengti atskirą individualią specialiųjų poreikių vaiko vietą,
6. miegui bandyti naudoti pasunkintas antklodes, relaksacinę muziką, švelnius paglostymus ir pan. arba, esant galimybei, bandyti vaiko lovą atitraukti nuošaliau nuo visos grupės vaikų lovų, nes vaikas gali nesusitvarkyti su šalia miegančių vaikų socialiniu artumu.

Mūsų grupę lanko 4 metų berniukas, kuriam diagnozuotas autizmo spektro sutrikimas. Vaikas dažnai meto daiktus, plėšo metodines priemones, užlipęs ant palangės šokinėja, bėgioja grupėje, o lauke, kai vaikai žaidžia judriuosius žaidimus, stovi vietoje. Sunkumų kyla dėl valgymo, išspjauna maistą, suvalgo duoną, supjaustytą obuolį. Ima aukletojų daiktus, krausto grupės vaikų spinteles, pasiima norimą žaisliuką.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės;
2. šokinėjimas nuo palangės rodo sensorinių pojūčių perteklių, būtina išsiaiškinti, kokie sensoriniai dirgikliai lemia tokį elgesį;
3. lindimą į auklėtojų ir vaikų spinteles bandyti stabdyti STOP ženklo kortelės klijavimu ant spintelių durelių;
4. bene dažniausiai mitybos sunkumų pasitaiko vaikams, kurių uoslė yra labai jautri, nes ji glaudžiai susijusi su skoniu. Jei uoslė aštri, tuomet vaikas jautriai reaguoja į aštrius skonius ir nepriima tokio maisto. Jeigu uoslė per silpna, menkai jaučia skonį, maistui neišrankus, valgo viską ir persivalgo arba valgo mažai, nes maistasneteikia malonumo. Jei vaiko oralinė sistema yra labai jautri, jis gali atsisakyti valgyti kietą maistą, jei mes jį versime valgyti tai, kas jam sukelia negatyvius jausmus, pojūčius, sukelsime negatyvų elgesį;
5. šie vaikai dažniausiai plėšo savo darbus ar kitą inventorių, kada būna nusiminę, negalėdami pasiekti savo tikslo, pikti ar išsigandę.

Grupėje ugdosi 4 metų berniukas. Pagrindinė problema – berniukas nenori dalytis žaislais, jis juos pasisavina ir neduoda kitiems vaikams su tuo žaisliuku žaisti.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. mokyti vaiką dalytis daiktais: vaikui žaidžiant su žaislu, prieiti ir paprašyti, kad jis duotų pažaisti, bandyti trumpam (porą sekundžių) paimti žaislą iš vaiko, imituoti žaidimą ir vėl jį grąžinti jam. Būtina padėkoti, kad leido pažaisti su tuo žaislu. Ir taip kartoti šį veiksmą ilginant žaidimo laiką. Pastebėta, kad ši metodika pasiteisina, nes ilgainiui vaikas supranta, kad žaislą atgaus.

7 metų berniukui diagnozuotas vaikystės autizmas. Vaikui sunku pereiti iš vienos veiklos į kitą. (grupėje randama išeitis, labai nepriešstarauja), tačiau vaikui priskirti 3 specialistai, kurie vedasi į savo kabinetus. Atėjus laikui eiti, prasideda problema. Bendros veiklos metu išbūna iki 5 min. ir jų metu šūkčioja, raitosi ant kėdutės arba krenta ant žemės. Visiškai neišlavinta smulkioji motorika (neišlaiko piešimo, rašymo priemonės, nekerpa žirklėmis, nelipdo iš plastilino). Rašymo priemonę paima teisingai, tačiau neturi suvokimo, kad reikia paspausti. Bandoma rašyti su berniuko ranka, kartu, bet neišeina.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės;
2. naudoti skatinimo priemones – apdovanojimus už atliktą tam tikrą veiksmą: įvairūs skanėstai, žaidimai, kuriuos ypač mėgsta žaisti, ir pan.;

3. įrengti individualią darbo vietą atskiriant ją širmomis nuo vaikų grupės ir naudoti laikmatį, kad būtų pratęsta veikla;
4. negatyvaus elgesio metu nukritus ant žemės, suteikti galimybę pačiam nusiraminti, vengti artimo kontakto;
5. vizualizuoti veiklas, kad vaikas suprastų, apie ką yra kalbama;
6. pradėjus naudoti griežtą dienotvarkę, ilgainiui berniukas supras, kad ėjimas pas specialistus yra tik laikinas aplinkos pakeitimas. Šie vaikai audringai reaguoja į netikėtą aplinkos pakeitimą;
7. Smulkiajai motorikai lavinti plastiliną bandyti pakeisti kita lipdymo mase, nes plastilino masės konsistencija galbūt sukelia nemalonių pojūčių. Rašant, piešiant bandyti dėti pasunkintas riešo priemones.

3 metų 6 mėnesių berniukas savo emocijas dažniausiai išreiškia klykdamas, rėkdamas, nesukaupia dėmesio. Kai darome darbelius iš popieriaus, jis juos dažniausiai suglamžo ir išmeta, net nesupratęs, ką padarė. Savo kūno jėga grupėje esančius vaikus spaudžia (tol, kol pradeda vaikas verkti), dažniausiai pasirenka tą patį vaiką. Kai ateina miego metas, berniukas dažnai rėkia, šokinėja, kalba.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės;
2. įrengti individualią darbo vietą, kad būtų išvengta įvairių dirgiklių;
3. būtų gerai, kad įstaigoje būtų sensorinis kambarys ar grupėje sensorinis kampelis, kur vaikas galėtų nusiraminti;
4. paieškoti priežasties, dėl ko vaikas glamžo visus darbelius (gal užduotis per sunki, neįdomi, gal popieriaus struktūra sukelia negatyvių pojūčių, gal vaikas negali kartu su visais sėdėdamas dirbti ir pan.);
5. šie vaikai dažniausiai rėkia bandydami susireguliuoti savo sensorinę sistemą, todėl reikėtų pastebėti, po kokios situacijos prasideda minėtas elgesys, ir šalinti priežastis;
6. kai vaikas nori spausti kitus vaikus, būtina nukreipti jo dėmesį ir pasiūlyti alternatyvą, tai galėtų būti didelis minkštas žaislas, pagalvė ar kita priemonė;
7. miegui bandyti naudoti pasunkintas antklodes, relaksacinę muziką, švelnius paglostymus ir pan. arba, esant galimybei, bandyti vaiko lovą atitraukti nuošaliau nuo visos grupės vaikų lovų, nes vaikas gali nesusitvarkyti su šalia miegančių vaikų socialiniu artumu.

Berniukas atėjo į darželį būdamas 2 metų. Lengvai atsiskiria nuo mamos. Užeina į grupę ir pradeda rėkti. Tai būna kaip ritualas. Pabandėme jį nuvesti į miegamąjį, kad nusiramintų. Bandėme sudominti šviesos lempomis. Tai irgi tapo ritualu. Jis, atėjęs į grupę, iškart nueidavo į miegamąjį. Buvo problemų su maistu. Moka sėdėti prie stalo, valgo kai kuriuos patiekalus, bet pats nenorėdavo valgyti, reikėjo maitinti. Su vaikais nežaidžia. Suranda sau kitų veiklų. Pats sunkiausias laikas, kada reikia eiti miegoti. Reikalauja sau daug dėmesio. Šeimoje tai pirmas ir vienintelis vaikas. Riksmu ir muštynėmis reikalauja to, ko nori, daužo save arba daužo galvą į sieną, meta žaislus. Diagnozė nepatvirtinta. Pirminis įvertinimas parodė, kad jo raida neatitinka jo amžiaus vaikų raidos.

Kadangi ikimokyklinio ugdymo įstaigoje dirbantis pedagogas nėra kompetentingas nustatyti galimų raidos sutrikimo diagnozių, nors jos kartais ir būna akivaizdžios, tačiau jis negalės parinkti tinkamos ugdymo strategijos, todėl šioje situacijoje taikyti tam tikrų metodikų, skirtų specialiųjų poreikių vaiko ugdymui, negalima, kol nėra patvirtinta tiksli diagnozė.

Rekomenduojama kalbėtis su teisėtais vaiko atstovais ir kreiptis į įstaigos vaiko gerovės komisiją dėl vaiko ugdymo(si) sunkumų priežasčių nustatymo.

Berniukui 5 metai, šiuo metu lanko priešmokyklinę grupę darželyje. Adaptacijos laikotarpiu (prieš tai lankė privatų darželį, kuriame buvo mažai vaikų) berniukui (toliau V.) aplinkos pakeitimas keldavo sunkumų, V. atsisakydavo eiti į kitas erdves, esančias darželyje. Lapkričio mėnesį ugdytinis pradėjo eiti į muzikos užsiėmimus, tačiau ten būdavo tik stebėtojas. Į kitus užsiėmimus ar patalpas V. neidavo. Nuo rugsėjo iki gruodžio mėnesio ugdytinis nesilankė prausykloje (darželyje praleidžia visą dieną), tualete. V. dažniausiai žaidžia vienas. Yra užmezgęs kontaktą su vienu vaiku iš grupės. Trūksta socialinių įgūdžių (sunku palaikyti draugiškus santykius su grupės ugdytiniais), kyla sunkumų įsitraukiant į bendrų žaidimų veiklas: norėdamas draugauti trukdokito veiklai, verčia ir prašo, kad su juo žaistų. Kalbinamas nepalaiko konstruktyvaus pokalbio ir akių kontakto. Dažnai būna nusisukęs, mažai dėmesio kreipia į pašnekovą. Grupinėse grupės veiklose nedalyvauja. Neįsitraukia į ryto ratą kartu su vaikais. Atsisako grupėje atlikti ugdymui skirtas užduotis, jas atlieka tik kartu su mama, namie. Nuo rugsėjo iki gruodžio į darželį atsinešdavo maisto iš namų. Ribotas maisto racionas: trapučiai, tyrelės (sultys), vanduo. Šį maistą valgydavo rūbinėlėje, atskirai nuo kitų. Atsisakymą valgyti bendroje patalpoje pagrįsdavo nepatinkančiais kvapais (reikšdavo nepasitenkinimą, pyktį, šaukdavo, kad smirda).

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės, įtraukiant ir reguliarius apsilankymus prausyklos kambaryje;
2. įrengti individualią darbo vietą;
3. įvesti motyvacinę sistemą, paskatinimus;
4. prireikus naudoti laikmatį;
5. užduotis pateikti pagal vaiko gebėjimus ir galias;
6. vizualizuoti veiklas, nes šie vaikai dažnai nedalyvauja veiklose, nes nesupranta, kas yra pasakojama ir kalbama, šiems vaikams reikia pasakoti vaizdiniais;
7. išsiaiškinti, ar šis vaikas nevengia socialinio artumo, dažnai vaikai neina į rytoratą, nes jame vaikai sėdi vienas prie kito, pvz., galima bandyti sodinti vaiką viduryje rato;
8. kai kurių vaikų uoslė jautri, todėl dėl neįprastų ir stiprių kvapų jie čiaudi, sloguoja, kosėja ar net subloguoja, tikėtina, kad vaikas ieško vietos, kur tų pojūčių būtų kuo mažiau.

2 metų 3 mėnesių berniukas pro praviras duris visada bėga į rūbinėlę, laiptinę, lauką, nereaguoja į pastabas, paaiškinimus, lenda po stalu, slepiasi. Jei prašoma išlįsti ir kviečiama ką nors veikti, pradeda cypti.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės;
2. bėgimo problemas iš grupės bandyti spręsti STOP juostos klijavimu ant grindų arba STOP ženklo kortelės klijavimu ant durų;
3. įrengti individualią darbo vietą;
4. lindimas po stalu rodo, kad vaikas ieško mažesnės erdvės nusiraminti, savisaugai užtikrinti, reikėtų pagalvoti apie tento, palapinės ar kitos uždaros erdvės įrengimą grupėje. Būtent šiuo atveju galima manyti, kad vaikas vengia siūlomo užsiėmimo, todėl būtina struktūra ir dienotvarkė.

Dirbdama lopšelio grupėje pastebėjau dvimečio vaiko sulėtėjusią raidą. Vaikas buvo emociškai nestabilus (jeigu kažkas nepatikdavo, iš karto puldavo kumščiais, elgdavosi agresyviai. Nereaguodavo, kai į jį būdavo kreipiamasi vardu, kalbinamas žvilgsnį nukreipdavo lyg jaustųsi kaltas. Sunku būdavo išlaikyti bent 1 minutės dėmesį. Jam labai patiko dėlioti bokštus iš kaladžių, tai galėjo tęstis gerą pusvalandį, svarbiausia buvo tuo metu netrikdyti jo veiklos. Vaikas mokėjo tik vieną žodį „duok“, jį sakydavo, kai norėdavo valgyti arba užkąsti. Specialieji poreikiai nenustatyti.

Kadangi ikimokyklinio ugdymo įstaigoje dirbantis pedagogas nėra kompetentingas nustatyti galimų raidos sutrikimo diagnozių, jis negali parinkti tinkamos ugdymo strategijos, todėl šioje situacijoje taikyti tam tikrų metodikų, skirtų specialiųjų poreikių vaiko ugdymui, negalima, kol nėra patvirtinta tiksli diagnozė.

Rekomenduojama kalbėtis su teisėtais vaiko atstovais ir kreiptis į įstaigos vaiko gerovės komisiją dėl vaiko ugdymo(si) sunkumų priežasčių nustatymo.

3 metų 4 mėnesių berniukas agresyviai elgiasi su kitais vaikais, atiminėja žaislus, vyrauja nenoras veikti, dalyvauti veiklose, taip pat turi kalbinių sutrikimų.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės;
2. kai vaikas siekia kito vaiko žaislo, siūlyti jam alternatyvą (kitą žaislą), taip pat mokyti dalytis žaislu: vaikui žaidžiant su žaislu, prieiti ir paprašyti, kad jis duotų pažaisti. Bandyti trumpam (porą sekundžių) paimti žaislą iš vaiko, imituoti žaidimą ir vėl jį grąžinti jam. Būtina padėkoti, kad leido pažaisti su tuo žaislu. Ir taip kartoti šį veiksmą ilginant žaidimo laiką. Mokyti paprašyti žaislo verbaline arba neverbaline kalba atliekant tam tikrą socialiai priimtiną veiksmą ar gestą;
3. naudoti motyvacinę sistemą. Kai vaikas tinkamai paprašo žaislo, jį apdovanoti.

3 metų mergaitės pagrindinė problema, kad ji plėšo nuo darbo stalo kortelę su savo vardu. Kortelės visos vienodos visiems vaikams. Pastebėjome, kad būdama lauke ar žaisdama su žaisliukais ji renkasi apvalios formos žaislus, noriai žaidžia su jais.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama vardo kortelę padaryti apvalios formos.

Mūsų grupėje yra berniukas, kuriam 6 metai. Kalba mažai, bet jei ištaria žodį, tai labai aiškiai. Atėjęs į grupę stengiasi būti vienas ir bėga į miegamąjį. Jis ten nusiramina supykęs. Valgo prie stalo su visais, bet jeigu patiko maistas, ima iš kitų vaikų lėkščių. Dažnai ima maistą ir iš auklėtojų spintelės. Kai pasakomas žodis „negalima“, tranko galvą, spardosi, kad atkreiptų dėmesį. Apkabinus stipriau ir pasakius, kad viskas gerai, kad nesinervintų, jis nurimsta. Lauke bėga nuo grupės, tenka pažaisti gaudynių. Užmigdyti labai sunku, keliasi, rėkia, daužo galvą. Žaidžia vienas, neleidžia vaikams prisijungti žaisti kartu, kartais prasideda pykčio priepuoliai.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. įrengti atskirą darbo / valgymo vietą;
2. lindimą į auklėtojų spinteles bandyti stabdyti STOP ženklo kortelės klijavimu ant spintelių durelių;
3. vizualizuoti veiklas;
4. didesnį ir išraiškingesnį dėmesį skirti socialiai priimtinam elgesiui, nes situacijoje paminėta, kad vaikas, siekdamas mokytojo dėmesio, daužo galvą, todėl derėtų akcentuoti gerą elgesį ir pagalvoti apie alternatyvą, kaip vaikas galėtų pareikalauti dėmesio (pvz., suploti ir pan.). Vaikui pradėjus daužyti galvą, jį būtina stabdyti ir parodyti, kad reikia suploti. Suplojus būtina emocionaliai sureaguoti, paskatinti;
5. miegui bandyti naudoti pasunkintas antklodes, relaksacinę muziką, švelnius paglostymus ir pan. arba, esant galimybei, bandyti vaiko lovą atitraukti nuošaliau nuo visos grupės vaikų lovų, nes vaikas gali nesusitvarkyti su šalia miegančių vaikų socialiniu artumu.

4 metų 10 mėnesių berniukui sunku priimti žodį „ne“. Žaisdami lauke (rudenį) pasiėmėme keletą transporto priemonių: dvi paspiriamas mašinėles, keturis paspirtukus, du paspiriamus motociklus ir vieną minamą traktorių. Žinoma, visiems transporto priemonių neužtenka, reikia dalytis, o dauguma, ypač berniukai, nori minamo traktoriaus. Ir šis vaikas nenori dalytis, jis pyksta, rėkia, bando užgauti draugus, juos stumia, spjaudo ant jų.

Labai sunkiai priima visus dienos metu vykstančius pasikeitimus, nes, jei kas nors keičiasi, jam sunku priimti žodį „ne“ .

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės;
2. mokyti dalytis žaislu: vaikui žaidžiant su žaislu, prieiti ir paprašyti, kad jis duotų pažaisti, bandyti trumpam (porą sekundžių) paimti žaislą iš vaiko, imituoti žaidimą ir vėl jį grąžinti jam. Būtina padėkoti, kad leido pažaisti su tuo žaislu. Ir taip kartoti šį veiksmą ilginant žaidimo laiką. Ilgainiui vaikas suvoks, kad kitas asmuo pasiima žaislą, daiktą ar kitą priemonę trumpam laikui ir jį jam grąžina.

6 metų berniuko probleminis elgesys išryškėja, kai vaikas nenori atlikti veiklų, nesupranta jų būtinumo ir atlikimo kartu su bendraamžiais. Pasireiškia pyktis, šaukimas, daiktų metymas, bėgiojimas, rėkimas neišlaukiant savo eilės, nevalingas mušimasis ir kt.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės;
2. įrengti individualią darbo vietą.

Mano manymu, 4 metų berniukas turi autizmo požymių, tačiau tėvai tai kategoriškai neigia, jie atsisakė įstaigoje dirbančių specialistų pagalbos. Vaikas dažnai netinkamai elgiasi, nenori keisti veiklos. Jei su vaikais ruošiamės eiti į salę ar į lauką, jis ima garsiai rėkti, mušti vaikus (nes vaikai tvarko žaislus, trukdo jam žaisti). Nenori įsitraukti į grupės veiklą, ateina tik tada, kai jam pačiam to norsi, bet kuriuo momentu vėl išeina. Savo nupieštus piešinėlius dažnai suplėšo. Pietų metu, jei jam nepatinka maistas, stumia lėkštę nuo stalo ir garsiai rėkia.

Kadangi ikimokyklinio ugdymo įstaigoje dirbantis pedagogas nėra kompetentingas nustatyti galimų raidos sutrikimo diagnozių, jis negali parinkti tinkamos ugdymo strategijos, todėl šioje situacijoje taikyti tam tikrų metodikų, skirtų specialiųjų poreikių vaiko ugdymui, negalima, kol nėra patvirtinta tiksli diagnozė.

Rekomenduojama kreiptis į įstaigos vaiko gerovės komisiją dėl galimų vaiko ugdymo(si) sunkumų priežasčių nustatymo.

Šiais metais turiu naują grupę, kurioje yra 3.5 metų berniukas. Jis atvyko pas mus su jau nustatyta autizmo spektro sutrikimo diagnoze. Berniukas mažai kalba, kartoja tuos pačius žodžius, tačiau moka skaityti, skaičiuoja, nuolat ant lapo rašo skaičius. Žaidžia vienas, rikiuoja daiktus į eilę, mėgsta pasislėpti po stalu ir ten žaisti. Berniukas grupėje valgo tik iš namų atsineštą maistą, pamatęs darželio maistą, stumia lėkštę nuo stalo ir verkia. Jei tėvai neatneštų jam maisto, jis visą dieną būtų alkanas. Priešinasi dienotvarkės ir veiklos ritmo keitimuisi. Keičiantis veiklai, verkia. Berniukas neturi higieninių įgūdžių, nemoka naudotis tualetu. Tėvai ir mes ugdome šiuos įgūdžius, bet kol kas mums nepavyksta.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės;
2. įrengti individualią darbo vietą;
3. naudoti laikmatį, kad vaikas žinotų, kada yra reali veiklos pabaiga;
4. apsilankymą tualeto kambaryje įtraukti į dienotvarkę;
5. tualete pakabinti instrukciją, kokie veiksmai vienas po kito seka;
6. stengtis netinkamo elgesio neakcentuoti, o į tinkamą reaguoti audringiau (paplojant, kalbant personažo balsu, rodant įvairias grimasas ir pan.).

Mano grupėje ugdosi 3.5 metų berniukas. Yra problemų dėl pietų miego. Tam, kad jis užmigtų, reikia prie jo sėdėti 1,5 val., taip pat kyla didelių problemų dėl elgesio, dažnai susierzina, ypač kai prasideda veikla, o jis tuo metu žaidžia (klykia, daužosi kojomis, nereaguoja į suaugusiųjų raminimus).

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės, nes situacijoje yra minima, kad berniukas susierzina, kada yra pasikeitimas dienos rutinoje, ypač kai nutraukiama jo mėgstama veikla;
2. įrengti individualią darbo vietą;
3. miegui bandyti naudoti pasunkintas antklodes, relaksacinę muziką, švelnius paglostymus ir pan., išsiaiškinti, koks miego ritualas yra namie.

2 metų 3 mėnesių berniukas trumpai susikaupia ties veikla, greitai susidomi veikla, tačiau trumpai išlaiko dėmesį. Supranta žodinius nurodymus, tačiau pedagogas juos turi paaiškinti individualiai. Žaidžia vienas, vaikų neprisileidžia. Į pastabas reaguoja neadekvačiai. Krenta ant grindų, meto daiktus, slepiasi.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės, nes dėl jos pagerėja vaiko elgesys, vizualų tvarkaraštį vaikas geriau įsimena, supranta informaciją ir tampa daug savarankiškesnis dėl multisensorinės stimuliacijos;
2. dėmesio sutrikimas gali turėti ganėtinai daug priežasčių: vaikas gali nežinoti, nesuprasti nurodymų, gali norėti didesnio pasirinkimo ir mažiau nurodymų atliekant užduotis ir pan., dėl to jis gali atsisakyti vykdyti užduotį. Būtina didesnį dėmesį skirti užduotims parengti (jos turi atitikti vaiko gebėjimus ir galias) ir instrukcijoms, kaip tas užduotis atlikti;
3. sudarant dienotvarkę, būtina pagalvoti apie tai, kad po nemėgstamos veiklos turi sekti mėgstama veikla kaip paskatinamoji priemonė, dovana už gerai atliktą ankstesnę užduotį.

4 metų berniukui autizmo spektro sutrikimas nustatytas prieš metus. Pasižymi stereotipiniais judesiais: plasnoja rankomis, straksi, išsižioja, vaikšto ant pirštų galų. Nekalba, bet skleidžia kai kuriuos garsus. Mėgsta sukti daiktus, patinka apvalios formos daiktai, žiedai, kuriuos galima sukti. Dažnai dengiasi ausis nuo bet kokio garso. Viena iš didžiausių problemų – valgymas prie stalo. Iš pradžių atsisėda, bet neilgam, pasižiūri į padengtą stalą, pašoka ir verkdamas bėga nuo stalo.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės;
2. naudoti garsą slopinančias ausines;
3. vengti vaiką erzinančių dirgiklių;

4. pašokimas nuo stalo gali būti nuo per didelio kiekio patiekto maisto produktų vienu metu arba todėl, kad visi antro patiekalo produktai vienoje lėkštėje. Derėtų leisti vaikui pasirinkti, ką jis norėtų valgyti, produktus dėti į atskirus indus, kad jie neturėtų sąlyčio vienas su kitu, arba patiekti po vieną patiekalą. Vertėtų išbandyti abu variantus ir pasirinkti vieną tinkamiausią.

Grupėje yra 6 metų berniukas. Vaikas kasdien skriaudžia grupėje esančius vaikus ir mokytojas. Per pusdienį kelis kartus ištinka nervų priepuoliai, vaikas meto daiktus, isteriškai verkia. Berniukas nemoka draugauti, negeba paprašyti, kad draugai priimtų žaisti kartu.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės;
2. būtina išsiaiškinti priežastis, dėl ko vaiko elgesys tampa nevaldomas. Tai galima būtų padaryti fiksuojant negatyvaus elgesio dažnumą ir periodiškumą;
3. pasiūlyti vaikui vietą, kur galėtų išlieti savo įsiūtį. Tai galėtų būti speciali pagalvėlė „baubas“ ir pan., bet būtina išsiaiškinti tokio elgesio priežastis ir jas pašalinti.

6 metų berniukui diagnozuotas autizmo spektro sutrikimas prieš ketverius metus. Nekalba, ryškūs visi ASS būdingi bruožai. Nekontroliuojamas elgesys, pasireiškiantis fizinio kontakto vengimu, dėmesio koncentracijos stoka, negebėjimas keisti įpročių, jautrus garsams. Itin greitai bėgioja po grupę, lauke, valgykloje. Negali išsėdėti vienoje vietoje, elgiasi impulsyviai.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės;
2. įrengti individualią darbo vietą;
3. naudoti garsą slopinančias ausines;
4. naudoti apyrankę su jungiančiu dirželiu vaiko ir suaugusiojo fiksuotam atstumui kontroliuoti.

Berniukui 4 metai. Šiuo metu iškilo problema, kad būdamas lauke jis nuolat valgo sniegą, ne paragauja, bet valgo pilna burna, laižo jį nuo visų paviršių (suoliukų, turėklų, žaidimų aikštelės įrenginių, savo paties pirštinių ir pan.).

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. parengti vaizdinę medžiagą ar socialines istorijas apie tokio elgesio pasekmes;
2. parsinešti į grupės patalpas indą su sniegu, jį ištirpinti ir parodyti, koks jis nešvarus.

4 metų 7 mėnesių berniukas atėjo pas mane į grupę būdamas 3 metų 4 mėnesių. Tada pastebėjau, kad vaikui gana sunkiai sekasi bendrauti tiek su bendraamžiais, tiek su suaugusiaisiais.

Kandžiojasi, stumdosi, negeba išlaukti savo eilės, negirdi sakomų nurodymų. Vaikams žaidžiant jis prieidavo ir trukdydavo žaisti, pvz., sugriaudavo smėlyje statinius, grupėje garažus ir t. t. Jo amžiaus vaikučiai atsinešdavo savo žaisliukų iš namų. Paimtą iš kito vaiko žaislą užmesdavo ant spintos, o lauke išmesdavo už tvoros. Berniukas buvo ištirtas, nustatyti dideli specialieji ugdymosi poreikiai. Priskirtos logopedo, psichologo, psichiatro paslaugos. Nieko nelanke. Kalbėta buvo su tėveliais, tačiau tėveliai labai sunkiai priėmė šią išvadą, buvo be galo sunku dirbti, aš taip pat pirmą kartą susidūriau su tuo. Praėjo metai, buvo gražių dienų, buvo sunkių, bet mes išgyvenome. Šiais metais vėl tas pats, tik vaikas ženkliai agresyvesnis, negatyvus, smurtauja prieš kitus vaikus ir pedagogus, neįmanoma parsivesti iš lauko ar nueiti iš grupės į kitus užsiėmimus (muzikos salę ir pan.). Šiais metais kartojant vertinimą PPT tarnyboje buvo nustatytas aktyvumo ir dėmesio sutrikimas, pasižymintis prieštaraujančiu neklusnumu.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės;
2. įrengti individualią darbo vietą;
3. į negatyvų elgesį reaguoti ramiai, į gerą audringai, nes gali būti, kad negatyviu elgesiu vaikas reikalauja dėmesio;
4. einant iš lauko ar į kitą patalpą (užsiėmimą), vaiką informuoti prieš 5 min., taip vaikui bus suteikiama laiko pasiruošti aplinkos pokyčiui;
5. stebėti ir išsiaiškinti, kurie dirgikliai sukelia vaiko negatyvų elgesį;
6. bendradarbiauti su įstaigoje dirbančiais pagalbos vaikui specialistais;
7. jei tėvai atsisako lankyti specialistų užsiėmimus, kreiptis į įstaigos vaiko gerovės komisiją, kad būtų priimti tolimesni sprendimo būdai, kaip vaikui suteikti reikiamą pagalbą ir užtikrinti vaiko teises į kokybišką ugdymą(si).

10 metų berniuko didžiausia problema, kad jis išprovokuoja kitų vaikų netinkamą elgesį. Vadina klasės draugus necenzūriniais žodžiais, bjauriai kalba apie jų tėvus. Taip sulaukia iš klasiokų neigiamos reakcijos, skundimo mokytojai.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. tikėtina, kad vaikas tokiu elgesiu reikalauja dėmesio, siūloma kalbėtis su kitais vaikas ir sutarti nekreipti dėmesio į tokį berniuko elgesį;
2. sudaryti sąlygas, kad vaikas gautų taip trokštamo dėmesio socialiai priimtinu būdu ir pasijaustų svarbus, matomas ir išgirstas.

5 metų berniukui problemų kyla visose situacijose. Prieštaraujantis elgesys viskam: darbui su specialistais, veiklai, muzikai, valgymui ir kt. Pastebėjome, kad pagyrimai jam labai patinka, bet dažniausiai nelabai yra už ką girti. Labai sunku dirbti, nežinome, kaip susitvarkyti šioje situacijoje ir kaip suvaldyti vaiką.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės;

2. įrengti individualią darbo vietą;
3. į negatyvų elgesį reaguoti ramiai, į gerą audringai, nes gali būti, kad negatyviu elgesiu vaikas reikalauja dėmesio;
4. einant iš lauko ar į kitą patalpą (užsiėmimą), vaiką informuoti prieš 5 min., taip vaikui bus suteikiama laiko pasiruošti aplinkos pokyčiui;
5. stebėti ir išsiaiškinti, kurie dirgikliai sukelia vaiko negatyvų elgesį.

5 metų berniuko probleminis elgesys: nekontroliuoja savo emocijų, kai negauna to, ko nori, pradeda mėtyti daiktus, muštis, spardytis. Gali būti, kad mušimasis jam suteikia malonumą.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. mušimąsi padaryti neefektyvų, nes jo elgesys jam yra patogus ir efektyvus, nes mušdamasis jis greičiau gauna tai, ko nori;
2. į negatyvų elgesį reaguoti ramiai, į gerą audringai;
3. parodyti vaikui, kaip galima paprašyti norimo daikto socialiai priimtinu būdu. Stebėti vaiką ir, jam paprašius sutartu būdu, duoti norimą daiktą, būtinai pagirti;
4. kai vaikas praranda savitvardą, reikia išlaikyti atstumą arba turėti kažką, kuo galima būtų prisidengti.

2 metų 6 mėnesių berniukas į mano grupę atkeliavo vasaros viduryje, rudens pabaigoje pradėjo kandžiotis, spjaudytis, spardytis, mėtyti įvairius daiktus (kaladėles ir t. t.), pavydėti (jeigu kitas vaikas atsisėda šalia manęs), į pastabas reaguoti su šypsena. Taip elgiasi tik su manimi, su kitų grupių auklėtojomis elgiasi gražiai. Specialieji poreikiai nenustatyti.

Kadangi ikimokyklinio ugdymo įstaigoje dirbantis pedagogas nėra kompetentingas nustatyti galimų raidos sutrikimo diagnozių, jis negali parinkti tinkamos ugdymo strategijos, todėl šioje situacijoje taikyti tam tikrų metodikų, skirtų specialiųjų poreikių vaiko ugdymui, negalima, kol nėra patvirtinta tiksli diagnozė.

Rekomenduojama kalbėti su teisėtais vaiko atstovais (tėvais) ir kreiptis į įstaigos vaiko gerovės komisiją dėl galimų vaiko ugdymo(si) sunkumų priežasčių nustatymo.

6 metų 6 mėnesių berniukas lanko priešmokyklinio ugdymo grupę. Vaikas panyra į savo fantazijų pasaulį, tuomet nereaguoja į aplinką. Dažnai pabėga, laksto klasėje, nenori pripažinti pedagogo ar asistentės. Jautrus garsui. Jam nepriimtinoje aplinkoje pradeda mėtyti daiktus (kurie guli ant stalo, t. y. pieštukai, vadovėliai), muša kitus vaikus. Bandant su vaiku bendrauti, jis elgiasi priešiškai, atstumia žmogų, bandantį su juo užmegzti kontaktą, nekreipia į jį dėmesio, pradeda žaisti ir kalbėti tik anglų kalba. Neišsivysčiusi smulkioji motorika, priešiškumas ir atsisakymas daryti paskirtas užduotis.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės;
2. įrengti individualią darbo vietą;

3. naudoti garsą slopinančias ausines;
4. pabėgimus valdyti STOP juostomis ant grindų arba STOP kortelėmis ant durų;
5. būtina išsiaiškinti, kas sukelia nesugebėjimą sutelkti ir išlaikyti dėmesį, ir pašalinti šią priežastį, būtina atkreipti dėmesį į sensorines perkrovas (daug žmonių, triukšmas, muzika ir pan., dėl to gali bėgioti klasėje).

8 metų berniukas su sunkia negalia, nekalbantis, nuolat rėkiantis. Kūdikių namuose nuo 7 mėn., buvo išvykęs pas motiną, paskui į šeimyną, bet visi jo atsisakė, jis vėl grįžo į mūsų įstaigą. Grupėje 5 vaikai, 3 mergaitės ir 2 berniukai. Mergaitės yra bendraujančios ir pagal savo amžių savarankiškos. Abu berniukai nekalbantys, lanko 2 klasę. Minėtas berniukas su vaikais nežaidžia ir veikloje nedalyvauja, tik stebi. Gali staiga prieiti prie vaiko, stverti už plaukų, įkąsti, numesti daiktus, padėtus ant spintelės. Yra problemų dėl miego.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės;
2. taikyti alternatyvią komunikaciją;
3. įrengti sensorines erdves klasėje arba lankyti užsiėmimus sensoriniame kabinete;
4. pagal poreikį dienos metu naudoti pasunkintas priemones (liemenės ir pan.);
5. miego metu naudoti pasunkintas antklodes;
6. stebėti vaiką, išsiaiškinti negatyvaus elgesio priežastis ir jas pašalinti.

6 metų berniukui nustatytas autizmo spektro sutrikimas. Pastebėjome, kad jei patalpoje daugiau žmonių, berniukas dažnai būna vienas, pasitraukęs nuo visų, bet kai vyksta veiklos, reikalauja ypatingo dėmesio. Jei nespėji prie jo prieiti pirmo, prasideda isterijos priepuoliai, daiktų metymas, ašaros, kartais ir klyksmas, atsisakymas ką nors daryti. Užsiėmimai tokio amžiaus vaikams užtrunka valandą, iš pradžių buvo sunku išlaikyti ir dėmesį, bet kadangi kiekviena pamoka turi personažą ir istoriją su juo, vaikas labai greitai tuo susidomėjo.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. nustatyti ribas, apibrėžiant, ką vaikas gali daryti;
2. pasakyti vaikui, kad visiems grupės vaikams turi būti suteikta galimybė kalbėti ar užduoti klausimą, o jis dar turės progų pasakyti, ką nori, kai bus išklausyti visi kiti;
3. paskirti vaiką „globėją“, kuris prireikus galėtų jam pagelbėti;
4. naudoti įvairias metodikas klausimams užduoti (pvz., grupę suskirstant į kelias grupeles ir numatant laiko intervalus, kuri grupė ir kada gali užduoti klausimus. Taip vaikas palaipsniui išmoks išlaukti savo eilės);
5. jei kas nors nepavyksta, užduotį atlikti kartu, sakant, kad tai bus daroma kartu;
6. grupėje vietą parinkti arčiau mokytojo vietos, taip vaikas jausis saugiau;
7. taikyti paskatinimo sistemą už deramą elgesį.

6 metų 9 mėnesių mergaitei diagnozuotas vaikystės autizmas. Mergaitė labai rami, jautri, nedrąsi, bendrauja labai tyliai ir mažai (drąsesnė su savo šeimos nariais), vengia akių kontakto, nemėgsta prisilietimų (tiesiog ramiai atsitraukia, ima nejaukiai jaustis). Bendros veiklos metu (ryto rate)

dalyvauja, jei reikia, kartoja judesius, tačiau nekalba. Paklausta ar paprašyta tyliai į ausį pasakyti, susigūžia, ima jaustis nejaukiai. Atlikdama darbelius, rankų lavinimo užduotis, ugdomosios veiklos užduotis, stengiasi atlikti kruopščiai ir tinkamai. Nesupratusi užduoties, sėdi arba stoviniuoja aplink suaugusįjį, kol ją pastebi ir jai padeda. Šiuo metu labiau prisirišusi ir ieško kontakto su grupės (kitam vaikui priskirta) padėjėja. Atsineša dėlioti dėliones šalia jos, stoviniuoja šalia jos. Norėdama paprašyti pagalbos, pvz., užsidėti kepurę ir pan., patapšnoja ranka jai į šoną. Kartoja kai kuriuos pasakytus kitiems vaikams padėjėjos žodžius: „stop, Rokai, nu nu, Rokai“. Dirba drąsiau su logopede, sako jos vardą „Ieva“. Jautri. Perspėta (pvz., Onute, nelipk, užsigausi) susigūžia, kartais ašaroja.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. dalis vaikų dėl jutimų sutrikimų vengia prisilietimų, todėl būtina vaiką palaipsniui pratinti prie jų ir apkabinimų. Prieš liečiant vaiką reikia perspėti, būti priešais vaiko veidą, kad jis matytų mus, vengti švelnaus prisilietimo, jis turi būti stipresnis;
2. veiklų metu naudoti kuo įvairesnius įrankius (teptukus, kempinėles, antspaudus ir pan.), paviršius (šiurkščius, švelnius, grublėtus ir pan.).

Būrelį lanko vienas vaikas, kuris labai atkreipė dėmesį. Tai yra berniukas, kuris mokosi ketvirtoje klasėje, auga ir gyvena vaikų namuose. Šis vaikas beveik nekalba, turi kalbos negalią, jei nepavyksta tverti konstruktus, pradeda pykti, viską meta į šalį, kito užsiėmimo metu visai nieko nedirba, stebi, kaip dirba kiti, arba bando trukdyti kitiems, taip atkreipdamas dėmesį į save. Iš vienos pusės, tai labai mielas ir glėžnas žmogus, iš kitos pusės – asmenybė, kuri kovoja pati su savimi ir su visu pasauliu. Berniukas sukuria labai puikius piešinius bei konstruktus.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. Derėtų atkreipti dėmesį į vaiko savivertę, skatinti labiau pasitikėti savo jėgomis. Pradiniame mokykliniame amžiuje dažnai pastebima, kad vaikas išsiskiria savivertės sumažėjimu. Šie vaikai iki 12 metų gali pasižymėti trukdančiu, laužančiu visuotinai priimtas taisykles, agresyviu elgesiu. Tai neigiamai atsiliepia jų santykiams su bendraamžiais bei akademiniams pasiekimams. Vaikystėje ryškiau nei bet kuriame kitame amžiuje pastebima akivaizdi emocijų įtaka elgesiui“ [31];
2. pasikonsultuoti su psichologu.

9 metų berniukas nuolat juda, nepasėdi suole, sunkiai sukaupia dėmesį pamokų metu. Kai viskas nusibosta, pradeda pykti: lakstyti po klasę, kumščiuoti mokinius. Sudrausminus, pradeda vartyti suolą, mėtyti ant suolo esančius daiktus.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės;

[31] Darbas su vaikais, turinčiais elgesio ir emocinių sunkumų bei sutrikimų (2019)

2. tikėtina, kad vaikas turi aktyvumo ir dėmesio sutrikimą, kuriam būdingas padidintas motorinis judrumas, negalėjimas nustygti vienoje vietoje, nuolatinis kalbėjimo poreikis, negalėjimas žaisti tyliai, o mokykliniame amžiuje išryškėjantis nedėmesingumas. Rekomenduojama išanalizuoti vaikui teiktas vaiko raidos centro specialistų ir pedagoginės psichologinės tarnybos rekomendacijas ir vadovaujantis jomis kartu su įstaigos švietimo pagalbos specialistais parengti pagalbos mokiniui planą, pritaikyti individualias dalykų programas.

7 metų berniukas nenori būti mokykloje, jam sunku atsiskirti nuo mamos, atvežtas į mokyklą, nelipa iš mašinos. Mama jėga atveda savo sūnų. Paliktas verkia, bet po 1 pamokos nusiramina. Nuo 8 iki 9 valandos vyksta isterijos priepuoliai (verkia, bėga, meto daiktus).

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. sudaryti dienotvarkę ir laikytis jos namie, kad vaikas žinotų, kad į mokyklą vyksta laikinai. Taip bus išvengta nepageidaujamo elgesio, lengviau atsiskirs nuo mamos;
2. klasėje taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės (peržvelgęs visą dienotvarkę, vaikas matys, kad atlikęs tam tikras užduotis, galės vykti namo, taip jis jausis ramiau).

5 metų berniukas negeba valdyti savo elgesio bei emocijų, turi kalbos sutrikimą, kai kiti jo nesupranta, ką sako, jis dar labiau susierzina, dėl to nukenčia grupės vaikai. Berniukas dažniausiai be priežasties skriaudžia grupės vaikus (spiria, stumia, muša), nuskriaudęs dažniausiai stebi, ar mokytoja mato. Šalia jo kartais darosi nesaugu sodinti kitą vaiką, kai, pvz., karpo žirklėmis, baisu, kad nesužeistų kito vaiko. Pastebime, kad dažnai pradeda mosikuoti bet kokiu daiktu, kurį turi rankose. Kyla problemų ir būnant lauke, pvz., čiuožinėdamas nuo kalniuko jis užsigeidžia kažkokios čiuožynės ir verkia (šaukia), nesileidžia į kalbas, kai sakoma, kad reikia nueiti paprašyti ir palaukti, kol ji atsilaisvins. Kai ateina laikas eiti į grupę, jam reikia čiuožinėti, sudėtinga jį parsivesti į grupę.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės;
2. einant iš lauko ar į kitą patalpą (užsiėmimą), informuoti vaiką prieš 5 min., taip bus suteikiama laiko pasiruošti aplinkos pasikeitimui;
3. į negatyvų elgesį reaguoti ramiai, į gerą audringai;
4. mokyti vaiką išlieti pyktį socialiai priimtinais būdais (patrepsėti, paspaudyti sau delnus ir pan.);
5. mokyti vaiką sulaukti savo eilės (pvz., nučiuožus vaikui nuo čiuožynės, suploti rankytėmis su draugu, kuris čiuožė, ir tada eiti jam čiuožti, o čiuožęs vaikas turi laukti jo, kol nučiuos, ir vėl suploti nučiuožus ir t. t.).

5 metų mergaitė, įėjusi į grupę, visada šypsosi ir per alkūnes krato, purto rankas. Prieina artyn, nori prisiglausti. Prieš valgį visi eina plauti rankų. Jei eina pirma, viskas gerai, bet jei stovi eilės gale, būna irzli. Kai einame į lauką, vaikus skatiname būti savarankiškus ir kiek įmanoma rengtis patiems. Ši mergaitė prie savo spintelės stovi ir nesiauna net batų, paraginta kartoja: „negaliu, negaliu, Onutė negali“. Nespėjusi prieiti, sėdasi ant grindų purtydama rankas ir kojas, vėl šaukia: „negaliu, negaliu“ arba „noriu mamos, noriu mamos, Onutė nori mamos“. Per ugdomąsias veiklas visada nori pirma atsakyti į klausimą, nors ir nežino teisingo atsakymo. Priminus, kad visi vaikai kalba ratu paeiliui, tarsi negirdi ir vėl trypčioja.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės;
2. struktūruoti veiklas, kurias sunkiai sekasi atlikti savarankiškai;
3. nenaudoti liepiamosios nuosakos;
4. bandyti paskirti vaiką „globėją“, kad galėtų atlikti tam tikrą veiksmą kartu, taip mergaitė įgaus daugiau pasitikėjimo savo jėgomis;
5. per ugdomąsias veiklas naudoti įvairius metodus, skatinančius išlaukti savo eilės (spalvų, simbolių, raidžių kortelės ir pan., pvz., išdalijamos vaikams spalvų kortelės, kalbėti gali tas vaikas, kurio spalvą pakelia ar pasako mokytoja).

5 metų berniukas ugdomas mūsų įstaigoje nuo pat gimimo. Grupėje šeši vaikai: 3 mergaitės ir 3 berniukai. Berniukas yra linkęs bendrauti: kalba aiškiai, viską supranta, pasižymi atvirumu ir rūpestingumu. Mėgsta žaisti tiek individualiai, tiek bendrai su kitais vaikais. Žaisdamas nesidalija savo žaislais (teigia, kad jie yra padovanoti ir atnešti jam), tačiau kitiems vaikams šios taisyklės netaiko, žaidžia ir su jų žaislais. Turi labai ryškių lyderiavimo bruožų, mėgsta, kai viskas yra taip, kaip jis pageidauja. Problemos prasideda tada, kai prašymai eiti valgyti / miegoti / surinkti žaislus) nesutampa su jo norais. Berniukas atsisako tai daryti, pradeda verkti, muštis, stumdyti vaikus, gali atsigulti ant žemės.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės;
2. keičiant aplinką ar veiklą, vaiką informuoti prieš 5 min., taip bus suteikiama laiko pasiruošti aplinkos pasikeitimui;
3. prireikus galima naudoti laikmatį, kad vaikas matytų, kiek laiko duota žaislams sutvarkyti ir pan.;
4. mokyti dalytis žaislu: vaikui žaidžiant su žaislu, prieiti ir paprašyti, kad jis duotų pažaisti, bandyti trumpam (porą sekundžių) paimti žaislą iš vaiko, imituoti žaidimą ir vėl jį grąžinti jam. Būtina padėkoti, kad leido pažaisti su tuo žaislu. Ir taip kartoti šį veiksmą ilginant žaidimo laiką. Ilgainiui vaikas suvoks, kad kitas asmuo pasiima žaislą, daiktą ar kitą priemonę trumpam laikui ir jį jam grąžina.

5 metų berniukui nustatytas įvairiapusis raidos sutrikimas. Dirbant individualiai su socialiniu pedagogu atskirame kabinete, geba tam tikrą laiko tarpą sukaupti dėmesį, atlikti daugelį skiriamų

užduočių, atpažinti ir įvardyti pagrindines emocijas. Atliekant užduotis dėl tinkamo / netinkamo elgesio pažinimo, beveik visuomet parenka teisingus atsakymų variantus, neretai geba įvardyti ir nuskriaustųjų veikėjų jausmus, gali pasakyti bent 1–2 priemones, kas vaikams gali padėti nurimti supykus ar susinervinus.
Panašiai vyksta ir su kitų pagalbos specialistų užsiėmimais, kai vaikas būna vienas su suaugusiuoju kitoje patalpoje, galima tartis ir tikėtis užduočių atlikimo, tačiau grįžtant į grupę, vos atidarius duris, berniukas pasileidžia bėgti, įbėgęs į vidų, metasi tai prie vienos vaikų grupelės, tai prie kitos, spardo, meto žaislus, su kuriais tuo metu žaidžia vaikai, neretai prabėgdamas vaikams suduoda kumščiu. Pirmas įspūdis, kad berniukas džiaugiasi grįžęs į grupę ir nori žaisti su vaikais, tačiau visi veiksmai dažniausiai tampa agresyvūs, buvęs vaiko juokas persimaino į pykčio proveržius. Grupėje įsivyrauja chaosas, atitinkamai kiti vaikai kartais taip pat nebesusilaiko ir gindamiesi stumteli ar suduoda berniukui, tai sukelia dar stipresnius pykčio proveržius, isterijas, klykimą ir pan.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės;
2. atkreipti dėmesį į grupėje vyraujančias spalvas, vaizdinės medžiagos kiekį, edukacinių erdvių išdėstymą ir sukūrimą,
3. situacijoje minima, kad vaikas geriau jaučiasi specialistų kabinetuose nei grupėje, todėl derėtų pagalvoti apie individualios vietos įrengimą vaikui, kur būtų apribotas kitų vaikų patekimas. Tikėtina, kad vaikas patiria sensorinę perkrovą įeidamas į patalpą, kurioje daug vaikų, ir tai gali būti aktyvuojantis veiksnys. Taip pat daugumai vaikų įtaką gali turėti ir didesnės patalpos, jos skatina greičiau judėti.

Grupėje yra berniukas, kuriam pripažintas autizmo spektro sutrikimas. Berniukui 4 metai. Jam sunku pereiti nuo vienos veiklos prie kitos (jam nelabai patinkančios ar sudėtingos). Pvz., žaidžia su gyvūnėlių figūrėlėmis, paprašius padėti figūrėles į vietą ir pasiimti kaladėles (užduotis sudėti pagal dydį), protestuoja, pradeda rėkti.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės;
2. keičiant aplinką ar veiklą, vaiką informuoti prieš 5 min., taip bus suteikiama laiko pasiruošti aplinkos pasikeitimui.

Trečioje klasėje mokosi mergaitė, kuri turi problemų dėl elgesio. Iškilusias problemas ji linkusi spręsti smurtu, tuo metu atrodo, kad jai viskas užsiblokuoja, negirdi, kas vyksta aplinkui. Tokių situacijų būna įvairių. Jei kažkas vyksta ne pagal ją, tuomet ji puola mušti, spardyti, mėtyti draugų daiktus, kandžioti. Atlieka veiksmus, kurių tuo metu nelabai suvokia.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. emocinio proveržio metu bandyti vaiką stipriai apkabinti ir ramiu tonu bandyti raminti;
2. kadangi dauguma vaikų, turinčių elgesio ir emocinių sunkumų ir sutrikimų problemų yra kompleksinės, todėl teikiama pagalba turi apimti įvairių specialistų paslaugas.[32] Būtinas komandinis darbas su įstaigoje dirbančiais pagalbos vaikui specialistais;
3. problemos glaudžiai susijusios, nulemtos panašių priežasčių ir veiksnių, tik jų sprendimo būdai yra skirtingi. Neretai pasitaiko, kad viena problema yra kitos problemos priežastis, [33] todėl būtina stebėti, fiksuoti ir išsiaiškinti probleminio elgesio priežastis ir jas šalinti.

2 metų 10 mėn. berniukas visiškai nereaguoja į jokius pasakymus, nuolat prieštarauja. Kviečiamas neatsiliepia. Jei jam kas nepatinka, pradeda muštis. Atrodo, kad jis visai neturi baimės jausmo. Poreikiai nenustatyti.

Kadangi ikimokyklinio ugdymo įstaigoje dirbantis pedagogas nėra kompetentingas nustatyti galimų raidos sutrikimo diagnozių, jis negali parinkti tinkamos ugdymo strategijos, todėl šioje situacijoje taikyti tam tikrų metodikų, skirtų specialiųjų poreikių vaiko ugdymui, negalima, kol nėra patvirtinta tiksli diagnozė.

Rekomenduojama kalbėti su teisėtais vaiko atstovais (tėvais) ir kreiptis į įstaigos vaiko gerovės komisiją dėl galimų vaiko ugdymo(si) sunkumų priežasčių nustatymo.

Grupėje ugdomi 3 metų 2 mėnesių dvynukai berniukai. Verbalinė kalba neišsivysčiusi, turi socialinės sąveikos sutrikimų, elgesio ypatumų sutrikimų. Didžiausia problema yra nesidomėjimas grupės veikla, taip pat būna agresyvūs vienas su kitu. Jie veikia tik tai, kas jiems patinka: pilsto žaislus, suka vežimo ratus, ridena daiktus, ilgai žiūri per langą ar į veidrodį, domisi skaičių bei raidžių simboliais, bėgioja ir pan. Vieną berniuką trumpam pavyksta prisikalbinti dalyvauti bendroje veikloje ar į individualų žaidimą, kūrybinio darbelio darymą, tačiau kitas brolis pamatęs ar išgirdęs pribėga ir viską sugadina. Pradeda pykti ir mušti brolį. Brolis pradeda verkti, tuomet ir pats pravirksta, o kad abu nusiramintų, prireikia labai daug laiko. Patį labai sunku prisivilioti į veiklą. Jei kartais pavysta, tai labai minimaliai. Su grupės vaikais visiškai nebendrauja.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės;
2. įrengti individualias darbo vietas;
3. vizualizuoti veiklas;

[32] Darbas su vaikais, turinčiais elgesio ir emocinių sunkumų bei sutrikimų (2019)
[33] Darbas su vaikais, turinčiais elgesio ir emocinių sunkumų bei sutrikimų (2019)

4. įrengti sensorinį kampelį, o jei įstaiga turi sensorinį kabinetą, įtraukti į dienotvarkę apsilankymą jame;
5. į negatyvų vaiko elgesį reaguoti ramiai, į gerą audringai.

3 metų berniukas nebendrauja su vaikais, nekalba, maitinimo metu nenori sėsti prie stalo, maištauja, darželyje nevalgo. Mėgsta dėlioti konstruktorių detales eilutėmis. Domisi muzikos instrumentais ir įgarsintomis knygelėmis.

Analizuojant pateiktą situaciją, rekomenduojama:

1. taikyti struktūruotą ugdymą ir laikytis griežtos dienotvarkės;
2. įrengti individualią darbo vietą;
3. vizualizuoti veiklas;
4. staliuką, prie kurio vaikas turi sėdėti maitinimo metu, pastatyti atokiau nuo kitų vaikų arba taip, kad berniukas į grupės vaikus sėdėtų nugara. Paprašyti tėvų, kad atneštų į darželį vaiko mėgstamą skanėstą. Sėdant visiems vaikams prie stalo valgyti, šalia įstaigos duodamo maisto padėti jam paruoštą tėvų skanėstą.

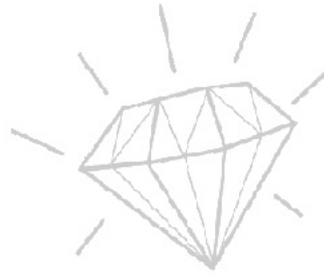

Sensorinės erdvės ir jų panaudojimo galimybės

Sensorinė sistema – jutimų sistema, per kurią mes suvokiame pasaulį. Visos aštuonios jutimų sistemos glaudžiai susijusios. Nuo pat gimimo didelis dėmesys skiriamas penkiems pagrindiniams pojūčiams: skoniui, kvapui, matymui, klausai, lytėjimui, tačiau labai svarbios vaiko raidai yra dar trys sistemos: proprioreceptinė, vestibuliarinė ir interoceptinė. Jos glaudžiai siejasi su kūno pusiausvyra, judėjimu ir kūno suvokimu, kitaip tariant, per jas mes suvokiame savo kūną. Informacija, kurią mes gauname per sensorinę sistemą, keliauja į smegenis kur yra „iššifruojama“. Būtent smegenimis mes suvokiame tai, kas mus supa, ką matome, girdime ar liečiame, kaip mes jaučiamės. Visas šis procesas vadinamas sensorinės integracijos procesu.

Sensorinė integracija – tai neurologinis procesas, kurio metu priimama informacija iš jutimų. Kai priėmimo ir organizavimo procesas veikia gerai, mes atsakome į dirgiklius tinkamai ir automatiškai. Sensorinės integracijos metu žmogus mokosi jutimus panaudoti tikslingai veiklai. Šio proceso metu centrinė nervų sistema iš jutimų gauna informaciją, ją rūšiuoja, lygina, sudeda, mažina ar didina jos poveikį ir atsako reikiamu veiksmu pagal grįžtamojo ryšio principą.[34]

Visi žmonės turi sensorinių sutrikimų, bet sunerimti derėtų, kada jie pereina į tam tikrus kraštutinumus. Tai toks elgesys, kuris trukdo vaikui prisitaikyti jį supančioje aplinkoje. Vieni vaikai gali vengti įvairių pojūčių (garso, žmonių, šviesos ir pan.), kiti vaikai siekti pojūčių, kad pasijustų geriau. Mes, pedagogai, turime sudaryti sąlygas vaikui pasijusti geriau:

- pamokyti atrasti būdą, kur vaikas galėtų pailsėti nuo gaunamų pojūčių pertekliaus,
- jei vaikas siekia kuo daugiau pojūčių, parinkti aplinką kurioje jų gautų kuo daugiau.

ŠVIESOS STALAI

Šviesos stalai tinka bet kurio amžiaus vaikams. Vieno mygtuko paspaudimu sukuriama atpalaiduojanti atmosfera su besikeičiančiomis spalvomis, kurios nuramina ir įtraukia dėmesio sutrikimą turinčius vaikus. Jie susidomi, bando liesti ir tyrinėti ant šviesos stalo padėtas specialias priemones, koncentruoja dėmesį. Šviesos stalai taip pat tinka vaikams, kuriems trūksta sensorinio jautrumo, ir

[34] Ankstyvojo amžiaus vaikų autizmas, 2004

vaikams, kurie pernelyg jautriai reaguoja į šviesą, garsus, turi tam tikrų baimių.
Užsiėmimuose naudodami šią priemonę galime vaikus mokyti atpažinti spalvas, geometrines figūras, sutelkti ir išlaikyti dėmesį, skatindami verbalinį bendravimą, ugdyti erdvinį suvokimą ir pan.
Per tokius užsiėmimus vaikas patiria malonias emocijas, kurios teigiamai veikia jo nuotaiką ir elgesį. Mokytojas turi didesnę tikimybę sukurti tinkamą kontaktą su vaiku ir atrasti daugiau ugdymo galimybių, kurios tiesiogiai veikia vaiko ugdymą(si). Vaikui atsiveria didesnės galimybės pažinti jį supantį pasaulį, gauti daugiau jutiminės informacijos, plėtoti socialinį kontaktą su aplinka žaidžiant įvairius socialinius žaidimus. Bendras žaidimas kartu su mokytoju ar bendraamžiu suteikia vaikui naujų galimybių pažinti jį supantį pasaulį. Pagrindinis tikslas ir ugdymo sėkmė yra vaiko žinių perkėlimas į realų gyvenimą ir gebėjimas jomis naudotis.

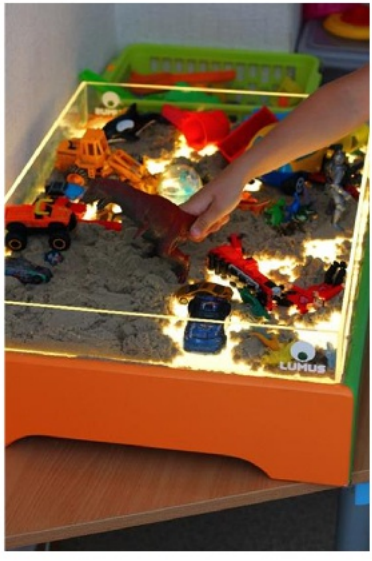

Šviesos stalas ir smėlis – tai dar vienas būdas, skatinantis vaiką pažinti pasaulį per jutimus. Plėtojant žaidimo siužetą, derėtų atsargiai įvesti kuo įvairesnių skirtingos konsistencijos ar struktūros priemonių, tačiau ne visada vaikas gali į tokius pasikeitimus reaguoti palankiai, ypač tada, kai vaikas yra jautrus prisilietimams, todėl tai derėtų daryti palaipsniui, padedant priemonę matomoje vietoje, vėliau pedagogui imant pirmam ir žaidžiant su ja.

BURBULŲ VAMZDŽIAI IR ŠVIESOS PLUOŠTAS

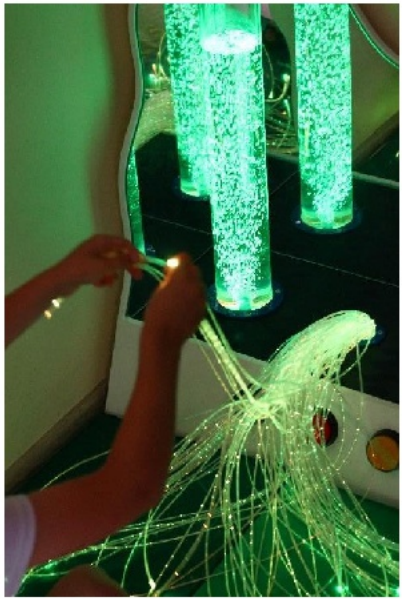

Įvairių spalvų šviesos ir kylantys burbuliukai įtraukia net ir mažiausiai dėmesį sukoncentruojančius vaikus. Ši priemonė tinka vaizdinei, lytėjimo ir garsinei stimuliacijai. Užsiėmimuose ši priemonė naudojama mokant atpažinti spalvas, sutelkti ir išlaikyti dėmesį, skatinant verbalinį bendravimą. Spalvingas nuolat judantis vaizdas veikia raminamai vaikus, turinčius elgesio / emocijų sutrikimų, jiems ypač svarbu parinkti tinkamus žaidimus bei ugdymo metodus.

Šviečiantis pluoštas skirtas šviesos terapijai, jis užtikrina vaizdinę ir lytėjimo stimuliaciją, pritraukia dėmesį, mažina dirglumą, baimės jausmą, stresą, gerina miegą. Ypač dirgliems vaikams šios priemonės padeda nurimti ir susikoncentruoti į ugdomąjį procesą ir išsiugdyti naujų įgūdžių.

SUPIMOSI ĮRANGA

Visa specializuota supimosi įranga skiriasi savo funkcionalumu ir paskirtimi. Pakabinamos sūpynės, hamakai, kokonai – tai terapijos priemonės specialiųjų poreikių vaikams, padedančios atsipalaiduoti, nusiraminti, atsiriboti nuo aplinkos, užsiimti ramia veikla, tačiau kai kuriems autizmo spektro sutrikimų turintiems vaikams šiomis priemonėmis naudotis gali būti sudėtinga. Hiperjautrūs vaikai vengia dirgiklių, kurių netoleruoja (bėgimo, lipimo, supimosi, juos pykina važiuojant mašina, liftu), todėl šiuos vaikus reikia pratinti prie dirgiklių palaipsniui, tai darant iš lėto, tam pritaikytos pakabinamos sensorinės sūpynės, hamakai ar kokonai. Judėjimas erdvėje veikia vaiko vestibiuliarinį aparatą ir proprioceptinį jautrumą.

Rekomenduojama pradėti pratintis prie supimo hamake arba kokone, kurių lėtas supimo judesys ir apgaubimo efektas atpalaiduoja kūną ir pakeičia nervų sistemos būseną.

Patartina šias priemones naudoti prieš užsiėmimus, kuriuose reikės sutelkti dėmesį, nes tokiu būdu vaikas nurimsta ir susibalansuoja pojūčius, stimuliuojama smegenų veikla.

Kokonas siejamas su supimosi jausmu motinos įsčiose. Teigiama, kad vaikas būdamas kokone jaučia tokį pat saugumo jausmą ir malonumą lyg būtų motinos glėbyje. Ši priemonė skirta atsipalaiduoti, atsiriboti nuo aplinkos.

SLĖPTUVĖ „KIAUŠINIS“

Tai dar viena priemonė, kuri gali atliepti vaiko tam tikrą poreikį, pvz., atsiriboti nuo aplinkos ir susitvarkyti savo sensorinę sistemą. „Kiaušinis“ turi gaubtą, kurį vaikas gali nuleisti, ir fotelis tampa vaiko slėptuve.

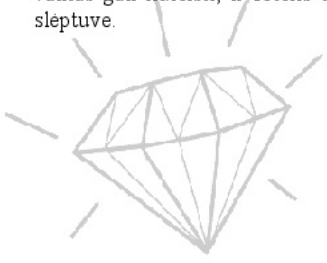

SIENŲ ELEMENTAI

Vaikų poreikius atitinkantis patalpų apipavidalinimas padeda jiems nevaržomai mokytis ir vystytis. Sienų įvairūs elementai skatina vaikus eksperimentuoti, lavina motoriką, koordinaciją, klausą, logiką, socialinius įgūdžius, moko pažinti spalvas ir daugelį kitų sričių:

- **Kūno pažinimas.** Liesdami ir jausdami vaikai mokosi suvokti ir klasifikuoti paviršius ir formas. Taip pat specialūs elementai gali turėti įtakoshigienos, mitybos suvokimui.
- **Skaičiavimo ir matavimo įgūdžiai.** Vaikai žaisdami su sienos elementais mokosi pažinti formas, svorį ir pan. Ugdomas supratimas apie kiekį, skaičius, geometrines figūras, skaičiavimo ypatumus, mokoma laiko ir erdvės sąvokų.
- **Kalba.** Tai bene svarbiausias įgūdis, kurį siekiama išugdyti autizmo spektro sutrikimų turintiems vaikams, todėl šios priemonės yra naudojamos ir vaiko žodynui plėsti. Simbolių, raidžių ir figūrų pažinimas – tai pagrindas tolesniam kalbos ir mąstymo vystymuisi.
- **Aplinkos pažinimas.** Vaikai stebėdami, bandydami, klausydami ar klausdami susipažįsta su juos supančia aplinka.
- **Socializacija.** Socializacija yra viso mokymosi proceso pagrindas. Vaikai susipažįsta su visuomenėje nusistovėjusiomis elgesio normomis ir taisyklėmis, mokosi pažinti save kaip individą, bendrauti su aplinkiniais, pažinti ir valdyti savo skirtingas emocijas, todėl integruodami specialiųjų poreikių vaiką į bendrojo ugdymo grupę privalome jį mokyti laikytis visuomenėje priimtinų elgesio normų.

VEIDRODŽIAI

Veidrodžiai – bene dažniausiai traukiantys autizmo spektro sutrikimų turinčių vaikų dėmesį. Specialūs edukaciniai veidrodžiai yra nedūžtantys, su išgaubimais, iškreipiantys vaizdą, paminkštintais rėmais, spalvingais kraštais pritraukia vaikų dėmesį labiau nei įprasti. Naudodamas šią priemonę vaikas tyrinėja ir pažįsta savo veidą, kūną, gestus, emocijas. Veidrodis padeda išlaikyti vaikų dėmesį, mankštinti liežuvį, lavinti garsų tarimą, skatinti verbalinį specialiųjų poreikių vaikų bendravimą, saviraišką, moko save išskirti iš aplinkos, padeda formuoti teisingą savęs suvokimą, lavina vaizduotę, atgalinį ryšio supratimą ir gerina socialinius įgūdžius.

Šeimos, auginančios specialiųjų poreikių vaiką, integracija į mokyklos / grupės bendruomenę

Šeimos, auginančios specialiųjų poreikių vaiką, dažnai patiria socialinę atskirtį. Priežastys gali būti įvairios: nevaldomas, netinkamas, nederamas vaiko elgesys, kuris neatitinka visuomenėje keliamų normų, pedagogų ar neurotipinių vaikų tėvų priešiškumas ir pan. Šeimų istorijos skirtingos (žr. 8 priedą), tačiau pasekmės dažnai būna tos pačios. Dažna šeima, kuri nesusitaiko su diagnoze ir nepriima savo vaiko tokio, koks yra, atsiskiria nuo visuomenės, vengdama bet kokios integracijos socialiniame gyvenime, taip pasmerkdama savo vaiką ir šeimą gyventi atskirtyje. Mūsų, pedagogų, pareiga parodyti visuomenei ir atskirtį patiriančiai šeimai, kad turime išmokti gyventi kartu ir nejausti gėdos dėl to, kad šeimoje gimė kitoks vaikas. Pedagogas privalo išsiugdyti empatiškumo jausmą ir to siekti savo grupės bendruomenėje. Nėra neišsprendžiamų situacijų, reikia keisti savo požiūrį ir parinkti tinkamą ugdymo strategiją, kurią taikant bus galima valdyti įvairias situacijas.

Tėvų susirinkimai. Tai susibūrimai, kuriuose pedagogas turėtų pažadinti neurotipinių vaikų tėvų širdyse empatiškumą ir prisiimti atsakomybę už integruotus specialiųjų poreikių vaikus. Empatiškumui pažadinti yra daug būdų, įtaigūs pokalbiai – šį metodą gali naudoti žmonės, kurie turi įgimtą savybę būti autoritetu ir gebėti įtikinamai kalbėti, kitas būdas yra paprastesnis – trumpametražių videofilmukų rodymas – tai būdas, kuris paliečia daugumos širdis ir nepalieka abejingų. Įvairius videofilmukus galima rasti internetinėje erdvėje, viena iš daugelio yra „FLOAT Disney Pixar Full Short Film Official Promos“. Jei bus naudojami abu būdai, tikėtina, kad daugelį savo klasės / grupės tėvų gebėsite įtikinti, kad jų vaikai gali būti ir ugdytis kartu.

Tėvų susirinkimuose dažnai susiduriama su įvairiomis problemomis, tokiomis kaip pateiktos informacijos stoka, nepatogios tylos pauzės ir pan., kurios lemia tėvų pasyvų dalyvavimą arba nedalyvavimą juose. Pedagogas, organizuodamas tokio tipo susirinkimus, turi suprasti, kad norėdamas atliepti ugdytinių tėvų lūkesčius, turi jam pasiruošti. Paprasčiausias būdas yra tėvų apklausa prieš susirinkimą (žr. 6 priedą). Pateiktame priede pateikta pavyzdinė anketa, ją galima koreguoti pagal savo poreikius. Analizuodami gautus anketinius duomenis, galime sužinoti savo grupės problemines sritis, kurias būtina aptarti susirinkimo metu, taip pat kokius įstaigoje dirbančius specialistus ar administracijos darbuotojus derėtų pakviesti, kad būtų atsakyta į tėvams kylančius klausimus, tėvų lūkesčius, kuriuos gali būti neįmanoma įgyvendinti, ir pan. Tokiu būdu išvengsime nesutarimų ir nesusipratimų, kurių gali kilti ateityje. Gauti duomenys palengvina suplanuoti informatyvų tėvų susirinkimą, numatyti dienotvarkę ir susitikimo trukmę. Atminkime, kad būtina laikytis griežtos dienotvarkės ir numatyto laiko intervalo numatytiems klausimams aptarti, suteikime erdvę diskusijoms, bet nepamirškime valdyti jų, pastebėję, kad diskusija neduoda reikiamo rezultato, imkimės iniciatyvos ir viską apibendrinkime. Susirinkimą būtina fiksuoti, rašomas protokolas (žr. 7 priedą).

Derėtų prisiminti, kad tėvų susirinkimai nėra susibūrimas ar kitas renginys, kuriame susirenkama gerai praleisti laiką, pažaisti, išgerti arbatos ar pabendrauti neoficialioje aplinkoje kuriant grupės bendruomenę. Tėvų susirinkimai – tai pedagoginis tėvų švietimas, informacijos skleidimas, jis sėkmingas tada, kai visi tėvai gauna sau naudos. Šie susitikimai neturėtų būti skirti asmeniniams pokalbiams apie vaikus.

Šventės, renginiai ir kiti susibūrimai. Šiuolaikinė ugdymo įstaiga turi būti atvira įvairių gebėjimų ugdytiniams / mokiniams. Mokytojas yra grupės / klasės ašis, kupinas supratingumo, tolerancijos, atjautos ir pasitikėjimo. Jis daro didžiulę įtaką visam grupės / klasės mikroklimatui, bet tuo pačiu jam labai reikalinga įstaigoje dirbančių specialistų pagalba, komandinis darbas. Organizuojant šventes, renginius ar kitus susibūrimus, mokytojas turi žinoti, ko reikėtų vengti ir kokį tinkamą modelį pasirinkti, kad grupės / klasės susibūrimuose dalyvautų specialiųjų poreikių vaikai ir jų šeimos.

Idėjos pasirodymams:

1. Jei vaikas gerai jaučiasi uždarose erdvėse (nameliuose, mažose patalpose, atskirtose tentais ir pan.), naudokime širmas ir kurkime šešėlių teatrus;
2. Jei vaiką gluminą ryškios šviesos, naudokime prieblandą, prožektorius, žvakes su baterijomis ir pan.;
3. Jei vaikas pasiduoda kito vaiko ar suaugusiojo įtakai ir taip yra suvaldomas jo elgesys, kurkime scenarijų taip, kad tie asmenys būtų visada šalia;
4. Jei vaikas, pamatęs savo tėvus, bėga iš karto pas juos, tegul vaiko tėvai sėda į paskutinę eilę, kad kuo sunkiau būtų pastebimi;
5. Jei vaikas domisi tik tam tikros srities personažais, o pasirodymas nesusijęs su juo, modifikuokime pasirodymą ir įtraukime mėgstamą personažą – atsiras didesnė tikimybė, kad vaikas dalyvaus pasirodyme;
6. Jei atsitinka taip, kad neatrandamas būdas vaiką įtraukti į pasirodymą, nufilmuokime vaiką be žiūrovų ir į pasirodymą įterpkime videoreportažą ar turimą medžiagą kaip pasirodymo dalį.
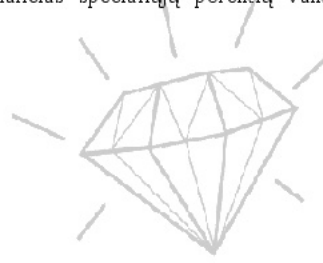
Perženkime visus nusistovėjusius stereotipus, atminkime – išeitis visada yra, tik reikia ją atrasti. Visi tėvai nori pamatyti savo vaikus drauge su bendraamžiais, ypač per ugdymo įstaigoje vykstančius renginius. Raginkime šeimas, auginančias specialiųjų poreikių vaikus, dalyvauti bendruomeniniame gyvenime.